VIGILIA

2017/4

NEMESHEGYI PÉTER: **Húsvéti emlékek**
NÁRAI ÉVA SR. FERENC-MÁRIA: **Jel a mélységből és a magasból**
DIÓSI DÁVID: **Húsvét misztériuma: ars moriendi et resurgendi**
VINCZE KRISZTIÁN: **Az egyház szemközt az idegen vallásokkal**
BÉRES TAMÁS: **Legyetek szentek**

Balassa Péter levele Mándy Ivánnak
Báthori Csaba, Iancu Laura és Murányi Zita versei
HALMAI TAMÁS: **Elemző esszék Báthori Csaba verseiről**
SZÉNÁSI ZOLTÁN: **Babits és az irodalmi konzervativizmus**

Beszélgetés Alois testvérrel

b2_április_Layout 1 2017.03.13. 12:29 Page 1

82. évfolyam VIGILIA Április

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Az élet Istene	241
NEMESHEGYI PÉTER:	Húsvéti emlékek	242
NÁRAI ÉVA		
SR. FERENC-MÁRIA:	Jel a mélységből és a magasból *(meditáció)*	250
DIÓSI DÁVID:	Húsvét misztériuma: *ars moriendi et resurgendi (esszé)*	253
VINCZE KRISZTIÁN:	Az egyház szemközt az idegen vallásokkal *(tanulmány)*	259
	SZÉP/ÍRÁS	
BÁTHORI CSABA:	Szirén; Melankólia CVI; Ütősök, cseleszták; Igaz, senkiföldje; Vízszintes béke *(versek)*	267
HALMAI TAMÁS:	Égtan, verstan. Elemző esszék Báthori Csaba verseiről	270
IANCU LAURA:	Havazott; Melletted; Ilyen időben; Szarka; Feltámadás *(versek)*	280
■	Balassa Péter levele Mándy Ivánnak *(Közreadja: Darvasi Ferenc)*	282
MURÁNYI ZITA:	aszkézis; hiátus; cseresznye; ébredés *(versek)*	284
DÉR ANDRÁS:	A gesztus csöndje *(esszé)*	286
SZÉNÁSI ZOLTÁN:	Új nevezés az irodalom piraeusi fáklyaversenyében. Megjegyzések Babits és az irodalmi konzervativizmus kérdéséhez *(tanulmány)*	288
TARJÁNI IMRE:	A tér evangéliuma; Lélekboncolás; A mozgás *(versek)*	294
	A VIGILIA BESZÉLGETÉSE	
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Alois testvérrel	295
	MAI MEDITÁCIÓK	
BÉRES TAMÁS:	Legyetek szentek avagy hogyan legyünk tökéletesek?	304
	KRITIKA	
VÉRTESALJAI LÁSZLÓ:	A *Némaság*ról – alig hallhatóan. Scorsese filmjének egy óvatlan lépéséről	308
FORGÁCH KINGA:	Az ikaroszi erőfeszítés. Báthori Csaba: *Minden repül. Válogatott és új versek, 1986–2016*	311
	SZEMLE	
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	313

1_elsö_oldal_április_Layout 1 2017.03.13. 12:30 Page 241

LUKÁCS LÁSZLÓ

Az élet Istene

A kereszténység két sarkpontja: az Istenfia „alászállása" és „fölemelkedése". Ebben a kettős-egy eseményben fordult meg a történelem tengelye. A haladás eddig azt jelentette: az „ősember"-létből kifejlődtek az általunk ismert kultúrák, s ezekből nyílnak a jövő távlatai. Az ember élettere egyre gyorsabban tágul — de egyre nyilvánvalóbb: a földi élet határát néhány évvel kitolhatja ugyan, megszüntetni azonban képtelen. Véges lény marad a végtelenre vágyódó ember. Kénytelen elfogadni az ősi felismerést: vagy abszurd az emberélet, hiszen olyanra vágyik kielégíthetetlenül, amit elérni nem tud, vagy valóban létezik egy másik világ, az öröklét tökéletes boldogsága.

A fordulatot Jézus megtestesülése és a halálból való feltámadása hozta meg. A Názáreti élete és kereszthalála a történelem koordinátái között játszódott le — a kérdés itt „csak" az, hogy csupán nagyszerű embernek, netán egy világvallás alapítójának tartják-e, vagy felismerik benne az „Isten Fiát", ahogy követői tették. Jézus feltámadása a halálból azonban olyan eseményről ad hírt, amely kívül esik a térbe-időbe zárt kozmoszon, és egy másik világba vezet át. Ezért a hit válaszát követelte már az apostoloktól is, akiknek pedig megadatott, hogy személyesen találkozhattak a Feltámadottal, s így meggyőződhettek arról, hogy Jézus valóban a „Krisztus", Isten megtestesült Fia, aki a halálba hanyatlott emberlétével együtt immár véglegesen az „Atyával van": a Szentháromság örök szeretetközösségében.

Ezen áll vagy bukik az egész emberiség sorsa. A Biblia Ádám történetével beszéli el azt, ami a teremtéstől történt Jézus eljöveteléig, akiben megjelent köztünk a „második Ádám". Nemcsak az első Ádámnak vagyunk leszármazottai, hanem a második Ádámnak, a feltámadt Krisztusnak is, akiben az élet alaptörvénye a szeretet. Nemcsak a múltból haladunk előre a jövőbe, hanem a végső jövő fényében láthatjuk jelenünket is. Krisztus „a holtak elsőszülöttje": feltámadásában részt ad mindenkinek, élőknek és holtaknak. Aki Krisztusban „újjászületik", az a jövőből tekint jelen életére is: Isten öröklétéből, ahol a lét már egészen szeretetté sűrűsödik össze az örök boldogság teljességében. Jézus feltámadása nem szünteti meg a szenvedést és a bűnt, a halálon mindenkinek át kell mennie, de a remény fényében megmutatja a történelem végcélját.

Az „Odaát"-ról szinte semmit se tudunk, mindössze annyit, amennyi a Feltámadott alakjában vált láthatóvá. A kozmosz elmúlik és átalakul: „Isten lesz minden mindenben". A Szentháromság örök szeretetléte végleg befogadja az általa teremtett és megváltott, halálba hullott és onnan feltámasztott emberiséget.

2_NemeshegyiPéter_Húsvéti emlékek_Layout 1 2017.03.13. 12:30 Page 242

NEMESHEGYI PÉTER

Húsvéti emlékek

A szerző jezsuita szerzetes, teológus.

Ismét eljött húsvét vasárnapja. Az én életemben ez már a kilencvennegyedik húsvét. Érdemes ilyenkor, egy rövid számvetés formájában, összegyűjteni a húsvéti emlékeim.

Gyermekkor

Engem kisgyerekkoromban kereszteltek meg a katolikus egyház szertartása szerint. Ezért már gyermekként hallottam a húsvéti eseményekről, de bizony sok időbe tellett, amíg kezdtem felfogni azok értelmét. Azt hamarosan megértettem, hogy minden vasárnap piros betűkkel van a naptárba írva, és hogy ilyenkor templomba kell menni. Jézus Krisztusról is egész kicsi koromtól kezdve meséltek nekem, és minden este, kezemet összetéve szépen, hozzá kellett imádkoznom. Hallottam szüleimtől, hogy a Jézuska szeret minket, örül, ha látja, hogy jó kisfiúk vagyunk, és tőle kell bocsánatot kérni, ha rosszalkodtunk. A családi légkör békés volt. Egyetlen gyerek voltam, így apám és anyám minden szeretete rám összpontosult.

Az esti imát szívesen végeztem, de a vasárnapi templomba menés már kevésbé volt ínyemre. A pap latinul imádkozott, az énekek vontatottak voltak, mise közben nem szabadott beszélni és mocorogni. Mindezeket béklyóként éltem meg. Mentem, persze, misére, de csak azért, mert „muszáj" volt.

A karácsony, az más volt. A csillogó, illatos karácsonyfa, a szép karácsonyi énekek, a ragyogóan kivilágított templom, és persze az ajándékok, amelyeket „a kis Jézuska hozott", fényes, örömteli eseménnyé tették számomra a Jézuska születésnapját.

Húsvét vasárnapja viszont nem volt számomra különös vasárnap. A templomi énekek stílusa nem különbözött a szokott énekekétől, és azt sem értettem, hogy miért kell csokoládé-tojásokat vagy kifestett tyúktojásokat keresgélni a lakásban. Pláne nem értettem, hogy miért kell húsvét hétfőjén lányokat locsolgatni.

Azt, hogy húsvét Jézus feltámadásának emlékünnepe, tanultam ugyan, de kisgyerekként sem a halál, sem a feltámadás gondolata nem volt igazán érthető számomra. Az azonban már kiskorom óta feltűnt nekem, hogy a pesti fiumei úti temető bejárata fölött, kovácsoltvasból készült nagy betűkkel ez volt felírva: „Feltámadunk". Halottak napján minden évben mentünk a fiumei úti temetőben levő családi kripta látogatására. A halál gondolatát felidéző hulló levelektől, az őszi ködöktől és a hallgatag síroktól nagyon különböző hangot ütött meg ez a felirat. Az kezdett derengeni bennem, hogy a halálnak birodalmán Jézus ütött rést, akiről valljuk, hogy „feltámadt". Budapest ostroma alatt vagy után eltűnt ez a felirat, de én már tudtam, hogy emberek bármilyen go-

noszkodása nem tudja megakadályozni az Úristent, hogy életre keltse azokat, akiket akar.

Kamaszkoromban kezdtem gondolkodni, hogy miért vagyok én „én", és milyen furcsa, hogy ez az „én" minden reggel felébredésemkor ott van a bensőmben. Valahogy ezt az „én"-t éreztem veszélyeztetve a temetőben leselkedő halál által, és ennek megőrzését és oltalmazását reméltem attól a Jézustól, akiről azt tanultuk, hogy „harmadnapon feltámadott az Írások szerint".

Halál és élet

Az élet és halál problémájával aztán élesen szembesített engem az 1939-ben kitört II. világháború. A híradófilmek állandóan öldöklésekről számoltak be, és nemsokára a Budapestre is hulló légibombák robbanásai közel hozták a halál veszélyét. Amikor rövid időn belül betegségben meghalt anyámat, nagyapámat és apámat is el kellett temetnem, nagyon világos lett bennem, hogy oda kell kötnöm életemet Ahhoz, aki az Élet Ura.

Végre véget ért a háború. Soha olyan mély átérzéssel nem hallgattam Jeremiás Siralmainak éneklését a templomokban, mint 1945 tavaszán. A háború vasekéje végigszántott mindenen, és romba döntött évszázadok munkájával fáradságosan felépített lelki és anyagi kincseket. A lelki terror ostobasága és az ateizmus sivársága is egyre fenyegetőbben nyújtogatta csápjait a magyar lélek felé. Reménységnek pedig csak a feltámadt Krisztus mutatkozott.

Ebben az évben is, a háború viharai után, eljött húsvét ünnepe. Én akkor már jezsuita papnövendékként tanultam a szegedi hittudományi főiskolán. Élénken emlékszem az 1946. évi esti húsvéti körmenetre. Óriási embertömeg gyűlt össze a szegedi Fogadalmi Templom előtti téren. Az emberek még élő sebként viselték a háborús pusztítások testi-lelki nyomait. Volt, akinek családtagjai pusztultak el a háborúban, voltak, akiknek a társadalmi helyzete omlott össze, volt, akinek anyagi javait tette porrá a háború. A tömegbe vegyülve ott voltak a téren a jezsuita papok és kispapok is. Véletlenül éppen előttünk állt egy fekete gyászruhába öltözött ismerős édesanya, Somogyi professzor özvegye, akinek a férjét gyanús körülmények között gázolta halálra egy teherautó. A tanár úr hitvalló keresztényként volt ismeretes a városban. Az özvegyet, jobbról és balról, két, feketébe öltözött fia támogatta. Egyikük később egyházmegyés pap, másikuk pedig jezsuita szerzetes lett. Este nyolc óra körül a székesegyház nagy kapuja kitárult, és kiáradt a templom belsejéből az ünneplő tömeg. Elöl egy férfi a feltámadt Krisztus szobrát hordozta, mögötte pedig, gyertyák fényétől megvilágítva jött a püspök, kezében az Oltáriszentséggel az aranyozott monstranciában. Imbolygó fények estek a Szentostyára és az azt követő emberek tömegére, akik mély hittel, könnyeikkel küszködve kísérték Jézust a téren keresztül. Úgy éreztem, hogy bár minden tá-

masz ledőlt, egyvalami, jobban mondva, egyvalaki megmaradt: az élő Úr Jézus Krisztus.

Disszidálás felső parancsra

A következő évek Magyarországon az egyre erősödő egyházüldözés jegyében teltek. Tudtuk, hogy készül a törvényerejű kormányrendelet, amely betiltja a szerzetesrendek működését, elkobozza házaikat és intézményeiket, és megtiltja a szerzetesek közös életét. Még ez a rendelet el sem készült, már elfoglalták a kommunista rendőrség által biztatott fiatalok szegedi rendházunkat. Minthogy a kisajátító rendelet még nem jelent meg, az ügy kompromisszummal záródott: rendházunk alsó két emeletét egy kommunisták által vezetett tanoncotthon foglalta le, nekünk, jezsuitáknak pedig meghagyták a felső emeletet. Nyilvánvaló volt, hogy ez csak ideiglenes kompromisszum, és ezért örömmel fogadtuk római általános rendfőnökünk rendeletét, aki utasított, hogy a tanuló rendtagok szökjenek külföldre, és ott folytassák tanulmányaikat, abban a reményben, hogy majd valamikor, a helyzet megváltozásával visszatérhetnek hazájukba népüknek szolgálni.

Nekem sikerült, nagy nehézségek árán, kiszökni a drótkerítésen keresztül Ausztriába, ahol az ottani jezsuiták nagy szeretettel fogadtak. Micsoda felszabadult érzés volt látni, hogy a határmenti osztrák faluban az iskolás gyerekek vidáman fecsegve sereglenek a templomba szentmisére.

Az egyetemes egyház oltalmazó hitét nagyon megéreztem, amikor a következő esztendő húsvétján a belgiumi jezsuiták által világiak számára rendezett lelkigyakorlaton prédikáltam. A húsvétvasárnapi mise után az imaórák liturgiáját énekelte a nép. Az antifónák a feltámadás öröméről szóltak, és a résztvevő fiatalok csengő hangjai életet adtak az éneknek. Ekkor valami mély érzelem hulláma árasztott el: Krisztusért elveszítettem ugyan szeretett hazámat, szokott környezetemet, dugába dőltek terveim, de minden baj ellenére megmaradt Krisztus, aki él és uralkodik örökkön örökké.

Az új keresztények húsvétja Japánban

Külföldre érkezve azt kértem általános rendfőnökünktől, hogy küldjön engem misszionáriusként Japánba. Rendünk akkor nagy reményeket fűzött a japán missziók sikeréhez, és kivételes módon az általános rendfőnök valamennyi rendtartomány tagjait felhívta, hogy akik erre hivatást éreznek, jelentkezzenek a japán misszióba. A rendfőnök elfogadta jelentkezésemet, de azt fűzte hozzá, hogy előbb fejezzem be a szükséges teológiai tanulmányaimat Rómában, és azután induljak a Felkelő Nap országába. Ennek értelmében hat esztendőt töltöttem az Örök Városban, melyet nagyon megszerettem. Rómában a szentek évszázados lábnyomait tapossa az ember,

a nyári vakáció alatt pedig lelkipásztori szolgálatot vállalva megismertem az olasz nép gyermeteg, de őszinte hitét. Több alkalommal meghívott egy hegyi faluba, Monte Rubiaglióba az ottani buzgó plébános, hogy segítsek neki a húsvéti gyóntatásnál és a szertartások végzésénél. Szívmelengető élmény volt például látni a nagycsütörtöki „lábmosás" szertartását: a falu tizenkét tekintélyes „öregje" ült tizenkét széken az oltár előtt, a plébános pedig nagy buzgalommal mosta és törülgette mindegyikük lábát. Közben a rend a templomban teljesen felborult: az összes gyerek előre rohant az oltár köré, körülvették jobbról-balról a plébánost, és egymásnak sugdosták, hogy „most mossa a plébános úr az én papám lábát", ahogy Jézus tette a tizenkét apostollal. Megértettem, hogy minden népnek megvan a maga spontán módja a krisztusi életre. Az olaszok például szeretik a spontaneitást és rendetlenséget, a németek a fegyelmet és a rendet, más népek megint mást, de mindnyájan tudják, hogy csak egy valami számít: szeretni úgy, ahogy Jézus szeretett.

A hatéves római tartózkodás és az egyéves nagy-britanniai szolgálat felkészített arra, hogy egészen más, új környezetben próbáljam megélni Krisztus pászkáját. Japánban hivatalos főfoglalkozásom a teológia tanítása volt a Sophia egyetemen, de az egyetemi tanítás mellett bevezető kurzust is tartottam a kereszténységről a tokiói jezsuita plébánián. Erre bárki jelentkezhetett, aki még nem volt megkeresztelve. Jöttek is szép számmal, eleinte harmincan, majd hatvanan, végül több mint százan, s minden hét szombatján délután 3-tól 6-ig tanultuk a kereszténységet. Nem követtem a hivatalos katekizmusokat, hanem szívből beszélve elmondtam nekik, hogy számomra mi a kereszténység. Imára is buzdítottam őket, mert Jézust csak imádkozó lélekkel lehet megérteni. Akiknek a Szentlélek megadta a keresztény hit kegyelmét, azokat megkereszteltem. Persze, a keresztelő előtt személyes beszélgetésben tisztáztuk az esetleges problémákat. Maga a keresztelés pedig vagy karácsonykor vagy húsvétkor történt csoportosan. A húsvéti keresztelésekkor nagy öröm volt számomra, amikor a keresztelendők odaléptek a keresztelőkúthoz. Miután közösen visszautasították a sátánt és annak minden kísértését, egyenként tettem fel nekik a három kérdést: Hiszel-e Istenben, a mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében? Hiszel-e Egyszülött Fiában, Jézus Krisztusban, aki értünk meghalt és feltámadt? Hiszel-e a Szentlélekben, és hiszed-e a katolikus egyházat, a szentek közösségét, a test feltámadását és az eljövendő örök életet? Miután pedig, nagy örömömre és csodálkozásomra, mindnyájan azt válaszolták, hogy „hiszek, hiszek, hiszek", jól a fejükre loccsantottam a keresztvizet, hogy megérezzék: tisztára mosta őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek.

A keresztelő szentmise után, a plébániai hívekkel együtt, ünnepi uzsonnát tartottunk, amely alatt az új testvérek bemutatkoztak a hívők közösségének, és elmondták azt is, hogy miért választották azt a keresztnevet, védőszentként, akit választottak. Ezt teljesen

rájuk bíztam. A nők közül a legtöbben a Mária nevet választották, a férfiak közül pedig sokan a Péter, Pál, János, József, Ferenc stb. neveket.

A keresztség napja legtöbbször húsvét volt, de az ősegyház hagyományát követve, megfelelő okokból bármely más napon is végeztem kereszteléseket. Minden évben most is írok egy közös karácsonyi levelet azoknak, akiket megkereszteltem, és sok választ kapok tőlük. Megható, hogy annak ellenére, hogy már 23 éve Magyarországra jöttem Japánból, még mindig hálásak nekem az én japán „gyermekeim". Sokan azok közül, akiket fiatal korukban megkereszteltem, azóta családot alapítottak, és gyermekeik születtek, akiket csecsemőkorukban megkereszteltettek. Így tehát az Evangélium elvetett magja folytatólagosan termést hoz.

A Nataka család történetét mondanám el példaképpen. A Tokióban tartott kurzusomon, többek között, rész vett két fiatal egyetemista, egy fiú meg egy leány. Mindig egymás mellett ültek, és viselkedésükről megsejtettem, hogy szerelmesek egymásba. Az egyéves kurzus végén a leány keresett fel, és megvallotta, hogy megkapta a keresztény hit kegyelmét, és kéri, hogy kereszteljem meg. Nem volt a keresztségnek semmi akadálya, így hát mondtam a leánynak, hogy húsvétkor megkeresztelem. Közben azonban fúrt a kíváncsiság, hogy ki az a fiatalember, akivel mindig együtt jönnek. „Ő talán a vőlegényed?" — kérdeztem. „Igen, igen, ő a vőlegényem" — volt a válasz. „És vele mi van?" — kérdezem tovább. „Kedves atya, ő még nincs annyira, hogy kérje a keresztséget, de egyáltalán nem ellenzi, hogy én megkeresztelkedem, sőt már azt kérte, hogy kérjem meg az atyát, hogy tessék majd a Szent Ignác templomban összeadni bennünket." „Szívesen" — válaszoltam. Minden szépen le is zajlott. Megvolt a lány keresztsége, megtartották az esküvőt.

Az esküvő után néhány hónappal pedig megjelenik nálam az ifjú férj és ezeket mondja: „Kedves atya, én most olyan boldog vagyok. Az én drága jó feleségem szerelme és szeretete minden nap boldoggá tesz. Ő hiszi, keresztény hittel, hogy ez a szeretet örökké meg fog maradni. Még halálunk után is megmarad az örök életben. Hát, kedves atya, már én is szeretném ezt hinni, és nemcsak szeretném hinni, hanem már hiszem is. Kérem én is a keresztséget!" Még néhány kérdést feltettem neki, és láttam, hogy van elegendő hite ahhoz, hogy megkeresztelkedjék. Nemsokára megszületett két gyerekük, egy kislány és egy kisfiú, akiket rögtön megkereszteltettek. Rendszeresen küldik nekem a család fényképeit. A két kis gyerekből nyalka fiatalember és csinos kislány lett, és most már ők is érettek a családalapításra. Lám, azzal kezdődött, hogy én egyvalakit kereszteltem, és most már négyen vannak. Ha ez így megy tovább a világ végéig, egész sereg keresztény lesz belőlük.

Húsvéti lelkigyakorlat Gotó szigetén

A tokiói papnevelde egyik diákját Cucuminak hívták. Hat éven át tanítottam őt teológiára, és közben jól összebarátkoztunk. Cucumi régi keresztény családban született. Őseit valamelyik 16. vagy 17. századbeli jezsuita misszionárius térítette meg. Ezekre a keresztényekre csapott le egy 300 évig tartó, párját ritkítóan kegyetlen keresztényüldözés. Sokan vértanúhalált szenvedtek hitükért, mások pedig elhagyatott kis szigetekre menekültek, hogy ott, pap nélkül, mise nélkül, titokban tovább éljék keresztény hitüket. Az összes papot ugyanis a japán hatóságok vagy kitoloncolták az országból, vagy megölték. Ezek a keresztények gyerekeiket titokban megkeresztelték, és titkos összejöveteleiken halkan dúdolták tovább szent énekeiket és imádták Istent. Amikor a 17. és 18. század folyamán ilyen rejtőzködő keresztényeket felfedezett a rendőrség, családostul kivégezték őket, ha nem tagadták meg hitüket.

A vallásszabadságot csak a 19. század vége felé alkotott új japán Meidzsi alkotmány engedélyezte, a nyugati hatalmak nyomására. Ettől kezdve a Japánban letelepedő francia katolikus misszionáriusok egymás után fedezték fel a „rejtőzködő keresztényeket" *(kakure kirisitan).* A jelenleg Japánban élő katolikus híveknek körülbelül 30 százaléka ezeknek a „rejtőzködő keresztényeknek" a leszármazottai. Egy közülük volt Cucumi barátom.

A szemináriumi tanulmányainak befejeztével püspöke hamarosan kinevezte Cucumit egy falu plébánosává Gotó szigetén. A falu valamennyi lakosa katolikus keresztény. Cucumi nemsokára meghívott engem, hogy tartsak húsvéti lelkigyakorlatot a plébániáján.

Szívesen vállalkoztam rá. Az odautazás elég körülményes volt: rendes repülőgépen utaztam le Nagaszaki városáig, ahol át kellett szállni egy apró propelleres repülőre, amely alacsonyan szállva a tengerek és szigetek fölött elvitt a Gotó-sziget északi csücskéig. A repülőtéren már várt autójával Cucumi barátom, és egy kacskaringós úton levitt a falujába.

A faluban már mindenki készen állt a lelkigyakorlatra, mert bizony az ottani plébánosok nagyon szigorúan megkövetelték a húsvéti lelkigyakorlaton való részvételt, szentgyónással, szentáldozással. A plébánia kis faépületében laktam, közvetlenül a tengerparton, és minden nap az esti misére és lelkigyakorlatos beszédre a nép összegyűlt a falu templomában. Jókora templomot építettek, több százan is belefértek, és zsúfolásig megtelt a templom. A régi katolikus szokás szerint a nők mind a jobboldali padsorokban, a férfiak pedig a baloldali padsorokban ültek. Napközben aztán folytatódott a szentgyónások hallgatása. A lakosok tengeri halászatból éltek. Nagy hajókon több hétre kihajóztak a tengerre, és ott hatalmas hálókkal fogták a halakat. A halászszakszervezet rendelése szerint a hajók ekkor visszatértek a faluba, 4–5 napos pihenőre, és aztán megint mentek a tengerre halászni. A hús-

vét előtti héten ilyen négynapos pihenőre volt megszervezve a húsvéti lelkigyakorlat.

Persze ott volt mindenki. Számomra nagy öröm volt segíteni az egész községet, hogy tisztára mossák lelküket húsvét kegyelmében.

A lelki vigasz mellett még kulináris örömökkel is szolgált ez a lelkigyakorlat: a plébánia szakácsnője ugyanis egy ottani születésű apáca volt, aki minden nap a legfrissebben fogott halakból és tengeri csigákból készített számomra ízesnél ízesebb ételeket.

A lelkigyakorlat végén Cucumi atya elkísért a tengeri taxihoz, vagyis egy motorcsónakhoz, amely elszállított a repülőtérre. Még most is emlékszem, hogy a búcsúzáskor a fiatal Cucumi atya szeme könnybe lábadt. Ő tudta, és én is sejtettem, hogy ez volt utolsó találkozásunk földi életünkben.

Szatani barátom utazása a mennyek országába

Befejezésül szeretnék még beszélni egyik japán gyermekemről, Szatani barátomról, aki legtöbbször jut eszembe a Tokióban általam megkeresztelt japánok közül. Gondolom, azért jut eszembe legtöbbször éppen ő, mert benne mutatkozott meg a legdrámaiabban Jézus pászkájának két oldala: a kereszt és a feltámadás.

Gábor 40 év körüli festőművész volt. Volt felesége, és nagyra nőtt gyermekei. Minthogy a festészetből nehéz volt a családot fenntartani, Gábor film-díszletfestéssel is foglalkozott. Megjelent a Tokióban tartott kurzusomon, és egy egész éven át minden szombaton ott volt hűségesen a katekézisemen. Egész szombat délutánját a Szent Ignác templomnál töltötte, mert az előadásom után mindig részt vett a plébánia esti szentmiséjén, és a mise után együtt mentünk csoportosan egy kis kínai vendéglőbe, ahol, japán szokás szerint, mindenki elmesélte, hogy miket tapasztalt a hét folyamán. Szatani Gábor lett ezeknek a találkozásoknak a „lelke", humorával, élénkségével, kedvességével. Egyéves katekumenátus után vette fel a keresztséget, de a következő évi katekézisemre is eljárt, mert még egyszer hallani akarta, és jobban át akarta élni Jézus tanításának lényegét. Közben folytatta munkáját a filmstúdióban. Ott történt vele a szerencsétlen baleset. Késő estéig dolgozott a stúdióban, magas állványon állva festett valami filmdíszleteket. Egyszer csak hallja, hogy a többi dolgozó közül valaki azt kiáltja: „Van még valaki a stúdióban? Mi már elmegyünk és lekapcsoljuk a villanyt." Szatani hangosan felkiáltott: „Én még itt vagyok. Várjatok egy kicsit." De nem hallották meg a hangját, és lekapcsolták a főkapcsolót. Korom sötét lett a teremben. Szatani próbált óvatosan lemászni a magas állványról, de félrelépett és jó magasról lezuhant a betonpadlóra. Fejjel zuhant előre, és nyakát ütötte a padlóba, úgyhogy súlyosan megsérült a nyakcsigolyája. Igyekezett feltápászkodni, de rémülten érezte, hogy keze, lába, egész teste megbénult. Ahogy később elmondta, ott feküdt a padlón másnap reggelig, és közben a rózsafü-

zérét imádkozta. Úgy érezte, hogy a bénulás terjed testében, és halálát várta. Másnap reggel a többi dolgozó találta meg a padlón, félig öntudatlanul. Azonnal kórházba vitték. Az orvosok elkezdték a sérülés kezelését, de bizony nagyon kevés eredménnyel. Nyakától egészen lábujjáig béna maradt. Otthonában ápolta őt felesége és menye. Én és plébániánk többi papja gyakran meglátogattuk, és megáldoztattuk. A keresztény barátai is sokszor ellátogattak hozzá. Beszélni tudott, és a feje egészen rendben volt, csak a teste volt mozdulatlanságra ítélve. Hasonló volt az állapota Jézuséhoz, aki szintén mozdulatlanul volt rászögezve a keresztjére.

Amikor meglátogattam, mosolygott, és vidáman társalgott. Csak egyszer láttam, hogy könnyek gyűltek a szemébe, amikor azt mondta: „Nagyon szeretnék még egyszer elmenni abba a templomba, ahol az atya engem megkeresztelt, hogy hálát adjak az Istennek, de ebből már nem lesz semmi." A balesete után néhány hónapra szájába vette a tusecsetet, és kezdett kis képeket festeni. A témájuk Jézus volt, és Mária, és imádkozó gyerekek, játszadozó kisfiúk és kislányok. Ezek a képek sokkal művészibbek, mint azok, amelyeket a baleset előtt kézzel festegetett.

Énnekem közben el kellett hagynom Japánt, és megkértem ottani jezsuita rendtársaimat, hogy látogassák szorgalmasan Gábort, amit meg is tettek. A gondos ápolás ellenére egészségi állapota egyre romlott. Nemsokára már képtelen volt képeket festeni, és csak várta a halálát. Mondogatta a feleségének: „Nagyon szeretnék már Jézushoz hazamenni, de még nem kaptam meg tőle a vasútjegyet." Mikor két év elteltével egy rövid látogatásra Japánba mentem, természetesen meglátogattam. Már csak halkan tudott beszélni, de a régi mosolya megmaradt. Mintha csak az én látogatásomra várt volna, röviddel azután, hogy elhagytam megint Japánt, ő, mint később hallottam, békésen ezt mondta feleségének: „Most megkaptam az odaátra szóló vasútjegyet. Holnap megyek. Ne sírj!" Úgy is lett. Szép csendesen elszenderült az Úrban. Elutazott oda, ahova csak a feltámadt Jézus Krisztussal lehet eljutni: a mennyek országába.

Szatani Gábort megcsodáltam. Természetes lett volna, hogy azt mondja: „Megkeresztelkedtem, és mégis mindjárt ilyen szerencsétlenség ért. Hogy engedhette meg ezt a jó Isten?" De ő soha ilyet nem mondott, hanem végigélte Jézus húsvéti misztériumának evilági szakaszát, a keresztre feszítést, hogy hitünk szerint eljusson Urunkhoz, Jézus Krisztushoz az örök élet fényességében. Azt el sem tudjuk képzelni, hogy milyen lesz ez az örök élet, de bízunk Jézus szavában: „Én élek, és ti is élni fogtok."

NÁRAI ÉVA
SR. FERENC-MÁRIA

Jel a mélységből és a magasból

„…maga az Úr adott nekünk jelet az alvilág mélységeiből és felülről a magasból."[1]
(Szent Iréneusz)

A szerző klarissza szerzetesnővér, a szécsényi monostor apátnője.

Az első bűn után az ember élete gyökereiben változott meg. Teremtőjétől való elszakadása nyomán már nem volt képes sem leereszkedni a mélységekbe, sem felemelkedni a magasságokba, vagyis sem saját magában, sem Isten igazságában nem volt többé képes élni. Többé már nem állt szívének szeme előtt[2] — mintegy természetes és spontán módon — léte forrása és mélysége, hanem mind Istentől, mind önmagától távol élt. Az emberéletet a bolyongás kezdte jellemezni. A Szentírás tanúsítja,[3] hogy az ember nem találta többé a helyét. Ha mélységek és magasságok nélkül él az ember, akkor elhagyja önmagát, mintegy kiűzetik önmagából, és nem marad számára más, mint a bolyongás, az önmagán kívüli céltalan lét. Az Istentől önmagát végérvényesen elszakító Sátán is így beszél önmagáról, amikor az Úr kérdésére: „Honnét jössz?", ezt a feleletet adja: „Szerte bolyongtam a földön, és bejártam azt."[4] Az ember azért nem szűnik meg Istent keresni, de mivel a mélység és a magasság félelmetessé, sőt idegenné vált számára, helytelen utakon keres, s így könnyen istenné tesz egészen hétköznapi, véges, mulandó dolgokat. Szent Pál azokról beszél, akiknek istenük a hasuk, de rendkívül hosszú listát készíthetnénk arról, mi és ki minden válhat az emberélet istenévé.

A megváltás útja tehát nem véletlenül vezetett éppen a leereszkedésen és a felemelkedésen keresztül: leereszkedés a testi és lelki holtak országába és fölemelkedés onnan Istenhez, az Atyához. Nagyszombat mélységes csendjében hangzik föl egy ókori szentbeszéd az egyház imájában az alvilágba leszálló Krisztusról, akinek láttán Ádám személyében megdöbben az emberiség, mert magát a Teremtő Istenét látja leereszkedni mélységeibe: „Mihelyt Ádám ősatyánk megpillantja őt [Krisztust], bűnbánón mellét veri ámulatában, és ezt kiáltja oda a többieknek: »Az én Uram legyen mindnyájatokkal!« Erre maga Krisztus felel így Ádámnak: »És a te lelkeddel! (…) Kelj fel, akit kezeim alkottak, kelj fel, akit saját képem hasonlatosságára alkottalak. Kelj fel, menjünk ki innen, hiszen te énbennem és én tebenned egy és osztatlan személy vagyunk.«"[5] Krisztus az emberiség éjjelének csendjében ereszkedik alá a mélységekbe. A csendben, melytől a mai ember menekül, mert ott kénytelen lenne szembenézni önmagával, s engedni, hogy Krisztus kézen fogva kivezesse a holtak országából. Ez minden Nagyszombatnak az újdonsága: Krisztus újra és újra leereszkedik mélységeinkbe, hogy onnanŐvele emelkedjünk a magasságokba.

[1] Az Imaórák Liturgiája III, Évközi IV. hét, kedd, Olvasmányos Imaóra 2. olvasmány, Szent Iréneusz: *Az eretnekségek ellen* (a későbbiekben: Iréneusz).

[2] Vö. Sir 17,7.

[3] Ter 4,12; Siral 4,14.

[4] Jób 1,7.

[5] Az Imaórák Liturgiája II, Nagyszombat, Olvasmányos Imaóra 2. olvasmány, *Egy ókori szentbeszéd Nagyszombat szent napjára* (a későbbiekben: Olvasmány Nagyszombatra).

Szent Iréneusz így folytatja: *„Nem remélhettük, hogy Isten leszálljon a földre. (…) Nem remélhettük, hogy önmagában hajtja végre az ember feltámadásának kezdetét…"* Csakis Krisztusban, az Isten Fiában kezdődhetett a feltámadás. Egyedül Ő volt képes leereszkedni és a magasba emelkedni. *„Nagylelkű volt az Isten, aki az ember erőtlensége miatt az Ige által gondoskodott arról, hogy győzelemhez juttassa az embert. Mivel az erő a gyöngeségben lesz teljessé, Isten az Igében mutatta meg jóságát és nagyszerű erejét."*[6] Az ember erőtlenné válása éppen az, hogy nem képes sem leereszkedni végessége és bűnössége tudatának mélységeibe, sem pedig felemelkedni a végtelen felé, az isteni irgalomba vetett hit magasába. Ez az erőtlenség egy sebzett, elernyedt akaratra is utal, olyan akaratra, melyből elvész az Istenre irányuló lendület. S ekkor az isteni erő a Krisztusban levő gyöngeség által lesz teljessé. Az erőtlenség és a gyöngeség — két általában szinonimaként használt szó — itt most egészen mást jelent. Szent Iréneusz szavai azt sugallják, hogy míg az ember erőtlensége akadályozza, addig Krisztus gyöngesége lehetővé teszi Isten erejének működését. Az erőtlenségben, Istentől távol sínylődő ember segítségére siet tehát a gyöngeséget magára vevő, egészen az Atyára irányuló, Őreá vágyó Istenember.

[6]Iréneusz.

Látjuk tehát, hogy az imént említett megjegyzés, miszerint az erőtlenség és a gyöngeség szavakat szinonim szavakként használjuk, Iréneusz gondolatmenetében nem tartható megállapítás. Míg az előbbi hiányt, megfosztottságot fejez ki, addig az utóbbi lehetőséget, nyitottságot. Ezt fejezik ki Szent Pál szavai is: „…gyöngeségében megfeszítették, Isten erejéből él".[7] Tehát Krisztusnál nem beszélhetünk ugyanabban az értelemben a gyöngeségről, mint ahogy az ember esetében beszélünk erőtlenségről, vagyis hogy a Keresztrefeszített elveszítette volna az Atya felé fordulásának lendületét. Maga a keresztrefeszítés ténye árulja el, milyen gyöngeséget vállalt magára Krisztus. De már Pilátus előtti szavai is ezt fejezik ki: „Az én országom nem ebből a világból való. Ha az én országom ebből a világból volna, szolgáim harcra kelnének…"[8] S látjuk, nem indul el a mennyei sereg. Jézus a gyöngeséget vállalja akkor is, amikor az egyik gonosztevő egyenesen cselekvésre szólítja fel őt: „Nem a Krisztus vagy te? Szabadítsd hát meg magad, és minket is!"[9] És Krisztus nem mozdul a keresztről. Milyen gyöngeség az, amelyben ekkora erő van? Mi ez a megmaradás, ottmaradás? Mi, emberek jobban ismerjük a nehéz helyzetekből való eltávolodást, menekülést. Valóban *„nem remélhettük, hogy önmagában hajtja végre az ember feltámadásának kezdetét…"* Nem gondolhattuk el, hogy Isten Fia így teszi le Atyja kezébe az életét, s benne a mi életünket is. Hiszen előttünk csak Ádám, az emberiség és a saját példánk állt… mi legtöbbször kivenni tudtuk életünket Isten kezéből, nem pedig oda letenni. Ezért ez a megváltás útja. Az imént idézett ókori szentbeszédben Krisztus szájából halljuk: „Nézd a teérted keresztfához szorosan odaszegezett kezeimet, hiszen te egykor vétkesen nyúltál kezeddel a fához."[10]

[7]2Kor 13,4.

[8]Jn 18,36.

[9]Lk 23,39.

[10]Olvasmány Nagyszombatra.

Igen, az ember képtelen önmaga üdvözítésére. Csak Istenben mehetett végbe az, ami az emberben végbe kellett menjen. Egy hasonlattal élve olyan ez, mint a cipő, mely, noha járásra való, mégis hiába mondom neki, hogy menjen odébb. Szükséges az emberi láb, mely magára veszi azt

a cipőt, és odébb lép benne. Így van ez az emberrel is, noha az Istennel való életre teremtetett, a bűn után többé már nem is közeledhetett Hozzá.[11] Ez a közeledés csak úgy vált számára lehetségessé, hogy az Isten Fia, aki emberi természetében egy vele, fölemeli őt az Atyához. A Megtestesült Ige, a valóságos Isten és valóságos ember műve ez, melyet az Atya Őrá bízott. Amint a cipő is üres és tehetetlen, ha nincs benne láb, úgy az ember is azzá vált, amikor Isten híján üressé, bolyongóvá vált, aki nem tudott többé Isten és önmaga színe előtt megállni.

[11]Vö. Római Misekönyv, VI. Kiengesztelődési eucharisztikus ima.

Krisztus azonban elsőszülött nemcsak a holtak között, hanem minden teremtmény elsőszülöttje is, mert Benne teremtetett minden az égben és a földön. Minden Őáltala és Őérte teremtetett. Ő előbb van mindennél, és minden Benne áll fenn.[12] Az Isteni Ige megtestesülésekor emberi természetében közénk hozta a képére és hasonlatosságára teremtett embert, az Istennel való szakítás nélküli embert, hiszen „mindenben hasonlóvá lett hozzánk, a bűnt kivéve".[13]

[12]Vö. Kol 1,15–17.

[13]IV. Eucharisztikus ima.

Szent Iréneusz szavai mélységes tanítást adnak a mindennapi lelki életre vonatkozóan is. Hiszen ahogyan Krisztus Önmagában hajtotta végre az ember feltámadásának kezdetét, úgy a keresztény ember imádsága is csak Krisztusban veheti kezdetét, Benne történik meg az ember Atya felé fordulása is. A Fiú tökéletesen az Atya felé fordul, s Benne mi is, az Ő képére és hasonlatosságára teremtett emberek. Így leszünk fiakká a Fiúban, részesei a Szentháromságon belüli tökéletes kölcsönös átadottságnak.

Sok keresztény úgy gondolja, hogy amikor másokért és a világért imádkozik, akkor listát kell Isten elé tennie, mintha az Úr csak ily módon tudná meg, mi is az ember kérése, szüksége, nyomora. Azonban a másokért való imában is sokkal inkább arról van szó, hogy át tudjuk-e adni testvéreinket Krisztusnak, hogy Ő a vállára vehesse őket, és Szent Iréneusz szavaival élve *„az Atya oltalmába ajánlja"*[14] őket. Ezt is jelentik a zsoltár szavai: „Vesd az Úrra gondodat, és Ő majd táplál téged…"[15] Tulajdonképpen arról van szó, hogy engedjük-e, hogy minden Krisztusban történjék, mi pedig Őbenne részesedjünk.

[14]Iréneusz.

[15]Zsolt 55,23.

Az önmegváltás „kísérlete" nem csak a régi gnosztikus és egyéb irányzatokat jellemezte. Ma éppúgy itt van az emberi gőgnek ez a megnyilvánulása a legkülönfélébb szellemi irányzatok köntösében. Ameddig a keresztények ezekre a szellemi áramlatokra hagyatkoznak, és saját erőkre akarnak szert tenni, Isten erejének befogadása helyett, Krisztus valóban nem lehet a Megváltójuk! De ezért a keresztény elerőtlenedésért Krisztus ma is vállalja a gyöngeséget. Hiszen Ő szüntelenül leereszkedik oda, ahol az ember van, hogy keresse az elveszett bárányt, nehogy azt erőtlensége végleg elválassza Istentől. Minden egyes emberért szüntelenül újra végrehajtja Önmagában szellemi módon a föltámadás kezdetét. A kérdés csak az, hogy tudunk-e még megtérni, visszatérni egy olyan Istenhez, aki úgy ereszkedik le hozzánk, hogy egy velünk ott, ahol mi vagyunk, hogy így mi is egy lehessünk Ővele ott, ahol Ő van? *„…maga az Úr adott nekünk jelet az alvilág mélységeiből és felülről a magasból"*, s ez a jel meg nem szűnő jel marad a világ végezetéig, a teljes beteljesedésig, addig, amíg majd a Fiú mindent a lába alá nem vet. Mikor pedig minden alá lesz vetve neki, akkor a Fiú maga is aláveti magát annak, aki mindent alávetett neki, hogy Isten legyen minden mindenben.[16]

[16]Vö. 1Kor 15,25–28.

4_DiósiDávid_húsvét_Layout 1 2017.03.13. 12:32 Page 253

DIÓSI DÁVID

Húsvét misztériuma

Ars moriendi et resurgendi

„Resurrexi, et adhuc tecum sum, Alleluja
Posuisti super me manum tuam, Alleluja
Mirabilis facta est scientia tua, Alleluja, Alleluja."
(GR 196)

„Feltámadtam, és íme, veled vagyok, Alleluja
Felettem tartod kezedet, Alleluja
Tudásod csodálatos előttem, Alleluja, Alleluja."
(Szunyogh-Misszálé, 590)

1976-ban született. Temesvári egyházmegyés pap, a Gyulafehérvári Papnevelő Intézet vicerektora, a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karának tanára, szakterülete a liturgika. Legutóbbi írását 2015. 2. számunkban közöltük.

Húsvét vasárnapjának imént idézett — egyes szám első személyben megfogalmazott — introitusa valójában Krisztus szava az Atyához. Magának Krisztusnak, a feltámadt győztesnek bemutatkozó diadal- és hálaéneke az Atyához. Arra a kérdésre pedig, hogy ez a bensőséges, valamilyen értelemben az Atyával való párbeszédként felfogható ének hol is hangzik fel, ugyanezen szentmise könyörgése árulja el a választ. Itt olvashatjuk rögtön a legelején: „Istenünk, a mai napon egyszülött Fiad által legyőzted a halált, és kitártad előttünk az örökkévalóság kapuját". A mennyei Jeruzsálem — szó szerint — „kireteszelt" kapuja előtt ott áll a Fiú, aki — miután „alászállt a poklokra" (Credo) — most meghozta az égi szent városba is a győzelem örömhírét. A Fiú diadaléneke — akiben „élet és halál csodás nagy párharcra szállt" (Húsvéti szekvencia) — beharsogja egész Jeruzsálemet, sőt mi több, a mennyei szent város lakói maguk is boldog alleluja-éneklésbe kezdenek. Az introitus ezt a mennyei polifóniát adja vissza a halandó fülnek, hisz a húsvéti szentmisén résztvevő hívők pontosan e bevezető ének révén hallgathatnak bele abba a mennyei örömbe, mellyel az ő lelküknek is rezonálnia kell. A „kireteszelt" mennyei Jeruzsálem „kapuit nem zárják [már] be soha" (Jel 21,25), s mindaz, „aki megmossa ruháját (a Bárány vérében)", ezen a „kapun át bemegy a városba" (Jel 22,14).

A húsvét azonban nemcsak a feltámadásról szól, hanem annak előzményeiről és utóhatásairól. Húsvét nem a *passio Christi happy end*je. Sokkal inkább az üdvtörténet gócpontja, mely „szintetikusan együtt szemléli a krisztológiát, az antropológiát és a szotériológiát, és amelyben megjelenik a szenvedésen és a halálon át vezető út a feltámadáshoz és a felemelkedéshez".[1] Húsvét nemcsak Krisztusról, még csak nem is csupán az egyházról szól, hanem az egész világmindenségről. Hisz húsvét nem csupán valaminek a vége, hanem mindenekelőtt valaminek — konkrétan a teremtett világ beteljesülésének — a kezdete.

[1] Harald Buchinger: *Húsvét ünnepe mint ars moriendi et resurgendi.* In Diósi Dávid (szerk.): *A halálbiztos halál. Tanulmányok az elmúlás és a halál kultúrájáról.* Szent István Társulat – Verbum, Budapest – Kolozsvár, 2011, 69–80, 70.

Krisztus egész élete önátadás volt, mely a kereszt „mélypontján" csúcsosodott ki, egy olyan cselekvésben, melyben — magáról egészen lemondva és az Atya akaratának kiszolgáltatva — önátadása — az Atyja iránti „igen"-jeként — tökéletesen kifejeződött.[2] A keresztáldozatban a Fiú megtestesült Ige-volta — mint az Atya kibékülő szeretetét hirdető „Cselekvés" — a vérző hús-arc halotti maszkjában[3] megdöbbentő, „megbotránkoztató" (vö. 1Kor 1,23; Mk 14,27) módon beigazolódik. Ez a megtestesült Ige, a „szenvedésből engedelmességet tanuló" (Zsid 5,8) Fiú — ha szabad így fogalmaznom — „csúcsteljesítménye", hisz a Logosz anyaggal való egyesülésében most már Isten magához ragadhatja a világot. Most, az Ige „órájában" (Jn 12,27) mutatkozik meg a legkézzelfoghatóbb módon, hogy a Jézus Krisztusban önmagát kinyilatkoztató Isten valóban *emberi*, és az ember, aki Jézusban és általa tárja fel önmagát az ember-volt maximumaként, valóban *isteni*.[4] Az Atyának a Fiúban történő közeledése az emberhez a golgotai kereszt-eseményben éri el csúcsát: Jézus Krisztusban a Golgota hegye az új Sion hegye (Jel 14,1), az az új Sion hegye, melyet a Tábor hegye (Mt 17,1–8) elővételezett. A Koponyák hegyén (Mk 15,22) — melynek sziklájában a hagyomány szerint Ádám teste pihen[5] — a régi Ádám az új Ádámra, „minden teremtmény elsőszülöttjére" (Kol 1,15) vár. Ádámnak, a „föld fiának" várakozása abban a pillanatban teljesül, amikor Jézus „lehajtotta fejét" (Jn 19,30), vagyis amikor a Megváltó vérző arca halotti maszkká dermedt. A sötétségbe borult (vö. Lk 23,44) „feledés földje" (Zsolt 88,13) „megrendült" (Mt 27,51), miközben a vérző hús-arc megnyugszik, megpihen, néma csendbe öltözik. A Golgota útnak indul, Sion hegye felé tart. Ő lesz az új Jeruzsálem küszöbe. A Golgota kultikus hellyé válik, az Isten és ember közötti kommunikáció legnemesebb, legtisztább s legmagasztosabb hegyévé. A jézusi „Beteljesedett" (Jn 19,30) életre kelti a Golgotát. Mostantól fogva ez a hegy, a halál, a hátborzongató, kísérteties Koponyák hegye, az isteni szeretet perspektívájának lesz a hegye, magaslata messze átnyúlik a viharfelhőkön: a várakozás hegye az isteni meghívás hegyévé válik. Többé már nem a borzalom helye, hanem zarándokhely, Isten új népének zarándokhelye. A Golgota az új Sion hegye, az Úr „szent hegye, a nagyszerű magaslat", mely „öröme az egész világnak" (Zsolt 48,3), mely „szilárdan áll a hegyek tetején" (Iz 2,2). Az „egybegyűlés hegye" (Iz 14,13), melyen a Bárány „letelepszik". A Golgota keresztáldozata Krisztus megváltói művének „csúcspontja", melyet az Atya a Fiú feltámadásával megkoronáz, Szentlelke által pedig mindezt mindannyiunk istenkapcsolatában „csúcsélménnyé" formálja. A Szentlélek által közénk érkező Fiú belevonva bennünket az ő szeretetteljes önátadásának dinamizmusába az Atya fiaivá tesz minket is; áldozatában való részesedésünk révén az Isten és ember közötti hathatós kommunikáció eléri a „csúcspontját".

Érdemes felfigyelnünk arra, hogy Szent Pál a római levél 12. fejezetének legelején Logosztól átjárt kultuszról, istentiszteletről (*logiké*

[2]Vö. Gál Ferenc: *Az áldozat misztériuma.* Communio 10 (2002/1), 48–53, 49.

[3]Vö. Diósi Dávid: *„Kaszás e földön a halál…" A halálbiztos halál teológiai boncolgatása.* In uő. (szerk.): *A halálbiztos halál*, i. m. 9–14.

[4]Vö. Jitianu Liviu: *Krisztus, az abszolút üdvösséghozó.* In uő: *Krisztus, az Isten-ember. Krisztológiai tanulmányok.* Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 2007, 51–90, 58.

[5]Vö. Gerhard Kroll: *Jézus nyomában.* (Ford. Diós István.) Szent István Társulat, Budapest, é. n., 463.

latreia, vö. Róm 12,1) beszél a keresztényeknél.[6] E sajátosan páli kifejezés igazi értelmét csak a János-prológus bevonásával érthetjük meg. Itt tudniillik kiderül, hogy a „Logosz" nemcsak egy mindeneket értelmével átjáró, átható szellemi valóság, hanem *szarx*ként az Isten-emberben megfoghatóan egy lett közülünk, megtestesült. Az Ige testet öltve az emberek számára szemmel látható, szemlélhető és kézzel tapintható, vagyis megfogható tapasztalati ténnyé vált (vö. 1Jn 1,1–4), fizikai valósággá, olyannyira, hogy „mi láttuk az ő dicsőségét" (Jn 1,14), azt a dicsőséget, mely a Fiúban „túlszárnyal minden más üdvtörténeti megkülönböztetést",[7] egyedülálló és felülmúlhatatlan. A Golgota hegyén konkrét, esztétikai-érzékelhető eseményként valósult meg megváltásunk, itt a kietlen Golgota hegyén kézzel foghatóan beteljesült az Atya akarata. S mégis Jézus teste nemcsak Isten jelenvalóságának jele, nem csupán szeretetének anyaggá vált burka, hanem egyszer s mindenkorra az emberiség üdvösségének s ugyanakkor Isten dicsőségének szakramentuma, szentsége.[8] Amint a Fiú áldozata a „test" foghatóságán keresztül válhatott csak tökéletes áldozattá, hasonlóképpen a mi áldozatunk is csak a test bevonásával történhet. Krisztus teste és az ember teste a Transzcendens és az immanens kommunikációs „helye".

A „keresztben és a feltámadásban az Ige megtestesülése a test Logosz-Igévé változása lesz. Ez a két folyamat kölcsönhatásban van egymással. A megtestesülés nem vonatik vissza, ám csakis abban a pillanatban válik végérvényessé, amikor a folyamat megfordul: a test maga változik át Logosz-Igévé, de a testnek ez az Igévé változása az egész valóság új egységét hozza létre"[9] — írja Joseph Ratzinger. A keresztény liturgia helye a *Logos incarnatus*, az új „szövetség sátra", mely azonban a kereszt és a feltámadás eseményeiben kiszélesedett, szentéllyé, Isten dicsőségének új templomává alakul. A János-evangélium prológusában (Jn 1,14) a „hússá lett Ige" „felverte sátrát" az emberek között. E szokatlan, sajátos kifejezéssel a szent író a Kivonulások könyvében (vö. Kiv 40) szereplő ószövetségi „szövetség sátrára", illetve más nevén a „megnyilatkozás", a „találkozás sátrára" utal,[10] melyben maga Isten lakik népe körében. Most a Logosz húsának sátrában lakik Isten dicsősége, mégpedig látható módon, amint azt az evangélista igyekszik kiemelni, de ennek a dicsőségnek a látása csupán a kortársakra korlátozódik (vö. 1Jn 1,1–4). Nem kell ezért ódzkodnunk attól, hogy az itt használt „sátor" képét ideiglenes lakóhelyként fogjuk fel, természetesen nem olyan értelemben, hogy Isten megszűnik népe közt lakni, nem olyan értelemben, hogy az Ige a megtestesülésben csak átmeneti látogató lett volna. A szarx-formájú „sátor", mely az ember földi létének, mulandóságának a kifejezése,[11] „leromboltatik", láthatósága elé „nagy követ hengerít[ettek]" (Mt 27,60), sőt „lepecsételték a követ" (Mt 27,66). A szarx sátrából e földön a jeruzsálemi „üres sír" maradt, mely visszavonhatatlan módon jelzi, hogy Krisztus a feltámadásában emberi természetünket átvitte az örök életbe: mostantól már a mennyei Jeru-

[6] Vö. Joseph Ratzinger: *A világ és az ember képe a szent zenében II.* Magyar Egyházzene 4 (1996/1997), 131–137, 131sk.; Helmut Hoping: *Kult und Reflexion. Joseph Ratzinger als Liturgietheologe.* In Rudolf Voderholzer (szerk.): *Der Logosgemäße Gottesdienst. Theologie der Liturgie bei Joseph Ratzinger.* (Ratzinger-Studien 1), Friedrich Pustet, Regensburg, 2009, 12–25.

[7] Gál Ferenc: *János evangéliuma.* Szent István Társulat, Budapest, 1987, 35.

[8] Vö. Jean Corbon: *Liturgie aus dem Urquell.* (Theologia Romanica 12), Johannes Verlag, Einsiedeln, 1981, 77.

[9] Joseph Ratzinger: *A világ és az ember képe a szent zenében II,* i. m. 132.

[10] Vö. Johannes Beutler: *Das Johannesevangelium.* Kommentar, Herder, Freiburg im Breisgau, 2013, 94.

[11] Vö. Gál Ferenc: *János evangéliuma,* i. m. 34.

zsálem a szent „sátor" „helye". A Logosz „velünk az Isten"-léte Krisztus kereszthalálában és feltámadásában más módot, formát s ugyanakkor minőséget nyer. Az eddigi — kortársak között időző — „sátor" templommá terebélyesedik: „az égben a tanúságtétel sátrának temploma" (Jel 15,5), mely átöleli az egész mennyei Jeruzsálemet, hisz itt már az egész város „Isten sátra" (Jel 21,3). Erről a templomról — „saját testének templomáról" (Jn 2,21) mondotta Jézus: „Bontsátok le ezt a templomot, és harmadnapra fölépítem" (Jn 2,19). Krisztus testének ez az új temploma halálának és feltámadásának eredménye: Krisztus feltámadott testében valósul meg.[12] A test ugyanis egyrészt „határt" jelent, mely bennünket másoktól elzár, elhatárol. S mivel a testi valóság elfedi a benső valóságot, képtelenek vagyunk átlátni rajta s belelátni a másikba. A velünk szemben elhelyezkedő „másik" számunkra mindig is valamilyen formában „idegen" marad. Sőt — pontosan ennél az oknál fogva — mindez még velünk kapcsolatosan is elmondható, hiszen mi sem látunk be saját magunkba. Másrészt a test összekötő „hidat" képez, tudniillik rajta keresztül találkozunk a „másikkal", általa — a teremtés közös anyaga révén — kommunikálunk a számunkra „idegen" „másikkal".[13] Így testi valónkhoz fűződő viszonyunkat is ez az előbb említett kettősség határozza meg. Használhatjuk azt arra, hogy elhatárolódjunk, magunkba zárkózzunk, vagy pedig arra, hogy megnyíljunk, kommunikáljunk. A feltámadás valójában azt jelenti, hogy a test „határ"-ként megszűnik létezni, csak az marad meg belőle, ami kommunikáció. Jézus azért támadt fel, mert Ő az Atya Fiaként és a kereszten függő Szeretetként teljesen önmagát odaajándékozóvá válik.[14] A testté lett Ige az inkarnáció révén egy bizonyos „távolságra" került az Atyától, hisz emberi „halandó teste annyira nehézkes, annyira önmaga korlátai közé zárt, hogy a Fiú nem képes benne isteni életét a maga teljességében megélni. (…) A feltámadt Jézus emberségében már nincs lezártság, öntörvényű földhöz kötöttség, hanem egészen az isteni élet kifejezőjévé válik."[15] A mennyei Jeruzsálem temploma,[16] sőt szentélye immáron tárva-nyitva áll (vö. Jel 11,19; 15,5). Miránk, „Ádám és Krisztus között úton levő"[17] zarándokra vár, hogy Isten szentségi kegyelmében részesedve a liturgiában „én"-ünk elzarándokolhasson saját „én"-ünkhöz.[18] Isten Fiának emberré levése, a Logosz megtestesülése az ember emberré levésének a kezdete. Isten lesz az az ember, aki bennünket emberibbé tesz.[19] A feláldozott és megdicsőült Ige jelképe a Jelenések könyvében a Bárány. János látomásaiban csak egyetlen egyszer (vö. Jel 19,13) használja az „Isten Igéje" megnevezést, mégpedig azért, hogy emlékeztessen Krisztus földi küldetésére,[20] mintha ki akarná emelni a győztesen trónoló mennyei Bárány földi „biográfiáját". A Bárány körüli liturgia hitelességét, valamint ránk vonatkozó egzisztenciális jelentőségét a mennyei Bárány „egykori" hús-Ige-léte képezi. Ez a mennyei Jeruzsálem Bárányа az új eszkatológikus ember, aki megvalósította a teremtéskor számunkra szánt istenképiséget

[12] Vö. Rudolf Schnackenburg: *Das Johannesevangelium I.* (HThK 4/1), Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1972 (Sonderausgabe 2001), 367.

[13] Vö. Joseph Ratzinger: *Eucharistie – Mitte der Kirche.* In Joseph Ratzinger: *Theologie der Liturgie. Die sakramentale Begründung christlicher Existenz.* (Joseph Ratzinger: Gesammelte Schriften 11), Herder, Freiburg – Basel – Wien, ²2008, 305–358, 346–348.

[14] Vö. Joseph Ratzinger: *Eucharistie*, i. m. 348.

[15] Kereszty Rókus: *Krisztus.* (Teológiai Kis Könyvtár 2/4–5), Róma, 1977, 113.

[16] Vö. Jakubinyi György: *A Jelenések könyve eucharisztikus tana a II. Vatikáni zsinat fényében.* Gloria, Kolozsvár, 2003, 44–46.

[17] Karl Rahner: *Betrachtungen zum ignatianischen Exerzitienbuch.* Kösel, München, 1965, 261.

[18] Vö. Diósi Dávid: *Az istentalálkozás „szentek szentje": a liturgikus kommunikáció.* In: *Nők az egyházban – Identitás és kommunikáció.*

(vö. Ter 1,27). Ezért, ha hozzá hasonlóvá akarunk válni (vö. 2Kor 3,18; Kol 3,10; 1Kor 15,49; Fil 3,21), akkor nekünk is bele kell kapcsolódnunk az embernek őbenne megvalósult igazi istenkapcsolatába.

Az új Ádám a még régi Ádámot keresi: „Ádám! Hol vagy?" (Ter 3,9). A liturgia ennek a keresésnek és megszólításnak a szentélye. Itt — „az idő és örökkévalóság metszőpontján"[21] — az új Ádám arcának dicsősége ismét láthatóan felragyog. Rajta keresztül az isteni szépség felkeres, megszólít és magához hív. A liturgia ezért a Szép birodalma, pontosabban — amint ezt a későbbiekben látni fogjuk — a húsvéti szép fennhatósági területe, otthona. A liturgiában megmutatkozó, önmagát feltáró Szép magán viseli a kereszt és az üres sír jelét. A Golgota hegyén teljesedik be ugyanis a Fiú teljes és tökéletes önátadásában az „Isten elhatározott terve szerinti" (ApCsel 2,23) megváltás. Ez az idők teljességének az a „csúcsmomentuma", melyben az örökkévalóság fénye átjárja a múltat, a jelent és a jövőt, ez az a „pillanat", melyben a megváltott világ már nincs szétdarabolva, részekre bontva, idősíkokra zihálva, hanem az isteni szeretet örökkévalóságában értelmet, értéket nyerve átlényegül. Ezért sosem ragyogott tisztábban — a tetszelgő udvarlásától mentesebben — egy emberi arc a világtörténelemben, mint az Atya akaratában megnyugvó Krisztus arca a kereszten. Isten végsőkig menő szeretete sosem tündöklött igazabban, mint Jézus vérző arcán a Golgota hegyén. A szenvedő isteni Szolga arcán a szép a rútba öltözik, hisz itt ezen a szent helyen az igaz nem halhat meg a szép olcsó esztétizmusának oltárán, hanem éppen fordítva, a szépnek kell meghalnia az igazért.[22] A szépnek csorbát, kínt, vért, halált kell szenvednie az igazságért. A kereszten felkiáltó, megtépett, töviskoronával torzított Isten-arc rút: maga az áldozatban megnyilvánuló rút, mely az igazért történt áldozatának gyümölcseként a feltámadáskor szépként tündököl. A megdicsőült szép gazdagabb lett, hisz magán viseli a megdicsőült rút bélyegét, a szép magán hordozza az igazért elszenvedett sebeinek immáron tündöklő nyomait. Miközben a rút égbekiáltó „varázslata" megtörik, a szép ereje még inkább kicsúcsosodik, hisz ettől a pillanattól kezdve — dicsőségesen fénylő sebei felmutatásán keresztül — minden őt szemlélőt emlékeztet az igazságért vívott véres harcára, s az egész világmindenséget átölelő győzelmére. A szép átformáló ereje pontosan a kereszten, majd pedig a rút tanújaként sírba zárt — mintegy „konzervált" — meggyötört test feltámadásával válik mindannyiunk számára hitelessé. A szépben tündöklő rút a feltámadás fényében átlényegül, s így a szép már nemcsak önmaga, hanem „élettörténetének" felragyogása, amelyhez szükségszerűen, lényegesen, egzisztenciálisan hozzátartozik a rút átlényegülésének a bemutatása. A dicsőség fényében megmutatkozó rút már nem a halál, hanem a halál halálának hírnöke, s mint a szép totális áldozatának integráns része a remény szónoka.

A liturgiában az Ige, most azonban már Bárányként újra „megtestesül", magára ölti a szakramentalitás ruháját. Az Igévé vált test dicsősége az immanenciában, most már a halált legyőzve s ekképp min-

(Sapientia Füzetek 27), Vigilia Kiadó, Budapest, 2015, 191–203.

[19]Vö. Hans Kessler: *Krisztológia.* (Ford. Orosz László.) In Theodor Schneider (szerk.): *A dogmatika kézikönyve I.* Vigilia Kiadó, Budapest, 1996, 251–472, 469.

[20]Vö. Eduard Schick: *Die Apokalypse.* (Geistliche Schriftlesung 23), Patmos Verlag, Düsseldorf, 1971, 206.

[21]Kereszty Rókus: *Az Eucharisztia. Az idő és örökkévalóság metszőpontjában.* Vigilia 72 (2007), 338–342, 338.

[22]Vö. Békési Sándor: *ERGON. A keresztyén esztétika teológiája.* (Protestáns Művelődés Magyarországon 12), Mundus Novus Könyvek, Budapest, 2010, 317.

den idő- és térkategória szűkösségét felülírva a szépben megmutatkozik: fényesen tündöklő, vonzó és hívogató manifesztálódássá válik. A szép most már az Logosz-Igévé vált test „megtestesülése". Benne a Szép van jelen, hogy szépségében részesítsen. A Jelenések könyvében a következőket olvashatjuk: „Örüljünk és ujjongjunk, és dicsőítsünk, mert eljött a Bárány menyegzőjének napja. Menyasszonya felkészült. Megadatott neki, hogy ragyogó fehér patyolatba öltözzék" (Jel 19,7sk). Az itt használatos *passivum theologicum* az isteni cselekvésre utal,[23] s elárulja, hogy a Menyasszony ruhája a Vőlegény ajándéka. A Menyasszony felkészülése pedig semmi mást nem jelent, mint ennek az ajándékként kapott nászruhának felöltését; másképp fogalmazva a Menyasszony — teljes valóját átadva — engedi, hogy a Vőlegény rászője az eszkatológikus ember ruháját. A liturgia pontosan az az ontológiai „helyszín", ahol a Vőlegény és a Menyasszony találkozása szakramentálisan létrejön. A Vőlegény a szimbólumok fátyla alatt szépként tündökölve megjelenik, hogy Menyasszonyát a Bárány menyegzőjére a dicsőség ruhájába öltöztesse.

[23]Vö. Takács Gyula: *Jelenések könyve. Exegézis: Jegyzet.* Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 2000, 383.

A mennyei eszkatologikus Jeruzsálemben ellenben már nincs szükség templomra, „mert a Mindenható, az Úr, az Isten és a Bárány a temploma" (Jel 21,22). Jeruzsálem városa pedig olyan „mint a vőlegénynek fölékesített menyasszony" (Jel 21,2). „Isten dicsősége ragyogja be" (Jel 22,23). S ekkor a szép mint az abszolút Szép tapintható „hírnöke" — küldetését teljesítve — megszűnik, s „csak" a dicsőség marad: a Vőlegény és a Menyasszony ragyogó dicsősége. Az esztétika eléri legtisztább, legtökéletesebb formáját: doxológiává változik.

A „Beteljesedett" (Jn 19,30) — beteljesedett!

Örök húsvét van!

Alleluja!

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

ROGER TESTVÉR
Isten csak szeretni tud

Roger testvérnek (1915–2005), a Taizéi Közösség alapítójának gondolkodása a közös imádságból és a testvéreivel töltött mindennapi életből táplálkozott. Meglátásaira nagy hatást gyakorolt folyamatos kapcsolata azzal a több tízezer fiatallal, akik a világ számos földrészéről egy hétre Taizébe zarándokolnak, mert életük nagy kérdéseire keresik a választ. A 2001-ben megjelent kötet gondolkodásának legfontosabb témáit, valamint az életét meghatározó események és találkozások – néhol nagyon személyes – leírását gyűjti egybe. A kötetből megtudjuk, hogy miért egy és ugyanaz a forrása a lelki életnek és az emberi szolidaritásnak: Isten, aki csak szeretni tud.

Ára: 2.400 Ft

5_VinczeKrisztián_Az egyház_Layout 1 2017.03.13. 12:32 Page 259

VINCZE KRISZTIÁN

Az egyház szemközt az idegen vallásokkal

1978-ban született Nyírbátorban. Görögkatolikus lelkész, a PPKE HTK I-es sz. Keresztény Bölcseleti Tanszék mb. vezetője, a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola oktatója. Legutóbbi írását 2014. 8. számunkban közöltük.

A kereszténység missziós küldetése

Ha alapvető bibliaismeretünk tükrében hétköznapi logikánkkal próbálnánk megfogalmazni, hogy miből fakad az egyház léte, s mi a legfőbb rendeltetése, akkor valószínűleg Jézus missziós parancsából indulnánk ki. A Szent Márk szerinti evangélium utolsó fejezetének jól ismert soraiban arról hallunk, hogy Jézus a világ minden részére elküldi apostolait azzal a megbízatással, hogy hirdessék az Örömhírt; másrészt itt hangzik el a Feltámadt azon kijelentése is, amely szerint üdvösségre az juthat el, aki hisz, a hitetlenekre pedig a kárhozat vár (Mk 16,15–16). Ez azt jelenti, hogy a Jézus Krisztus életében, tanításában, halálában és feltámadásában nekünk ajándékozott üdvösség hordozójaként születik meg az egyház azzal a rendeltetéssel, hogy a keresztség révén minél több embert olvasszon be Krisztus misztikus testébe. Az egyház így önmagát alapítójának akarata tükrében mindig is az üdvösség eszközeként értelmezte, amelynek tagjai — igaz egészen különböző formákban — a kívülállókat a bűnöktől való megszabaduláson keresztül az „új ember felöltésére" próbálják invitálni (Ef 4,24) azért, hogy „Isten népévé" és „szent nemzetté" legyenek (1Pét 2,9–10). Pál apostol többször is utal arra, hogy a kereszténnyé válás azt jelenti, hogy aki korábban „kívülálló" volt, aki „idegenként" a szövetség s az ígéret kizártja volt, az a szentek polgártársává (Ef 2,12), sőt egyenesen szentté (Kol 1,21) válhat.

A „szükséges és sürgős" misszió

Krisztus feltámadását követően hosszú évszázadokon keresztül a kereszténységen kívüli embereket illető egyházi megnyilatkozásokban arra tevődött a hangsúly, hogy számukra az üdvösség elérhetetlen. Az 1442-ben megfogalmazott *Cantate Domino* kezdetű bulla egészen szigorú megfogalmazása szerint nem lehetnek az örök élet részesei sem a pogányok, sem a zsidók, sem az eretnekek, sem a szakadárok. Az üdvösség csak azok számára érhető el, akik az egyházon belül vannak. A jámbor cselekedetek, a böjtölések, alamizsnálkodások is csak annyiban teremnek örök jutalmat gyakorlóik számára, amennyiben katolikusok (DS 1351). Ennek a teológiai álláspontnak két fontos axióma állt a hátterében. Mindenekelőtt Isten mindenkire kiterjedő üdvözítő szándékát evidenciának tekintette mindenki, hiszen eleve az az Isten adja a misszióra szóló

parancsot, aki azt akarja, hogy „minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére" (1Tim 2,4). A másik axióma lényege, hogy az ember szabadsága révén az üdvösség lehetőségére nemet is mondhat, vagy amennyiben távol marad az egyháztól, akkor a Krisztus érdemein alapuló megváltás gyümölcseit, Krisztus „halálának jótéteményét" nem kaphatja meg (DS 1523). Mindennek tükrében nem csodálkozunk azon, hogy a 20. század első harmadáig a pápai körlevelek és egyéb egyházi megnyilatkozások szövegkörnyezetében meglehetősen pesszimista hangnem hatotta át az idegen vallások követőiről szóló részeket. Ezekben az esetekben a pogányok, a más vallásúak, a Krisztus által alapított egyházon kívül esők úgy jelennek meg, mint akik a kegyelmi állapot teljes hiányában szenvednek. A „pogányok" legfőbb jellemzője, hogy „sötétségben ülnek, s a halál árnyékában laknak". Ezek a kifejezések fordulnak elő XVI. Gergely pápa 1840-ben kiadott *Probe Nostis* és XIII. Leó 1880-ban kiadott *Sancta Dei Civitas* kezdetű körleveleiben. XV. Benedek pápa *Maximum Illud* körlevele (1919) szerint a missziót végző legfőbb feladata, hogy „a pogányokat a tisztátalan babonától a keresztény bölcsességre vezesse el", XI. Piusz pápa gondolatai pedig a *Rerum ecclesiae* körlevélben (1926) a felebaráti szeretet legnagyobb fokát abban vélik megjelenni, hogy „a pogányokat a gondoskodásunkkal a sötét babonából kivezetjük", és Krisztusba vetett hittel töltjük el őket.[1] Ezek a pápai körlevelek egyértelműen abban látják az egyházi missziós cselekedetek indokoltságát, hogy a pogányok helyzete a kegyelem nélkülözése okán tulajdonképpen kétségbeejtő, s így a mi számunkra, Krisztus követői számára pedig kifejezetten sürgető.

[1]Horváth Lóránt – Kovács József: *Nyilatkozat az egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról. „Nostra Aetate".* In: *A II. Vatikáni zsinat tanítása.* Szent István Társulat, Budapest, 1975, 405–409, 407.

Hangnemváltás az egyházi megnyilatkozásokban

Ilaria Morali szerint 1840 és 1951 között fokozatos hangnemváltás figyelhető meg az egyházi megnyilatkozásokban, hiszen az idegen vallásokat és követőiket illető, korábban kifejezetten pesszimista tónus helyett az egyre inkább pozitívabb fogalmazásmódok nyertek teret.[2] A hangnemváltás egyik fontos mozzanata az 1863-ban IX. Piusz pápa által kiadott *Quanto conficiamur moerore* enciklika (DS 2866), amely új kategóriát vezet be akkor, amikor olyan emberekről tesz említést, akik „legszentebb vallásunkat illetően legyőzhetetlen tudatlanságban szenvednek". Ha ezek az emberek követik az Isten által a minden emberi „szívbe bevésett parancsot", a természeti törvényt, s így „tisztes és igaz életet" élnek, akkor a kegyelem erejével képesek elérni az örök életet még annak ellenére is, hogy hivatalosan nem számítanak a katolikus egyház tagjai közé! Isten ugyanis nem enged(het)i meg, hogy valaki bár „akarattal elkövetett bűn nem terheli", mégis „örök gyötrelemmel bűnhődjék". Ezek a sorok tehát kifejezetten „az egyházon kívül nincs üdvösség"[3] rigorózus elvvel szemben fogalmazódnak meg, s hátterükben ott állt az a felismerés, hogy a megszámlálhatatlanul sok és egészen különböző emberi helyzet, az egymástól egészen radikális mértékben különböző kulturális, szociális, egyáltalán földrajzi különbsé-

[2]Ilaria Morali: *Salvation, Religions, and Dialogue in the Roman Magisterium, From Pius IX to Vatican II and Postconciliar Popes.* In: *Catholic Engagement with World Religions.* Orbis Books, Maryknoll, New York, 2010, 122–142, 122–125.

[3]Az elv a Szent Ciprián püspök (†258) írásából merített és sokat hivatkozott mondatból ered: „Salus extra ecclesiam non est". Episcopus Ciprianus: *Epistolae* 73.21.

gek egyértelműen ellehetetlenítik a korábbi teológiai elv merev alkalmazását.

A vallásokat érintő teológiai reflexió fejlődése

A más vallásokat és a más vallásúakat illető fentebb említett teológiai álláspontok változásának és alakulásának természetesen nagyon sok kiváltó oka és mozgatórugója volt, amelyek legtöbbször éppen az egyház missziós szituációiból eredtek. Röviden említjük meg azt a jezsuiták által Kínában végzett missziós tevékenységet, amelynek európai visszhangja egyrészt óriási volt még az egyháztól távolálló gondolkodók körében is, másrészt az egyházat arra ösztönözte, hogy egyre jobban elmélyítse önreflexióját a kereszténységtől eltérő vallások és kultúrák tükrében. Ami az egyháztól távolálló, illetve az egyházat nagy kritikával sújtó személyeket illeti, a kínai események számukra egyenesen „kapóra jöttek" az európai szellemi légkörben már amúgy is jelenlévő deizmus és egyházellenesség megerősödésének, s a vallásnak a racionalitásra való redukálását szorgalmazó törekvésüknek. A felvilágosodás kori gondolkodó közül például Voltaire és Rousseau (akiknek tudomásuk volt az úgynevezett kínai rítusvitáról[4]) vélték úgy, hogy Isten más, a kereszténységen kívüli üdvözítő utat is kínálhat az embereknek, így az egyház egyetemessége és egyed(ül)i üdvközvetítő szerepe számukra meglehetősen kétséges gondolatoknak tűntek.

A rítusvita kirobbanásának oka az volt, hogy a jezsuitákat elmarasztalták más térítő rendek, hiszen az általuk megkereszteltek bizonyos helyileg gyakorolt, a konfucianizmushoz kötődő szertartásokkal, szokásokkal nem hagytak fel, amelyeket a jezsuiták polgári, társadalmi természetű gyakorlatnak tartottak, kritikusaik azonban kifejezetten vallási, s így bálványimádó gesztusként bélyegeztek meg.[5] Az európai visszhang akkor vált intenzívebbé, amikor a jezsuitákkal szemben álló janzenisták, s maga Pascal *(Lettres provinciales)* is a figyelem előterébe terelték a Szent Ignác rendiek engedékenységét. A vita egyre nagyobb körben terjedt tovább, s egyre hangosabbak voltak a bíráló szavak is, ennek ellenére Róma 1656-ban kiadott egy olyan dekrétumot, amely a kínai keresztények e szertartásait engedélyezi, hiszen azok valóban polgári és politikai jellegűnek tűnnek *(videtur… civilis et politicus… esse)*.[6] Mai szemmel tekintve az 1656-ban kelt római döntés azért fontos, mert hatására az egyházi reflexióban megjelennek új, korábban ismeretlen fogalmak, valamint a más vallásúak, az idegen kultúrában élők egészen más megítélés alá esnek. A jezsuita Athanasius Kircher (1602–1680) a *falsa religio* pejoratív kifejezés helyett a *religio prophana* kifejezést használja már könyvében, ami az európai olvasóinak lehetővé tette, hogy ne elkapkodva hozzanak ítéletet a kínai kultúráról, hanem inkább mutassanak azzal szemben különleges érdeklődést és nyitottságot.[7] Egy másik jezsuita, Le Comte atya könyvében a kínai

[4]A Kínában végzett misszió kezdetét Matteo Ricci nevéhez kötjük 1583-tól. A misszió módszereiből fakadó teológiai bonyodalmak összefoglaló neve kínai rítusvita, vagy más néven akkomodációs vita.

[5]A vita részleteit és teológiai következményeit mutatja be Ilaria Morali egy másik tanulmánya: *The Travail of Ideas in the Three Centuries Preceding Vatican II (1650–1964)*. In: *Catholic Engagement with World Religions*, i. m. 91–121.

[6]*Responsa S. Congregationis universalis Inquisitionis à SS. D.N. Alexandro VII. approbata ad Quaestia Missionarium Soc. Jesu apud Sinas*, anno Domini 1656. Ez a jezsuiták számára kedvező római döntés sajnos ellentétére változott 1704-ben XI. Kelemen pápa idején a csitulni nem akaró ellentétes teológiai vélemények túlsúlya miatt.

[7]Kircher műve 1667-ben jelent meg latin nyelven, s eklatáns példája a Kínát bemutató (térképekkel is) gazdagon illusztrált könyveknek, melyben megismertetésre kerül a kínai művészet, szokások és hagyományok is.

Athanasius Kircher: *China monumentis, qua sacris qua profanis, nec non variis naturae et artis spectaculis, aliarumque rerum memorabilium argumentis illustrata.* Amsterdam, 1667.

[8]Louis Le Comte: *Nouveaux Mémoires sur l'État présent de la Chine.* Amsterdam, 1697.

[9]Georg Wilhelm Leibniz: *Novissima Sinica. Das Neueste von China (1697).* Deutsche China-Gesellschaft, Köln, 1979.

[10]*Leibniz an Antoine Verjus*, 11. Januar 1700. In: *Leibniz Korrespondenz* (n. 34).

[11]*De la tolerance des religions. Lettres de M. de Leibniz, et responses de M. Pellisson.* Paris, 1692.

[12]Ilaria Morali: *The Travail of Ideas in the Three Centuries Preceding Vatican II (1650–1964)*, i. m. 113.

[13]Henri de Lubac: *L'origine de la religion.* In: *Essai sur Dieu, l'homme et l'univers.* Casterman, Paris, 1950, 237–267.

császárt azért méltatta, mert a kereszténységet s annak gyakorlását szabaddá tette alattvalói körében, ezzel együtt tulajdonképpen elismerte e vallás igazságát és szentségét. E bölcs döntés által így egyenesen Senecához illett őt hasonlítani.[8] Le Comte ezenfelül elismerő szavakkal illeti az egész kínai népet a valláshoz való ragaszkodásuk okán, amit Isten kegyelmi hatásának tart. Hasonlata szerint, ahogyan a Nap különböző időben a Föld más-más részét világítja meg, így Isten is az embereket kegyelmének fényével különböző helyeken és időben árasztja el, amelyet aztán jól vagy roszszul használnak fel a megajándékozottak. Az egyre tovább gyűrűző rítusvitában nemcsak érdekelt, hanem érintett volt Leibniz is, aki a jezsuitákkal való levelezésén keresztül[9] sok részletét ismerte a feszültségeknek. A hannoveri filozófus pártjukon állt, hiszen szerinte a jezsuiták éppen azzal a jóindulattal viseltettek a kínaiak szokásai iránt, mint amit Pál apostol mutatott Athénban az Areopágoszon, amikor elismerőleg vélekedett az ismeretlen istennek állított oltár esetében (ApCsel 17,23)[10]. Tehát a kínaiak erkölcse, vallásuk bizonyos elemei valóban elismerésre adnak okot. Ezzel egyidejűleg azonban Leibniz rendkívüli érzékenységében tiltakozott az európaiakat egyre nagyobb mértékben befolyásoló vallási indifferentizmus ellen, amely már nem akart lényegi különbségeket látni a különböző vallások és a kereszténység között. Levelei tükrözik, hogy egyre több kortársa vélte úgy, hogy Istent a természetes értelem fényénél teljesen meg lehet ismerni, s e megismerési lehetőségnek fontos következménye, hogy minden vallás jó.[11]

A „beteljesülés elmélet" két teológusa

Miután a kínai misszió néhány mozzanatának súlyát és következményeit vázoltuk, felidézünk két olyan kulcsfontosságú teológust, akik dogmatikai szempontból is felvetik a „hitetlenek", a más vallásúak helyzetét, az egyházhoz való viszonyukat és üdvösségük lehetőségének kérdését is. Henri de Lubac 1930 tavaszán kezdett fundamentális teológiát oktatni a Lyoni Egyetemen, ahol dékáni kérésre kifejezetten nagy figyelmet fordított a vallások történetére, s azok keresztény szempontú értékelésére, hiszen ezek az évek már egy olyan korszak részei voltak, amelyben egyre fokozódó érdeklődéssel fordultak más tudományok is a különböző vallások és történetük felé.[12] Természetesen Lubac célja nem az volt, hogy a humán tudományok szempontjából értékelje a vallásokat, a vallási élet jelenségeit. Számára az volt a fő kérdés, hogy teológiai szempontból, azaz egyfajta belső, a kinyilatkoztatásból meríthető kritériumok alapján hogyan lehet azokat értékelni. Egy 1937-ben megjelent tanulmányában kritizál minden olyan megközelítést, amelyek a vallásokban csak illúziót látnak, elvet minden, a marxizmusból kinövő valláskritikát, miközben kifejezetten hasznosnak ítéli meg a pozitív tudományok által végzett valláskutatásokat.[13] Reális ve-

Henri de Lubac

szélynek tartja azonban azt, hogy a kutató pozitív tudományok a vallást ideológiai alapon kiszakítják a természetfeletti mátrixából. Hangsúlyozza, hogy a vallások ténye az ember Isten-látásának vágyán alapszik *(desiderium naturale videndi Deum),* amely vágy magába az emberi természetbe van beírva. Ez a minden emberben jelenlévő vágy tehát együtt adatik az emberi természettel, de önmagában az emberi törekvések és erőlködések képtelenek arra, hogy felemelkedjenek a keresett természetfelettihez. Lubac véleménye szerint csak az isteni kegyelem tudja beteljesíteni az ember Istenhez való felemelkedésének vágyait, s pont emiatt egyedüli a kereszténység vallása, amelyben ezt a krisztusi közvetítés biztosítja. Mindenesetre az emberiség vallási jelenségei — legyen az bármely vallás vagy bármely kultúra istenkereső, természetfelettit kereső gesztusa — az istenképűségünk kifejeződései! A francia teológus egyik finom megkülönböztetése szerint a vallások — a *vallás* fogalom nem teljes értelmében — emberi vallásnak tekinthetőek, amennyiben az embernek Isten utáni vágyakozásából fakadnak. Ha azonban kegyelemről beszélünk, akkor valami olyasmire gondolunk, amit egyedül csak Isten adhat meg, s éppen ennek az isteni ajándékozásnak a gesztusa valósul meg a kereszténységben; így szigorú, teljes értelemben a *vallás* fogalma csak a kereszténységre alkalmazható, hiszen e vallás nem az emberi keresés és törekvés eredményeként születik meg, hanem Isten világba küldött Fiának alapítása által. Lubac ezen gondolatainak szintéziséhez 1930-tól a patrisztikus irodalom *praeparatio evangelii* kifejezését használja, amely életművében a nem keresztény vallások megítélésének legfőbb kritériumává válhatott. Az emberiség történetében Ábeltől kezdve Krisztusig tart az a folyamat, amelyben az ember számára elérhető üdvösség kiérlelődik, s amelyben a különböző vallások pedagógiai értékeket és propedeutikus szerepet hordoznak magukban, hiszen a kereszténység előkészítői. Előkészületet egészen pontosan olyan mértékben jelentenek, amilyen mértékben felfedezhetőek bennük az autentikus vallás, a kereszténység elemei. Lubac *Catholicisme* című műve arra is kitér, hogy amikor a katolikus egyház missziós tevékenységet végez, akkor úgy találkozik az idegen vallások értékes elemeivel, hogy azokat megtisztítva építi be „a keresztény szintézisbe".[14] Emellett az is fontos meglátása Lubacnak, hogy az isteni kegyelem a természetfeletti rendszeren kívül (a Krisztus alapította egyházon) is képes embereket megszólítani és áthatni.

[14]Ilaria Morali: i. m. 114–115.

Jean Daniélou

A másik számunkra fontos szerző Jean Daniélou, aki egyik legismertebb írásában[15] egyértelműen azt a véleményt képviseli, hogy az isteni Logosz csíráinak *(semina Verbi)* a pogány környezetben való jelenlétéről is lehet beszélni. Daniélou szerint az Ige, a Logosz az emberi történelemnek három elkülöníthető korszakában más-más módon nyilvánul meg. A Logosz a természeti vallások környezetében abban működött közre, hogy az ember rájöjjön, Isten

[15]Jean Daniélou: *Le mystère du salut des nations.* Seuil, Paris, 1946.

létezik. A második szakasza az emberi történelemnek abban konkretizálódik, hogy Isten beavatkozik a zsidóság életébe, s kinyilvánítja szentségét. Végül pedig a harmadik korszak a krisztusi kinyilatkoztatással esik egybe. Az idegen vallások önmagukban elégtelennek tekinthetőek, bár a krisztusi megváltásra való előkészítő jellegűk vitathatatlan. Daniélou közben azt is észrevette, hogy két szélsőséges álláspontot kell mindenképpen elkerülnie a katolikus teológiának: egyrészt nem szabad „leértékelni" a nem keresztény vallásokat, ugyanakkor szintén hibás lenne a kereszténységet magát egy szimpla vallási fejlődési folyamat stádiumának tekinteni. Soha nem szabad feledni, hogy a keresztény vallás gyökerében Istennek az emberi történelembe való természetfeletti beavatkozása áll! A természetfelettihez való felemelkedésre irányuló emberi kísérletek kudarcra ítéltek, ezzel szemben a kereszténységben Isten leereszkedése mutatkozik meg, ami egészen konkrétan a Jézus Krisztus által hozott üdvösségben mutatkozik meg. Egy másik írásában[16] Daniélou elkülöníti a kozmikus és a bibliai kinyilatkoztatás fogalmát. A kozmikus kinyilatkoztatás fogalmának a Bibliában megtalálható alapjai arra utalnak, hogy Isten a teremtésen keresztül hírt ad magáról, hiszen nyomai ott vannak az égen, földön, tengeren (ApCsel 14,15–17), szinte „kitapintható" közelségben van mindenki számára (ApCsel 17,26–27), s végül a minden emberi szívbe beírt természeti törvényről tanúskodó lelkiismeret szava szintén Istent fedi fel minden emberben. Ez a kozmikus kinyilatkoztatás azonban töredékesnek tekinthető, és az üdvösségtörténet szempontjából már mindenképpen a múlthoz sorolandó. A kozmikus kinyilatkoztatásban érintett emberek istenkeresése a természet szemléléséhez és a lelkiismeret tapasztalatához fűződik, miközben a bibliai kinyilatkoztatásban Krisztus teljes világosságra vezeti követőit, és személyes kinyilatkoztatása már eszkatológiai perspektívát ölt magára. Daniélou továbbá leszögezi, hogy amennyiben az emberek üdvösségre jutnak, az minden esetben Krisztus megváltásának köszönhető, s ennek értelmében a látható egyházon kívüliek üdvössége esetében az üdvözültek mintegy láthatatlan kötelékkel kapcsolódnak ahhoz!

[16] Jean Daniélou: *Le problème théologique des religions non chrétiennes.* Archivio di Filosofia, 1956, 209–233.

A kereszténység és a vallások

1997-ben *A kereszténység és a vallások* címmel a Nemzetközi Teológiai Bizottság egy olyan dokumentumot adott ki, amely Daniélou és Lubac elméletét a beteljesedés elméleteként tartja számon. Eszerint az Isten felé való emberi törekvések, amelyek minden vallásban tetten érhetőek, csak a kereszténységben tudnak beteljesedni. A vallások alapja a „Noéval kötött kozmikus szövetség", amely Istennek a természetben és a lelkiismeretben adott kinyilatkoztatásához kapcsolódik, s ebből fakad minden pozitív értékük, bár önmagukban nincs üdvözítő értékük.[17] Ezzel szemben a bibliai kinyilatkoztatás az Ábrahámmal kötött szövetséggel kezdődik el és Jézus Krisztus személyében éri el csúcsát, s az embereket így vezeti el az üdvösségre. A vallásokban tehát egyértelműen megmutatkoznak az ember Isten felé törekvő vágyai, maguk a vallások „az embertől

[17] Vö. *A kereszténység és a vallások.* A Nemzetközi Teológiai Bizottság dokumentuma, 1997. n. 4. (Ford. Várnai Jakab.) Szent István Társulat, Budapest, 1998.

Isten felé haladnak", de csak Krisztusban és az ő egyházában érhetik el beteljesedésüket.

A II. Vatikáni zsinat szintézise és utóhatása

A II. Vatikáni zsinat több dokumentumában is említést tesz a nem keresztény vallásokról a 20. századig kibontakozott teológiai elméletek és reflexiók eredményeinek megfelelően. A *Nostra Aetate* nyilatkozat kifejezetten az egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról szól, s Bea bíboros méltatása szerint mustármagból nőtte ki magát naggyá[18] — nemcsak terjedelmileg, hanem jelentőségét tekintve is. E nyilatkozat lényegi eleme, hogy az egyház értékeli mindazokat a vallásokat, amelyek az emberek istenkereső vágyát próbálják meg kielégíteni, s az élet végső kérdéseire próbálnak meg választ adni. Továbbá „a katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban igaz és szent" (NA 2), ugyanakkor hirdeti, hogy Jézus Krisztusban találja meg mindenki „a vallásos élet teljességét". Ezt követően a dokumentum a buddhizmus, az iszlám, a hinduizmus és a zsidó vallás egy-egy értékére utal elismerőleg, s megfogalmazódásának alapvető céljaként az emberek és a nemzetek közötti egységet és szeretet is megjelöli. (NA 1). A zsinat többi dokumentumai közül csak röviden utalhatunk most az *Ad Gentes* határozatra, melynek 9. pontja szerint „Isten titokzatos jelenlétéről" *(quasi secreta Dei preasentia)* beszélhetünk akkor, ha más népeknél (értsd nem keresztények) bármilyen igazság vagy kegyelem található meg. „Az emberi szívekben", a „népek sajátos szertartásaiban és kultúrájában" magként elhintett értékek találhatóak, amelyeket éppen a keresztény missziós tevékenységek vezethetnek teljes epifániához. A *Lumen Gentium* dogmatikai konstitúció 2, 9, 16, 17. pontjai úgy emlegetik az idegen vallások és kultúrák igazságait, helyes felismeréseit és egyéb értékeit, hogy azok a patrisztikus írásokból merített fogalmaknak feleltethetőek meg. A *praeparatio evangelica* kifejezésen keresztül az egyház a gondviselésen keresztül az Evangéliumra való előkészület formáit látja a más vallásokban; a *semina Verbi* kifejezés arra utal, hogy a Logosz, az Ige csírái az idegen vallások igazságaiként és értékeiként mutatkoz(hat)nak; a *paedagogica divina* Isten bölcs előkészítő tevékenységét jelenti a „világ kezdetétől", amelynek csúcsa a krisztusi megváltás és a Szentlélek kiáradása. Végül az *Ecclesia ab Abel* kifejezés arra a kereszténységen kívüli emberre utal, aki „bármely nép fia is", ha „féli Istent" és az „igazságot cselekszi", akkor kedves Isten előtt (ApCsel 10,34–35).[19]

A zsinati dokumentumok nyomvonalát követik természetesen a későbbi pápai enciklikák is, amelyekre részleteiben most nem tudunk kitérni.[20] Csak arra utalunk röviden, hogy ezen írásokban a zsinati dokumentumokhoz hasonlóan többször előtérbe kerül a Szentlélek szerepe is, amely a kereszténységen kívüli jelenlétén és tevékenységén keresztül „nemcsak az egyes embert érinti, hanem a társa-

[18] Bea bíboros a Keresztények Egységét Előmozdító Titkárság vezetőjeként 1964 novemberében nyilatkozott így. Idézi Horváth Lóránt – Kovács József: *Nyilatkozat az egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról.* „Nostra Aetate", i. m. 405.

[19] Joseph Carola tanulmánya a patrisztikus írások e fontos fogalmainak megjelenését vizsgálja a zsinati dokumentumokban. Joseph Carola: *Appendix: Vatican II's Use of Patristic Themes regarding Non-Christians.* In: *Catholic Engagement with World Religions,* i. m. 143–150.

[20] A legfontosabb enciklikák a következők: *Evangelii Nuntiandi* (1975), *Redemptor Hominis* (1979), *Dominum et Vivificantem* (1986), *Redemptoris Missio* (1990), *Dominus Iesus* (2000).

dalmat és a történelmet is, a népeket, a kultúrákat, a vallásokat" is.[21] Ez azt jelenti, hogy a Lélek működése olykor láthatóan is megelőzi az egyház apostoli tevékenységét, s ez a működése érhető tetten az emberek vallási keresésében és nyugtalanságában. A Szentléleknek tehát két jelenléti és működési formája van. Egyrészt van egy egyetemes működése, amin keresztül „az Ige magvait szórja szét" a „vallásokban és azok szertartásaiban", így lesznek azok az igazság egy-egy sugarává. A Szentléleknek viszont van egy sajátos és különleges működése, ami Krisztus testében, az egyházban játszódik le, ahol a „Lélek teljes intenzitással jelen van".[22] Az egyház legfőbb értéke így az, hogy a Szentlélek jelenlétén keresztül csak itt zajlik a szoros értelemben vett kinyilatkoztatás, az „az ajándék, amelyben Isten önmagát adja".[23]

Márk evangéliumában olvashatjuk, hogy a feltámadás után Jézus „idegen alakban jelent meg" két tanítványnak (Mk 16,12), Lukács evangéliuma szerint pedig az emmauszi tanítványoknak majdnem egy teljes nap kellett, amíg felismerték Mesterüket (Lk 24,13–35). Úgy gondolom, valami hasonló történt az egyház idegenséget, más vallásokat érintő reflexiójában is. Igaz, hosszú idő elteltével, de az egyre finomabb teológiai megkülönböztetések kiérlelődése mellett rendkívüli érzékenységet bontakoztatott ki magában az egyház az idegen felé, amiben bár más módon, de saját Istenével is találkozott. A gyakorlati következmény az egyháztagok számára minden bizonnyal abban áll, hogy „világos és örömteli identitással", a Krisztus által alapított szentségek egyedülálló „jelenlétének és hatékonyságának" tudatában[24] folytassanak párbeszédet a nem keresztény vallásokkal, hogy a világbéke építésén túl igazságban és szeretetben is gazdagodjanak.

[21] *Redemptor Hominis* 28. Az enciklika 10, 21, 29. pontjai is ebben a vonatkozásban említik a Szentlelket. A *Dominum et Vivificantem* 54. pontja ismételten hasonló gondolatot vet fel.

[22] *A kereszténység és a vallások.* A Nemzetközi Teológiai Bizottság dokumentuma, 1997, n. 81–84.

[23] Uo. 88.

[24] Vö. Ferenc pápa: *Evangelii Gaudium*, apostoli buzdítás, 2013.11.24., n. 251–254. (Ford. Diós István.) Szent István Társulat, Budapest, 2014.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

EBERHARD SCHOCKENHOFF
Elszántság és szembeszegülés
A vértanúk életének tanúságtétele

A vértanúkról az első századok kereszténüldözései jutnak eszünkbe: azok a szentek, akik életük árán is megvallották hitüket Krisztusban. Sokakat meglepett, amikor II. János Pál pápa a 20. századot a *vértanúk századá*nak nevezte. Fájdalmasan igaz ez a kifejezés, hiszen itt Európában is számos keresztény szenvedett vértanúságot a két nagy diktatúra idején, más földrészeken pedig még többen áldozták életüket hitük megvallásáért, embertársaik iránti szeretetből vagy éppen az igazságosságért és a békéért folytatott küzdelemben. Sokaknak pedig pusztán azért kellett meghalniuk, mert keresztények.

A szerző az őskeresztények halálos elszántságát hasonlítja össze a mai kor vértanúival, elgondolkodtató példát állítva szemünk elé. Elemzéseit Gárdonyi Máté tanulmánya egészíti ki, amely napjaink magyar vértanúit mutatja be.

Ára: 2.900 Ft

6_BáthoriCsaba_Szirén_Layout 1 2017.03.13. 12:32 Page 267

BÁTHORI CSABA

Szirén

Nincs neved, nincs hazád, nincs származásod.
Még éneked is csak a pusztítással
rokon, s ha Orpheuszt közeledni látod,
rebbensz, a dalnok én vagy a madárdal

ér-e messzebb. Hangod, az ismeretlent
senki nem őrzi köztünk: elfeledték
mind... vagy épp a tudástól visszarettent,
ki sejti, a tengernél több a kék ég.

Mért sietteti eltűntét, ki többet
tud, mint a hazájukban kikötöttek?
Miért nem egy tudás és örökélet?

Lehet, a hallgatással többre mennél,
legalább elhalasztanád a véget
s üzennéd: dal nincs több, de a szirén él.

Melankólia CVI

Az utas az út, virág a cseresznye,
öregség a láng, a szempár a csillag —
helyükön rengnek, helyükről osonnak
el a dolgok s lüktetnek elfeledve.

Látom már, a varázslat nem a lélek,
hanem túlsok embert elbírt nyugalmad
meséje s ahogy hangjaid felérnek
az égre, hol a csillagok lehullnak.

Látom már, ott is túlélnek a tiszták
ahol örvény van, ahol szomjúság van.
Nincstelenek mindenük odaadnák.

Szelíden akar járni a szabadság,
csak a vadak repülnek minden áron —
bűne a szája annak, aki nem lát.

Ütősök, cseleszták

Előbb: felelni mindennek, kicsiknek,
isteneknek, ha többen erre jönnek —
majd tudni: csak kérdések fénye ment meg
és időtlenül erős ős szerelmek.

Ne bánkódj! Tudj a messzeségbe nézni,
pihenni látatlanban, csillagokban,
mintha mind most teremne ami itt van
és földre tükröződne ami égi.

Érett szív jövővel nem ringatózik —
már most látatlan lakunk mi erősek
s ha szomjazunk is, égi itatókig

húzunk... Nekünk a semmi ismerős seb,
s ha üres is a túlvilági tájék,
mit elveszítünk, örökre világít.

Igaz, senkiföldje

Halmai Tamásnak

Hazám Atlantisz, igaz, senkiföldje,
és ami elsüllyedt, azt csak bolondok
hajója éri el. Vagy az a veszendő,
kinek célja a semmihez hasonló,

mégsem — soha — a semmivel egyenlő.
Hát jöjj el értem: az én vérem is vér,
az én nyelvem is nyelv, az én anyám is
anya volt egyszer, nem halott. Világrész

vagyok, hidd el, még Kolumbusz se ismer,
mégis elférek nyíló tenyeredben.
Sikoltani csak hieroglifákkal

tudok, vagy hallgatag ámokfutással —
csak egy vagyok, de emberfia nem lát
százezer előd s százezer utód közt.

6_BáthoriCsaba_Szirén_Layout 1 2017.03.13. 12:32 Page 269

Vízszintes béke

Édes idő nézni a fényt, a hajnalt,
míg élsz; de semmi az az alvilágnak —
hosszabb való, mit a sötét megtapasztalt,
rövid élvezet, amíg az ember lázad.

Mire a létet véredbe itatnád,
már nem tudod, mi vakít s mi világol:
testvér boldogság, boldogtalanság —
nem tudhatsz többet Iphigéniáról.

Nem mindenről tud tűnődni az ember,
könnyen érinti egyszerre üresség
és álom, fényözön vakszemüveggel.

Vízszint békére szoktatják az esték,
hogy csak északra és csak délre nézzen
s egyetlen korában se érje szégyen.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

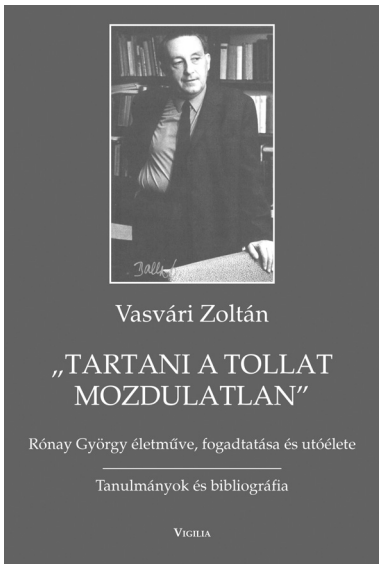

VASVÁRI ZOLTÁN
„Tartani a tollat mozdulatlan".
Rónay György életműve, fogadtatása és utóélete

Vasvári Zoltán könyve két részből áll: az első rész a szerző Rónay Györgyről írt tanulmányait tartalmazza, a második pedig több mint hatezer tételt számláló Rónay-bibliográfiáját, amely Rónay György teljes életművét, annak utóéletét, valamint a róla és műveiről született szakirodalmat regisztrálja.
A kritika életében és halála után, s a tágabb értelemben vett utókor is talán érdemtelenül keveset foglalkozott Rónay György művészetével, és úgy tűnhet, napjainkban is méltatlanul kevés figyelmet kap e nagyszerű alkotó és életműve. Vasvári Zoltán bibliográfiája nagyban hozzájárulhat Rónay György irodalmi munkásságának alaposabb megismeréséhez és feldolgozásához.

Ára: 4.990 Ft

HALMAI TAMÁS

Égtan, verstan

Elemző esszék Báthori Csaba verseiről

1975-ben született Pécsett. Költő, kritikus. Legutóbbi írását 2016. 12. számunkban közöltük.

Egymást őrző kincsek

EGYSZER ÉS EZERSZER

Te vagy. Te vagy a messzi minden.
Tűt szór a szellem közeledben.
Szembe csillámlik szemeinkben
a lehető s a lehetetlen.

Kincsnek őrizlek, hogyha egyszer
letörli hullám alakunkat
a semmi, — tudjalak ezerszer
megnevezni majd az azúrnak.

Egészen-e vagy darabokban
lépjük át, mondd, végleg hitetlen —
vagy mégis hittől meghatottan
az űrt, hol vár az ismeretlen?

Sem képekben, sem istenekben
nem teljesül, mi testivé lett.
Csak addig vagyok temetetlen,
míg lassú lángjaidba férek.
(In: *Üvegfilm*, 57.; *Minden repül*, 42.)

Az azonos című (szerelmi) ciklus nyitódarabja az *Üvegfilm*ben Báthori Csaba egyik legemlékezetesebb verse. Az elmúlással (s az elmúláson túl várakozó ismeretlennel) szembenéző páros ontológia mesterdarabja. Mely, ha csak a címet vesszük fontolóra, alkalmasint a *mindig* esküjét értelmezi és indokolja.

Négy strófája fölismerések, vallomások és vállalások sora. A páratlan versszakokban a *mi* (helyesebben az *egymás*), a párosokban az *én* (ekképp a *te*) reflexív fölmutatásával.

A mű érzelmi telítettsége nem enged elsőre ép mondatot. A „Te vagy" a szeretett lény merő létére csodálkozik rá, de mondattani hiányérzetet is kelt: ki vagy, mi vagy te? A másodszori beszédpróba sikerrel jár: „a messzi minden". Az alliterációs definíció rögtön az univerzumban helyezi el a beszélőt s a megszólítottat. A következő sor az intellektust is elérő varázst tanúsítja; áthallással „a szellem és a szerelem" József Attila-i summájára *(Ars poetica).* A negyedik mondathoz még nagyobb levegőt vesz a vers, már két sor boronálja egybe a kettőt — s a világ minden dualitását: „Szembe csillámlik szeme-

inkben / a lehető s a lehetetlen". A kétszeres figura etymologicával („Szembe" — „szemeinkben", „lehető" — „lehetetlen") mintha a nyelv maga is az egy, az egész, a teljes eszméje mellett állna ki.

A második strófa soráthajlásokkal kerekít egyetlen összetett mondatot, szokatlan toldalékú — s versszaknyitó helyzete révén is kiemelt — bővítménnyel („Kincsnek"), az egy és a sok („egyszer" — „ezerszer") ráolvasó rímeltetésével, színpompásan metonimikus zárlattal (az „azúr" az azúrszín égboltot, azaz a magas mennyeket jelöli). A „letörli hullám alakunkat / a semmi" tagmondat a „hullám" főnév művészien eredeti, hiszen jelzői szerepeltetésével (mely tudományos hitelről is vall, amennyiben energiahullámok megtestesülése az anyag), a „semmi" igei megszemélyesítésével s az *l* hangzók halmozásával a pusztulás látomását poétikus eseménnyé szelídíti. A név mágiája („megnevezni") a közösnek ismert világ megóvását célozza — hiszen ha teremteni, akkor megtartani is képes a világot a nyelv.

Ugyancsak egyetlen mondat alkotja a harmadik, a zárlat előtt végsőt kérdező szakaszt. Költői a kérdés, mondhatnánk, de inkább bölcseleti iránya van; kétely és bizonyosság közé zárva, de inkább „hittől meghatottan" *szólalnak föl* e sorok (is). A látszatra keresztrímes (abab) elrendezés ölelkező (abba) kancsal rímeket rejt: a „hitetlen" és a „[meg]hatottan", valamint a „darabokban" s az „ismeretlen" több mássalhangzója is keresi egymást. A „darabokban" kérdésére tehát a verstan felel: egészen és egészben, a kapcsok többszörös biztosítékával.

Az eljövendőkre függeszti tekintetét az utolsó versszak is. Arányossá érlelt szerkezete két higgadt, lakonikus közlést tartalmaz. Előbb általános lételméleti törvényt rögzít, a kettős tagadással („Sem képekben, sem istenekben") az esztétika és a teológia hatókörén kívül helyezve a változatlanul folytatható élet illúzióját („nem teljesül, mi testivé lett"); majd alanyi tapasztalattá szűri a mulandóság egyetemes létélményét. A fényesség kezdeti tapasztalatát („csillámlik") fölerősítőn írja felül a zárszó tűzmetaforája, melynek döntő eleme a „lassú" jelző.

Miért is sietne az elmúlással a halhatatlan?

S mire valók volnának a kincsek, ha nem arra, hogy egymást őrizzék?

Mi az istenek dolga?

„Csak egy módon szabadulhatunk meg
valahonnan: ha kilépünk magunkból.
Csak egy módon léphetünk ki magunkból:
ha szeretünk valakit."
Mia Couto: *Az oroszlán vallomása*
(ford. Pál Ferenc)

MIÓTA VAGY

Néha az érkezésed,
néha a távozásod,

néha a léted szeretem.
Test és lélek nem mindig
egyidejűleg eleven.

Felhők himbálják lágyan
a Holdat. Tested
a világ eleje.

Mióta téged szeretlek
könnyű
a dolgom s az isteneknek.
(In: *Üvegfilm*, 65.; *Minden repül*, 46.)

Kérdés is lehetne a cím. De az öröm bizonyossága, melyben a vers részesít, állítást nyer az állhatatosságból.

A költő 2003-as kötetének *(Üvegfilm)* szerelmi ciklusában *(Egyszer és ezerszer)* találjuk ezt a filozofikus vallomást, melynek alaktana, hangütése is Pilinszky *Azt hiszem* című klasszikusát idézi: „Azt hiszem, hogy szeretlek; / lehúnyt szemmel sírok azon, hogy élsz. / De láthatod, az istenek, / a por, meg az idő / mégis oly súlyos buckákat emel / közéd-közém, / hogy olykor elfog a / szeretet tériszonya és / kicsinyes aggodalma. // Ilyenkor ágyba bújva félek, / mint a természet éjfél idején, / hangtalanúl és jelzés nélkűl. // Azután / újra hiszem, hogy összetartozunk, / hogy kezemet kezedbe tettem." (Pilinszkynél a „Mióta" vízválasztó igeideje helyett az „Azután" visszavisszatérő megváltása szab határt a pusztulásnak.)

A szöveg *szabadon kötött* formája a kötelmek révén fölszabadító kapcsolatok kifejezője. (Vö. „Abból leszel, ami szabadon enged, / nem abból, ami meghatároz" — Halasi Zoltán: *Bella Italia.* — S ahogy Tábor Béla írja: „Azt, amit a hit Istennek nevez, a történelem nyelvén úgy hívják: szabadság".) Az 1–2. versszak jambikus (emelkedő) nyugalmára a harmadik strófa trochaikus (ereszkedő) komótossága üt pecsétet.

Gondolatritmussal indul a vers („Néha…"), az 1–2. sor hiányosnak ható közlését (se állítmány, se tárgyrag) csak a harmadikban fejtve meg s teljesítve be. A késleltetés (ahogy a rímek kiszámíthatatlan elhelyezkedése is) az érzelmi töltést növeli; a belső hármas rím („érkezésed" — „léted" — „lélek") lágy ontológiája a szellemi távlatokat billenti mind messzebb.

A 4–5. sorban a versszak tetőpontra ér, ez a mű első kis csúcsa. (Az efféle szöveghelyeken a vers mintegy *kilát önmagából.*) A „Test és lélek nem mindig / egyidejűleg eleven" a tökély módszertanát (még) nem ismerő emberi létezésre mutat vissza; de a tökéletlen itt a változatos, a gazdag, a megunhatatlan szinonimája.

A második szakasz villanásnyi képet rajzol a kintről, a bensőségest vigyázó kozmikus övezetről. A „Hold" mítoszias nagy kezdőbetűjét a „himbálják" játékos bizonytalansága (avagy baljós esetle-

gessége?) ellenpontozza. De a valódi biztosíték a személy, akiért a versbeszéd kilépett a hallgatás otthonosabb zónájából. Akiért a vers: van. — Ez a második magaslati pont: „Tested / a világ eleje". Hogy nem egyértelmű, az „eleje" időben vagy térben értendő, nem szétfutóan kétségessé, inkább mindenre kihatóan szilárddá teszi a tényt. Te vagy az origó. *Veled kezdődöm.*

A „téged" névmás a zárórészben kitüntetett személyt, ünnepi viszonyt jelöl. Szakralitásig szárnyalóan ünnepit. Még a „Mióta téged szeretlek" sor végén elmaradó vessző (mely a tagmondathatárt jelezné) is ezt demonstrálja: a központozással sem széttagolható, a részekre szabályokkal sem tördelhető éteri anyagtalanságot. A szerelem kínálta könnyűséget: „könnyű / a dolgom s az isteneknek". A mondattani hátravetés (a szöveg harmadszori fölemelkedése ez: „s az isteneknek") megzökkenti a közlést, s *kiválasztja* az isteneket. Övék az utolsó szó. Hiszen őket is megváltja ez az emberi metamorfózis, a szeretetben-szerelemben átalakuló, *fölváltozó* lélek-jelen-lét.

Jószerével mindegy is, mi az istenek „dolga": nekik is könnyebb lesz, ha könnyűvé teszel engem.

Egy téli tusrajz

EXTERIEUR

Füstökre
hasad a határ.

Üres faágon
egyetlen téli gyümölcs
a néma varjú.

A múltra egyetlen
tanúm derűs közönyöm.
(In: *Üvegfilm*, 120.)

Ted Hughes *Varjú* kötetének fordítója maga is több helyütt szerepelteti a *varjú* — e halálos hírnök — motívumát. Az *Üvegfilm* első ciklusát például e baljós sorok nyitják, a sérülést és pusztulást a létezés rendjébe illő törvényszerűségként ajánlva figyelmünkbe: „Figyeld meg minden varjú lépteit. / Hová el akar jutni feketében, / eljut végül, nem is tolakodik, / csak emeli karmát fehéren. / Mintha a te keservedet viselné: / megálmodtad s ő feldolgozta vérré" *(Téli elégia).* Az *Elemi szonettek* egy emlékezetes darabja a társ hódolatos szólongatásából bontja ki, mint nem várt kincset, a kettős madármotívum spirituális tanúságát: „A csalogány a varjú másvilága" *(Elégia).*

Az *Exterieur,* ez a franciásan talányos című miniatűr („filigrán" vers, ahogy a költő mondaná) a fölirat finom eleganciája alá tus-

rajznyi tájképet varázsol. A téli panoráma szegényes pompáját alig lakják természeti látványelemek.

Négyes jambusi sort ad közre két lépésben az első strófa: az emberi jelenlétet az anyagtalan minőséget kísértő füst jelzi csak; a „hasad" fenyegető képzetét a leheletes alliteráció harmóniája oldja. Fölkeltve gyanúnkat: a „határ" kint és bent határa is lehet, s életszakaszokat, netán létdimenziókat is elválaszthat.

Merre tájékozódik tovább a vers? Haikuval lep meg. Középső szakasza egyetlen feledhetetlen kép, a hiány jelzőivel („üres", „egyetlen", „néma"), nominális stílusban (azaz igei dinamikától mentesen). Mégsem a veszteség tapasztalatát közli; hiszen a költői nyelv (a képes beszéd szintje) a „téli gyümölcs" oximoronjában a termékenység, a teljesség — sőt az új élet — archaikus alakzatát bocsátja rendelkezésünkre.

Fájdalmas irónia bélelné e szóképet? Vagy a remény és a vigasz vizuális jelrendszere villan föl kifosztott egyszerűségében? Utóbbira hajlunk. Annál is inkább, mivel a szintetizáló záróstrófa új lelkiállapot közegébe emeli át a művet.

„A múltra egyetlen / tanúm derűs közönyöm." Az „egyetlen" másodszori előfordulását ne tekintsük a szóismétlés bakijával nem törődő slendriánságnak; nem a lírikusi figyelem lankadt el ezen a ponton, épp ellenkezőleg: e jelző összekapcsolja a két versszakot, a szöveg rendjét húzva feszesebbre; egyszersmind — ha csak szemantikai játék gyanánt is, de — kioltja önnön borús jelentéstartalmait is: a két „egyetlen" már *kettő.*

A „derűs közöny" újabb oximoron, s perdöntően mást sugall, mint amit, mondjuk, a „közönyös derű" sugallhatna. A végső megnyugvás, a világvégi békesség sorsképletét rajzolja föl. Közöny a múlt iránt? E viszonyulás a sorstalan ember tragikuma is lehetne, de e helyütt inkább az időtlenség tapasztalatával rokon. Derű? Ez pedig a bölcsek szellemi jelenvalóságának másik neve.

Komor, hideg és gyér ez a vidék; a versszíntér nem szolgál kilátással. De a verslogika! Túlvilággá váltja meg a világot.

Profán feltámadás

„…mert hiszen még a szentek közt is akadt,
aki elbukott, s azután újra szentté lett."
Lelki tanácsok. Avilai Szent Teréz leveleiből
(ford. P. Szeghy Ernő O.C.D.)

PÁR

Élre állítasz
minden harmadnapon
(In: *Boldog ólom*, 48.; *Minden repül*, 81.)

Mire lehet elég két sor? József Attilánál erkölcsfilozófiai szinopszisra — melyben az értékválasztás humanizmusáról a közlésvi-

szony (a két kérdés-válasz sorrendje) s a modalitás (a kérdőjel bizonytalansága előbb, a felkiáltójel nyomatéka utóbb) tanúskodik: „Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! / Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis" *(Két hexameter).* Pilinszkynél eszkatológiai távlatot nyit a mérlegre tett élet parabolája: „Táblára írva nyakadba akasztjuk / történeted" *(Trónfosztás).* Nemes Nagy Ágnes disztichonja a formák (a kötelmek, a hagyományok) megtartó erejét példázza: „— Engedj, zászlórúd! Mért markolsz vissza a széltől? / — Rongy lennél egyedűl. Így lobogó, lobogó" *(Párbeszéd).* Tandori klasszikussá vált *Koan III.*-ja pedig a zen paradoxonok logikája szerint nélkülözi a logikát — s tesz szert ráción túli evidenciára, csak mert nem szentségteleníti meg válasszal a kérdést: „Némaság a hang helyett. / De a némaság mi helyett?"

Költészettörténetünk mindazonáltal nem bővelkedik nevezetes kétsorosokban. A terjedelem bűvölete a kritikai közízlést, a kánoni elfogultságokat is régóta nyűgözi. Pedig Báthori Csaba *Pár* című kisverse sem volna méltatlan a nagy művek közti említésre.

Mindössze négy szó a versszöveg; vegyük sorra!

Az „él", mint a nadrágé vagy a kockáé, a szabályosra formált létmód szinekdochés jelölője? Meglehet. De az *elöl* (a sor éle-eleje) is benne bujkál; az *élni/életre* célhatározója is átdereng rajta. Nem véletlenül. Hiszen a *föltámadás/föltámasztás* gyöngéden drasztikus műveletét nevezi meg — ha úgy akarjuk.

A megszólítás („állítasz") vajon kit érint? Kézenfekvő szerelmi kapcsolatra gondolnunk. Szerelmespárra. A lírai alany passzivitása (kiszolgáltatottsága? önfeladása-önfeláldozása?) egy másik olvasati irányt is megnyit; különösen, ha a zárlat szakrális konnotációját komolyan vesszük. A „harmadnapon" ugyanis nemcsak a napok rendjében eljövő minden harmadikat jelölheti, hanem a húsvéti esemény esztendőnként bekövetkező csodáját is. Nem csupán a jótékony köznapi monotonitást tehát, de az ünnep közös-kölcsönös metafizikáját is.

A „pár"-ból a „*harmad*napon" időhatározója szinte észrevétlenül varázsol hármat. Szakrális matematika ez: hárommá egészíteni ki a kettőt, egésszé szentelni az egymást, teljessé engesztelni a töredékest. (E transzcendentáló közelítést nem cáfolná, inkább kiegészítve megerősítené, ha a megszólítottban égi lényre: Istenre, Jézusra vagy az angyalra ismernénk rá.)

S hogy a *Pár* jelzet miféle kettősségeket (teljességeket) takar? (1) Sor*párt* olvasunk; (2) ráadásul két-két szó követi egymást. (3) A palatális-veláris (a második sorban veláris-palatális) szószerkezet hangtani egyensúlya is nyilvánvaló; (4) valamint, hogy a jambikus mérték az első sorban ereszkedő, a másodikban emelkedő végbe torkollik. A nyelvi-poétikai megformáltság mindahány vetületében a kettővel jelölt teljesség tűnik elénk. Nem szólva a tematikus érvényről: (5) te és én, (6) az ég és a föld kapaszkodik össze ebben a lélegzetnyi konfesszióban.

Maradjunk ennél az olvasatnál. Hogy az égi és a földi szerelem, ha igaz: egy.

„…a jó közel van"

CSENDES VARÁZSLAT

Akik most nincsenek, elmondják,
ki vagyok.
Megosztják egymás némaságát,
boldogok.

Egy domborlatok közti zugban
rózsa hajt,
isten nincs, de a jó közel van,
úgy sohajt.

Nincs szivem, de perget a lélek
és a szél,
felosztva hallgatás és ének
egyben él.

Egyik vagyok, te vagy a másik,
föld és ég.
A dalban egyetlennek látszik
vég és ég.
(In: *Jel a semmiről*, 130.; *Minden repül*, 198.)

A csend is, a varázslat is kulcsmotívumok Báthori Csaba lírájában. A mindennapok meghitt csodáiról szólva mi is gyakran választjuk a hallgatás elemibb nyelvtanát. A *Csendes varázslat* című vers nem elhallgatja, nem is kimondja, hanem *szóhoz juttatja* a misztériumot.

A Báthorinál is, de kortárs líránkban végképp ritkásan jelenvaló idill ölt alakot e súlyokat hordozóan súlytalan dalban. Teheti, hiszen a vers előteremti a szükséges föltételeket. Már a nyitány szelíd okkultizmusával: „Akik most nincsenek, elmondják, / ki vagyok". Tudható persze, Báthori művészetében a holtak: élnek. Mikor őket (az ősök fakuló rendjét vagy a művészetet suttogó klasszikusokat) szólongatja, saját identitásához keres kontúrokat a beszélő. A megosztott némaság és a túlvilági boldogság (a nemlét fölfoghatatlan békéje, melyről az *Ének a semmiről* Kosztolányija sokat tudott, de keveset hitt) a lírai alanyra átsugárzó lelki-szellemi minőségek. Beszédformája is ezt mutatja: a türelmes mondatokká tagolt strófákban az ötödfeles jambusokra trochaikus három szótag válaszol; a dallamívet nem lecsapva, de elsimítva.

A második szakasz tanúsága szerint a természeti létezés is a föltisztult közérzettel tart, amit gyöngéd szólelemény („domborlatok")

és misztikus szimbólum („rózsa") nyomatékosít. S a mondat második feléből sem a kozmikus istentelenség tapasztalatát tanácsos kiolvasnunk: „a jó közel van" egyszerre morális és metafizikai tételéből a helyhatározó visszaírható a megelőző tagmondatra: „isten nincs" *a közelben.*

A „Nincs szivem" is lehetne a végzetes elveszettség kinyilvánítása; az érzéketlenné kallódott élet jeligéje. Ám a folytatás („de perget a lélek / és a szél") Szentlélek-szcenikája (nem fú, hanem „perget"! — lám, az egyetemes is mindig eredeti tud lenni) s a szövegkörnyezet szakrális tónusa is arra indít inkább: az *én*től megfosztott, ekképp megvilágosodott jelenlét vall a dualitások („hallgatás és ének") meghaladásának („egyben él") transzcendens élményéről is.

Az idillikus szólamot bevégző-kiteljesítő negyedik strófa a megszólítás formulájával lép tovább a nyelvi *és* szellemi stációk során: „Egyik vagyok, te vagy a másik, / föld és ég". Én a föld, te az ég — számít-e *ezen túl,* kik vagyunk pontosan? Hogy társam az életben vagy őrzőm az egekből, akihez beszélek? Hogy szerelmet vall vagy imára hajlik a vers zárlata? Ez is, az is megokolható olvasat. De az utolsó dimenziókban nincs ez és az, hihetőleg te és én sem. Ott az elmúlás is mennyek életét táplálja.

„A dalban egyetlennek látszik / vég és ég."

Égtan

„Így megy az élet: kiküldjük gyerekeinket a pusztába. Némelyiket, úgy tűnik, minden gondoskodó igyekezetünk ellenére, már a születése napján. Némelyiknek a puszta nem más, mint önmaga. De ott is lenniük kell angyaloknak, forrásoknak. Még a puszta is, maga a sakálok lakhelye is az Úré. Ezt észben kell tartanom."

Marilynne Robinson: *Gilead*
(ford. Pásztor Péter)

TÓCSÁK VIDÉKEN

Milyen az utca, az égi, a régi?
Olyan recsegős, annyira tele csapzott
járdasárral, mint e földi, vidéki
aszfalt, hol úszva-óvakodva botlok

szórványos, hályogverte pocsolyák közt?
Új sár a régi képet képtelenné
alázza. Így végzi az ég? Ki hinné.
Pedig az ember átlop minden eszközt

a múltból, hogy újaknak bizonyítsa:
vagyok még, legalább egy százalékban.
Csoda, hogy mindhalálig marad óra

megálmodni önmagadban az embert.
Légy nyugodt: csontod közt a lélek itt van
ma még, foghíjas a paradicsomkert.
(In: *Elemi szonettek*, 145.; *Minden repül*, 245.)

A versbeszéd morfológiája olykor labirintust keresően közlekedik, s alakítja magát. Földeríthetetlen okozatisággal, bajosan észszerűsíthető utakon-módokon. A Báthori-féle formakincs átváltozásaiban is tiszta maradt, anyagán világosságra szólóan tetszenek át a gondolat távlatai.

A *Holtverseny* (1992) céltudatosan tapogatózó lírája után bő évtizedig vándoroltak Báthori Csaba költői szándékai, s a megérkezést ünnepien jelezte egy alakzat kiteljesedése: a szerző egy időben különös kedvvel merült alá a stanza (avagy oktáva) verstani emlékezetében, esztendőkön át kedvelt versformája volt a nyolcsoros (rímes vagy rímtelen) strófa. Az epikus távlatok s a gondolati mélység meg is kívánták ezt a költészetünkben ritkás alakulatot. — Mint, például, az *Üvegfilm* nyitóversében, melynek utolsó sorai a következő művekre-könyvekre hagyják annak megválaszolását: „…meddig maradok / halandó itt, zsúfolt lépcsőfokok / tetején, kitűzve a tátongó magasba" (*A harmadikon*, in: *Üvegfilm*, 9.; *Minden repül*, 29.).

Újabb pályaszakaszán Báthori más formális eredetekhez tért vissza; más időtlenséget választott magának.

Rilke Orpheusz-szonettjei óta a petrarcai alaktan a metafizika nyelvén beszél hozzánk. Ha akarja, s ha mi sem ellenkezünk. Az *Elemi szonettek* (2013) több száz intellektuális-spirituális szonettjéből szinte találomra ragadunk most ki egyet.

Az abab cddc efe gfg rímkompozíció szabályos szonettet előlegez. S nem is sérül a hagyomány — legföljebb bonyolódik. A formanyelvet időtlenül korszerűvé tördelő soráthajlásokkal, az asszonáncok és metrumdöccenések széthangzó rendjével. (Hogy a strófák közt is enjambement-ok hajlanak át, az oktáva — két kvartina — és a szextett — két tercina — klasszikus harmóniáját fölborítva: a versbeszéd koherenciáját, a közlés egyöntetűségét eredményezi.)

Egy közmegegyezéssel megvetett vízalakzat a gyakorta lebecsült tájékon: a *Tócsák vidéken* cím a mulandóságnak alávetett létezés többszörös esendőségét adja hírül, amikor helyszínt és tárgyat jelöl meg. — De nincs tócsa, melyben ne tükröződnék az ég.

Az első sor megiramló anapesztusai/daktilusai kérdéssel ringatnak kontemplációs állapotba, a játékos belső rímmel mintegy a gyermeki létbizalom támaszát igénylőn: „Milyen az utca, az égi, a régi?" (Vö. „Még tűz hevit engem, az égi, a régi, / Még most is a nyarat énekelem, / De szívem a zord telek átkait érzi, / Ó, jaj nekem!" — Komjáthy Jenő: *Ó, jaj nekem!*, 1890.)

A régmúlt helyszíneit fölkereső beszélő végül három idősík metszetében találja magát. A múlthoz az égi, a jelenhez a földi minőségek kötik (emlék és élmény persze át-átjár egymáson); a jövendő

majd paradicsomi látomástöredékben ölt alakot. A váratlanul erőteljes jelzőhasználat („recsegős"), a költőien újszerű szóösszetételek („járdasár", „hályogverte"), az emóciót moralitással átszínező igeválasztás („alázza") vagy a szöveg három kérdés tagolta retorikai struktúrája: mind olyan művészi-gondolati összetevők, melyek a földrajzi és időbeni aspektusok közt vándorló lírai ént a visszaemlékezés lelkiállapotából az időtlen szellemi jelenlétek felé terelik.

A egyes szám első személyből („botlok") is ezért lesz előbb általános és egyetemes alany („az ember"), majd — a megszólítás? önmegszólítás? jóvoltából („önmagadban") — személyessé emelt általános létező. A „képet képtelenné" szószerkezet ugyancsak a konkrétból (az empirikusból) az absztraktba (a filozófiaiba) invitál.

Köznapi szófordulatot térít vissza eredetéhez a folytatás („Ki hinné"), hogy a hit lehetősége a csoda tényéig pásztorolhassa el az elmúlással számot vető öntudatot („Csoda, hogy mindhalálig marad óra").

A mondatot lezáró következő sort nemcsak strófanyitó helyzete élesíti ki, de egy filológiai körülmény is: az *Elemi szonettek*ben még úgy szólt: „megálmodni önmagadban, ami eltelt", ami a válogatáskötetben — a szótagszámot is korrigálva — így hangzik: „megálmodni önmagadban az embert". Az álom vezetné ki az idődimenziókból (a földi élet paraméterei közül) az embert, az emberiséget? Avagy a kultúrateremtő tudat álomi szépségű műveleteiről volna szó? Esetleg az *új ember* teológiája kéredzkedik e ponton a versbe? Mindahány közelítés érdemesnek tetszik; s együttes érvényüket se vessük el.

„Légy nyugodt": az intés József Attila-i tónusa, megtoldva a „csontod közt a lélek itt van" vigaszos magyarázatával (mely *A tölgyek alatt* Arany Jánosának intim pátoszát is fölidézi: „Ha csontjaimat meg kelletik adni") transzcendentummal béleli a versvilágot. A mű megkímél a rögtöni igazságtól, csak a sortörés után von a fenyegető ideiglenesség („ma még") eszméleti körébe.

A „foghíjas a paradicsomkert" emlékezetesen szép zárlat, s nem csak az emlékezetesen szép rím miatt („embert" — „paradicsomkert"). A kettős szókép (a „foghíjas" és a „paradicsomkert" is trópus a maga módján s stílusregiszterében) kétszeres nyomatékkal döbbent rá valami evidenciára. S alkalmasint ez a járulékos fölismerés a vers sorsdöntő belátása: hiányos, bevégezetlen, ennélfogva *istentelen* még az éden is, ha nem lakja ember. Ha nem lakja *minden* ember.

Az ember *kell* az isteni tökélyhez.

Számít ránk a menny.

IANCU LAURA

Havazott

Mindennap vártam
ezt a napot,
fésülten, öltözötten,
mint, akit ajándékba visz
valami jófajta Isten, csak úgy, magának.
Készen álltam,
mint az alvajáró leányok. Szerelmesen.
Nem történt semmi — ma sem.
Havazott hosszú délután,
havazott, és aztán megint
koszorút fontam örökzöld fejedre,
szenteltvirágból,
a faluvégi ég alatt.

Melletted

Izgatott szavaim
sok napi járás után
már nem mondom ki,
így szoktam hozzád imádkozni, ennyit
szabad, és elég remegni
melletted —
messze a naptól, amikor
kezeink összeértek
azon a decemberi temetésen,
ahol hetedhét országból fújt a szél
s te gyolcsöltözékben
melegedtél.

Ilyen időben

Amikor ezt írom
sokadik villám hasítja fel
a sötét pénteket.
Félni szoktam ilyen időben.

Nem egyszer láttam madárfészket
szélbe veszni, s golyóként lőtt verebeket.
Ma sem tudom,
milyen lehetett
másnap hazamenni
a nagyharanggal elsiratott fák közé.

Anyámra várok,
köveskút hideg ágyamon.
Tudom, csurom víz lesz,
és nyakig sárban.
Vágtat. Földízű kenyere péppé
mállik a tarisznyában.
Kapájáról ércesen csöpög a rozsdalé.

Szarka

Házunk előtt van egy pocsolya,
tükrében a diófa nézi magát,
rajta telel egy szarka.
Elnézem árvaház világát.
A megszokott időben
harminchárom szor
kiáltja velem a Jézus-imát.

Feltámadás

Félek, hogy újból egyéjszakás
tavasz lesz
s a löszfalak omlatag méhéből
előbújsz, és megszégyenítesz.

Balassa Péter levele Mándy Ivánnak

A közreadó jegyzete

Mándy Iván már Balassa Péter édesanyját, Tóth Gizellát (Zizi nénit) is ismerte. Sőt, nem egyszerűen ismerte, „udvarolt neki. Zizi néni akkor, '45-ben, '46-ban lehetett 20 éves, Mándy 27–28. Mándynak annyiban pechje volt, mint ahogy általában mindenben, hogy megjelent a hatvanéves Balassa Imre, egy nagyon erős egyéniség, és Zizi néni számára világossá vált, hogy az életét csakis vele élheti le. Emiatt Balassa Péter valamilyen sorsközösséget érzett Mándyval, olyanok lettek egymás számára, mint két fiútestvér",[1] mondja Márton László egy interjúban.

Balassa Péter és Mándy Iván jó kapcsolatának emlékét más dokumentumok is őrzik. Mindketten rendszeresen dedikálták a könyveiket egymásnak. Balassa tudomásunk szerint *A színeváltozás* (1982), *A látvány és a szavak* (1987), *A másik színház* (1989), a *Hiába: valóság* (1989) és a *Szabadban* (1993) című könyveit ajánlotta az írónak. Mándy pedig tíz kötetét az irodalomtörténész-esztétának: *Strandok, uszodák* (1984), *Lélegzetvétel nélkül* (1984), *Magukra maradtak* (1986), *Önéletrajz* (1989), *Huzatban* (1992), valamint a magvetős életműsorozat köteteit: 1. *Francia kulcs, A huszonegyedik utca, A pálya szélén* (1985); 2. *Mi az, öreg? Zsámboky mozija, Régi idők mozija* (1986); 3. *Mi van Verával? Előadók, társszerzők, Arnold, a bálnavadász* (1987); 4. *Egy ember álma, Álom a színházról, A locsolókocsi* (1988); 5. *A csőszház, Egy festő ifjúsága, Séta a ház körül, Ha köztünk vagy, Holman Endre* (1990).

Balassától tehát 1982 és 1993, Mándytól 1984 és 1992 köztiek a másik félnek szóló dedikációk — tehát nagyjából ugyanabból a bő tíz évből. Balassa dedikációi bensőséges hangvételűek. A *Hiába: valóság* bejegyzése például így szól: „Ivánnak, ki-nem-fejezhető rokoni érzéssel, az Andrássy útról / Balassa Péter / 89. karácsony". (Az Andrássy út — közelebbről a Művész kávéház — még visszatér az alább közölt levélben is.) Mándy pedig általában nem kizárólag Balassának, hanem egyben a családjának is írt a címoldalra, külön-külön megemlítve a családtagokat. Az életműkiadás egyik kötetét *(A csőszház, Egy festő ifjúsága, Séta a ház körül, Ha köztünk vagy, Holman Endre)* így dedikálta: „Péternek, édesanyjának, feleségének na és persze Imre bácsinak nagy szeretettel / Iván / 990 aug 22."

Természetesen voltak közös fellépéseik is, és Balassa többször írt Mándy prózájáról. De hogy nem egyszerűen értelmezője volt, azt mutatják irodalmi lapokban megjelent személyesebb szövegei: pél-

[1] *„Két-három oldalon el tud mondani egy regényt".* Beszélgetés Márton László íróval. In Darvasi Ferenc: *Köztünk vagy. Beszélgetések Mándy Ivánról.* Corvina, Budapest, 2015, 68–69.

[2] Jelenkor, 1988/12.

[3] A köszöntő kézírással is bekerült a Jelenkor 1993/12-es számába.

[4] Kritika, 1995/11.

[5] Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára V. 5495/52/6.

[6] Balassáék nyaralója volt Perőcsényben.

[7] A levél szerepelni fog a Mándy Iván válogatott levelezését tartalmazó kötetben, mely 2018-ban jelenik meg a Magvető Kiadónál.

[8] Mándy 1984-ben költözött el feleségével, dr. Simon Judittal a Józsefvárosból, a Mező Imre útról (a mai Fiumei útról, a Teleki tér sarkán álló házból, ahol 1941 és 1984 között élt) az V. kerületi Aulich utcába.

dául a *Két részben* 2. fele, a *Mit szólsz?*, melyben az addig a novellista írásmódjáról beszélő Balassa hirtelen személyes kérdéseket kezd el feltenni Mándynak,[2] vagy a 75. születésnapra írt *Köszöntő híján — Mándy Ivánnak*,[3] valamint *A radikális alvó. Mándy Iván halálára*.[4]

Balassa dokumentumai közt nem találtuk nyomát Mándy-levélnek. Balassától viszont a lentebb közölt levél mellett három, jóval kisebb jelentőségű, alig pár soros képeslapról is tudunk. A PIM tulajdonát képezi egy 1992-ben Pestimréről írott üdvözlet,[5] illetve magántulajdonban van egy 1993-as perőcsényi,[6] valamint egy kiolvashatatlan dátumú szigligeti képeslap.

És akkor következzék az az írógéppel, egyetlen A/4-es papírra írt, magántulajdonban lévő levél, melyet akkor küldött Mándynak Balassa, amikor 1987 őszén négy hónapot töltött ösztöndíjjal a belgiumi Leuvenben az Université Catholique kutatójaként és vendégelőadójaként. (Egyedül azokon a helyeken módosítottunk a levél helyesírásán, ahol hibák fakadtak abból, hogy az írógépről hiányzott néhány ékezetes betű. A központozást a sztenderdhez igazítottuk.)

Balassa Péter — Mándy Ivánnak[7]

Leuven, 1987. okt. 16.

Kedves Iván,

csak azt mondhatom Neked, hogy jól teszed, ha ki se mozdulsz a Tisza Kálmán térről…[8] Ki nem állhatom az utazást. Végzetesen kelet-európai vagyok és magyar (bármilyen hülyén hangzik is ez, merthogy tényleg az). Itt minden tökéletes, minden sok, minden nyomasztóan jó. Nem nekünk való. Még a rossz is tökéletes. És persze üresen kellemes, tragédiátlanított és mélység nélküli. Itt van egy akkora és olyan színvonalú egyetem mint Cambridge, és a legjobb professzorok ötvenszer képzettebbek és műveltebbek mint akár én, akár más odahaza, de beszélgetni velük körülbelül egyenlő az álomkórral. Olyan kedvesek, olyan szakemberek, olyan technicisták, és annyira nem gondolnak semmit. Ők a legjobbak. Leuven kisváros, ámde: 46000 egyetemistája van, ötszáz kocsmája és negyvenhét temploma. Tökéletesen fáradt vagyok, mert itt a fáradtság is tökéletes. Kedvesen összeomlott állapotban vagyok, de ez se komoly. Semmi se, csak a régi, a régi, a volt. A régi telefonszámok, az apám, a cetlijeid, a régi zene, meg azok a szerelmek, amelyek soha nem teljesedtek be. Kérlek szépen, tudósíthatlak arról, hogy az Elbától nyugatra már tényleg nincs Isten. Annyira se mint nálunk. Függetlenül attól, mit gondolunk róla, „hisszük-e" (a kérdés fölösleges): ez nagy baj. És „ezek" nem is tudják róla, hogy baj, s hogy ekkora.

Persze, *egyébként* minden remek, sokat tanulok és okosodom, látok és utazom. Csak érne már véget! És akkor kényelmesen letelped-

Mivel a Tisza Kálmán tér inkább gyerek- és ifjúkorának volt fontos helyszíne, illetve íróként lett terepe, és magánemberként sem volt rá jellemző a nosztalgiázás, nem járt vissza a régi, józsefvárosi helyeire (sem a Tisza Kálmán, sem a Teleki, sem a Mátyás térre), Balassa kijelentése természetesen nem szó szerint értendő. Arra utalhat: jól teszi Mándy, hogy csak lakóhelyének viszonylag szűk körzetében éli mindennapjait. Ekkorra már ugyanis szinte legendává érett, hogy Mándy szűkebb hazájából nem szívesen teszi ki a lábát.

[9]Erdődy János író, műfordító.

[10]Balassa apja, az író, újságíró, dramaturg, zenekritikus Balassa Imre 1974-ben meghalt, tehát ezt a mondatot átvitt értelemben kell érteni. Forrásvidékét ott kell keresnünk, hogy Mándy prózájában többször is megjelenik, visszajár a halott apa és anya, talán a legemlékezetesebben a *Mi az, öreg?*-ben, ahol a halott szülők többször is teljes természetességgel beszélgetnek a fiuk füle hallatára. Egy eleddig publikálatlan levelében (mely majd szintén napvilágot lát a 2018-as

nék Melléd egy kedd délelőtt, úgy fél tizenkettő tájban a Művészben, ahol a szomszéd asztalnál szorgalmasan írja gyöngybetűivel az olvashatatlan, drága kis marhaságait Erdődy úr, nagykomoly képpel.[9] Hát az valami, nem ez. Sietek vissza szörnyű és elviselhetetlen szülővárosunkba, mindkettőnk Budapestjére december közepén. Erősen és szívem mélyéről gondolok Rád. Apámnak[10] meg üzenem, ha beszélsz Vele: nincs igazán jól a fia.

Ölel

Péter

(Közreadja: Darvasi Ferenc)

válogatott levelezéskötetben) ezt írta Mándy: „Halottak nincsenek. Apámmal ma is sokat beszélgetünk." Bár ez utóbbi levél 1991-es, tehát évekkel Balassa levele után keletkezett, de adekvát kifejezője Mándy halottakhoz fűződő viszonyának.

MURÁNYI ZITA

aszkézis

télen az összes fa halott
vagy karjukon a megpattanó rügy mégis
egyszerre kibontakozás és totális aszkézis
aki hamisnak hiszi noha nincs egyöntetűbb szólam
mely tisztábban idézné meg az ősit az angyalit
a hervadást hozza föl ellenpéldának

a hold kráterei sosem fognak átlobbanni
de egy-egy kopasz tulipánból mégis úgy merednek ki
a sötét porzókon az est milliméterei és némelyik már nyílhegynyi.

hiátus

az ágakon még nem sajdul levél
nincs rajtuk zöld lombkorona de a
tavaszelő már megelőlegezett megváltásként
nevel rügyet karjukon fölsejlik a tél hiátusa

a hárs összes sárga virágán egyszerre
bomlik ki ez a szagos hálaadás
ahogy a fa emlékszik istenre

bár nem ejtett magot a földbe
törzse az égig szökött föl
a kései tölgy akkor a legszebb
ha már elköszönt az ősztől

és újra úgy zörög a kopasz téli ág
mint csont alá ha befúrja magát a lélek
istenné vetkőzik a fa és csupasz karját
odavetve a létnek fölfogja a mindenséget.

cseresznye

a cseresznyefáról akartam írni
régen betemette a varjúkárogás

és a madárzsivaj is inkább istenkáromlás

májusban apró szemű ringó
gyümölcsöt hozott ha valaki fölmászott
a hegyébe időnként megesett hogy a napot
papa majdnem leszaggatta és félrecsúsztak sugárátlók

köténybe szedtük vagy megtöltöttünk
jó néhány szakajtót fejünk fölött már a hold
világított mire végeztünk

most csupasz és gyönge
a lélegezet köti és égi gyökere a holdtölte

görbe sugaraival kötözi magát a sötétséghez
egy-egy szőlőtőke.

ébredés

mióta vágyom meglesni titkát
az ég arcunk
hamisan lóg rajta az álom
mintha minden éjjel túljutnánk
egy kisebb halálon
ott marad az aszfalton
a fényárban magát ünnepelné a világ
sok-sok apró virág zörög de mégis elbírják
ha rájuk zuhan a naptányér.

DÉR ANDRÁS

A gesztus csöndje

„— a többi néma csend."
(Shakespeare: *Hamlet)*

1954-ben született Budapesten. Filmrendező, operatőr. Legutóbbi írását 2016. 12. számunkban közöltük.

Magam elé kanyarítom az üres papírt. Jobb kezem három ujja rákuporodik töltőtollam gyökére. Várok. Hogy a sok belapátolt zaj leülepedjen, és megszólaljon bennem a csend. Egyelőre csak a lap vakító fehér csendje kérdez. Tehát létezik külső és belső csend. „Olyan messze van a belső csend a külső csendtől, mint a szeretet a fegyverszünettől." *(Barsi Balázs).* Lányom áll meg oldalvást és figyelmesen néz, majd azt kérdezi:„Apa rosszul vagy?" Én a félreértett színész zavarával pillantok fel, „Dehogy, kicsim, menj lefeküdni".

Egy sor jó színészt láttam már a színpadon elvérezni, mert nem voltak azonosak. Nem építették fel a próbák során azt a gondolati dallamsort, amire a szerepük támaszkodhat. A csend láthatatlan energiatömb. Szétrepeszti a burkokat, a belső szoba felé törekszik. Ez a színész próbafolyamata. Tulajdonképpen a darabtól függetlenül. A dráma megértésének időben terjedő folyamata egyben az önnön belső csendjéhez vivő út. Tehát egy olyan horizontális haladás, mely a mélybe vezet. A legtöbb színész és rendező rémülten kihátrál ebből a helyzetből. Megértem őket. Nem könnyű találkozni én nélküli csendünkkel. Jól beleszaladtam a sűrűjébe. Megbokrosodtak a gondolataim, mint pap szamara a katonazenétől. Nem is így akartam kezdeni. Hamiskásan valami könnyed zsöllyeélménynyel. „Olyan feszült csend volt, hogy hallatszott a kihűlő lámpák pattogása." „Akkora volt a csend, hogy hallottam hátulról a cukorkás papír zörgését." Fajsúlyos csendek ezek?

„Ma elég egy köhintés a nézőtéren, hogy a színpad megsemmisüljön" — mondta *Pilinszky Sheryl Sutton*nak, aki egyszer azzal az ötlettel jött elő, hogy „Nagy csöndre lenne szüksége a világnak. Ha rajtam múlna, tíz esztendőre minden színházat, minden nyomdát és kiadót bezáratnék. Legalább tíz esztendőre, hogy végre szemügyre vehessük, hol is vagyunk, és mi felé tartunk? Gondold el, egy szép napon arra ébrednénk, hogy csönd van." Ha *Sheryl Sutton* ezt ma mondaná, akkor alkalmasint a TV-társaságokat is felvenné a listára, és komoly aggodalmat keltene benne az internet, mely intim szféránkba úgy eszi be magát, mint köröm alá a piszok.

„A zaj társadalma, decibelek nagy termelője. Megszokott terünk nem más, mint képfalak közé bezárt zaj. Magát a természetet is beszennyezte a zaj. A zaj megöli a belső csendet, lehetetlenné teszi az eszmélődést. Mélységünk, miként a tengereké, alkalmatlanná válik az élet számára. A művészet küzdelem a szennyeződés ellen, erőfeszítés, hogy életet adjon a csendnek. De nem jut el erre — erről

egyre inkább meggyőződöm —, hacsak nem hívja segítségül a Csendet, amely maga az Élet. Az ember csendje Isten Csendjéből merít életet. (…) Csend — a Lélek forrása" *(Pierre Emmanuel).*

A Művészet ma fuldoklik, mert a szennyeződés erőterei: a bulvár, a közöny, az igénytelenség kap teret. Méltóságát veszítve billeg, esetlenül lavíroz, süllyed, mint az alattomos jéghegynek ütközött Titanic. A Művészet hübrisze léket kapott. Hitelét veszítve bugyborékol. Ha csak egy pillanatra elhallgatna…

A csend a teremtés nulladik aktusa. A mielőtt végtelen pillanata. A „legyen" forrása. Ezért az egyedül érvényes csend a Liturgiában található. Az Úrfelmutatás misztikus hallgatását (csöndjét) a ministránscsengő éles hangja választja el az éntől zajos hétköznapoktól. A csengő fegyelmez, megszólalásának kisúlyozott pontossága mély dramaturgiai átgondoltságról tesz bizonyságot. Kettévágja a teret és az időt. Ez a csengőszó mindig a szívembe hasít. Nem tudok rá eléggé felkészülni. Megüt és kiüresít. És utána, mint a sziklás partnak csapódó hullámok, a térdre hulló testek robaja. A csend előszele. De ez nem vihar előtti csend. Nincs benne fenyegetés, csak feszült várakozás. A végtelenbe kitartott pillanat. Az isteni gesztus csendje. Ahogy felemelkedik a Megfeszítettel a Kereszt. Az Isten Bárányа a világ közönycsönd-gyűrűjében. Az egészet beborítja a Szeretet Misztérium palástja. Isten Csendje.

„E végtelen csillagterek örök csendje rémülettel tölt el" *(Pascal).*

A templom függönye kettéhasad. Az emberiség legmélyebb csöndje. A függöny hasadó hangja elhallik a Golgotáig. És az Emberfia sóhaja az Istenig. És Isten mosolya mikor a szívünkig?

A csengettyű éles hangja, mintha a kárpit repedése, a szívembe vág.

A rászedés csöndje: mielőtt Éva lúdbőrző háttal belélharap az almába.

A rettegés csöndje: mielőtt Isten megszólítja a bokorban rejtőző Ádámot.

A gyilkos csöndje: mikor testvére dermedő vértócsájában Káin megpillantja tükörképét.

A gesztus csöndje: Mórijjá hegyére terhét némán cipelő Ábrahám.

A félelem csöndje: Hóreb hegyének méhében kuporgó Illés próféta.

A remény csöndje: mielőtt Gábriel megszólítja Máriát.

A bizalom csöndje: mielőtt Mária válaszol.

Az áruló csöndje: mielőtt a csók elcsattan Jézus arcán.

A szög csöndje: ahogy a húson át a fába hatol.

A csüggedés csöndje: Istenem, miért hagytál el engem?

A fájdalom csöndje: Mária a kereszt lábánál.

A kishitűség csöndje: az apostolok tekintete a bezárt ajtó mögött.

A beteljesülés csöndje: a Szentlélek fogadása.

Mi a művész csöndje?

11_SzénásiZoltán_Babits_Layout 1 2017.03.13. 12:32 Page 288

Új nevezés az irodalom piraeusi fáklyaversenyében

SZÉNÁSI ZOLTÁN

Megjegyzések Babits és az irodalmi konzervativizmus kérdéséhez

1975-ben született. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Forrás szerkesztője, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. Legutóbbi írását 2016. 7. számunkban közöltük.

Babits és az irodalmi konzervativizmus viszonyának vizsgálata legalább két kérdésirányba indítható gondolatmenetet implikál. Az egyik: Babits műveinek népnemzeti tradicionalista, majd konzervatív kritikai recepciója *A Holnap* antológiák heves vitáitól kezdve[1] a Dante-fordítások méltatásán át a kései versek fogadtatásáig.[2] A másik kérdésirány közvetlenül Babits konzervativizmusára irányul, mely az előbbitől nem egészen független és korántsem újszerű kérdésfelvetést jelent. Közismert Babits első, negatív reakciója Ady *Új versek* kötetére Kosztolányinak írt 1906-os levelében,[3] vagy utalhatunk arra az elkedvetlenedésre, melyet az váltott ki, hogy *A Holnap* antológia megjelenése után Rákosi és Gyulai, általa „megbecsült kiváló emberek" szemében az ő versei lettek a „botránykő".[4] Ignotus 1915-ben Rákosival szemben úgy védelmezi költőtársát, hogy kijelenti róla: „Babits az a fajta művész és költő, kit irodalmibb közvéleményű házákban sietve reklamálna magának az akadémizmus, a művészi konzervativizmus."[5] Egy 1928-as interjúban világnézeti konzervativizmusának kialakulását Babits az egyetem elvégzése utáni évekre datálja,[6] mégis a századelő magyar irodalmi modernségének rövid időn belül meghatározó alakjává vált. Ezt az ellentmondást tovább árnyalja, hogy a világháború évei alatt a Szekfű Gyulát ért támadások után nemcsak arra mutatkozott törekvés, hogy a konzervatív oldal fiatal tudósait megnyerjék a Nyugat számára, hanem felmerült annak a lehetősége is, hogy a reformkonzervatív fiatalok Schöpflinnel és Babitscsal kiegészülve a korabeli, ideológiailag két táborra osztott irodalmi és tudományos mezőben egy harmadik csoportosulást hozzanak létre. Szekfűnek ez a terve Horváth János ellenállásán bukott meg, de később, a két világháború között a regnáló keresztény-konzervatív politikai kurzus által támogatott irodalmi lap, a Napkelet szerkesztői már hiába próbálták megnyerni munkatársuknak Babitsot. „A költő konzervatív!" — kiált fel 1919-ben megjelent nevezetes, *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című esszéjében Babits,[7] s kérdés, hogy életművét tekintve feloldható-e az az ellentmondás, mely alapvetően konzervatív emberi, költői attitűdje és az intézményesülő művészeti modernségen belül elfoglalt helye között feszül. Meglehet

[1] Erről bővebben lásd Szénási Zoltán: *„Az irodalom hajdani bakói és koronaőrei". A Nyugat és* A Holnap *fogadtatása, különös tekintettel a konzervatív kritikára.* Literatura, 2013/1. 3–26.

[2] Vö. Fried István: *Babits és a konzervatív kritika.* Tisztatáj, 2008/11. 60–73.

[3] Babits levele Kosztolányi Dezsőnek (1906. február 21–22.). In: *Babits Mihály levezése 1890–1906.* (S. a. r. Zsoldos Sándor.) Historia Litteraria Alapítvány – Korona, Budapest, 1998, 193–199.

[4] Vö. Róna Judit: *Nap nap után. Babits Mihály életének kronoló-*

azonban, hogy elsődleges feladatunk nem annak eldöntése, hogy Babits konzervatív vagy modern volt-e, hanem éppen ennek a (látszólagos) paradoxonnak a megértése.[8] Ami egyben azt is jelenti, hogy a kérdés tárgyalása során nem tekinthetünk el a századelő irodalmi modernségének alakulását meghatározó (s részben a jelenség paradoxitását eredményező) történeti kontextusoktól sem.

Ez a kérdés azért is lényeges, mivel — az utóbbi egy-két évtized recepcióját tekintve — a Nyugat meghatározó szerzője- és szerkesztőjeként Babits modernségének határai mintha egybeesnének a folyóirat modernségének határaival, de legalábbis mintha kijelölnék azt.[9] Gintli Tibor a Babits-életmű leértékelését, a költőnek tulajdonított konzervativizmust a művekben megmutatkozó hagyománytudat vélt avíttságával hozza összefüggésbe, s a költői életmű újraolvasása során ezzel szemben érvel Babits tradíciófogalmának nyitottsága, dinamizmusa mellett.[10] Babits és az irodalmi konzervativizmus viszonyának megítélése szempontjából ez — a másik oldalról nézve — azért is kulcsfontosságú kérdés, mivel a századelő népnemzeti tradicionalizmusa és a belőle kialakuló konzervativizmus[11] egyik kulcsfogalma éppen a hagyomány.

Nem állítom, hogy Babits hagyománytudata és modernségfelfogása pályája során ne változott volna, nyilvánvaló ugyanis, hogy a *Levelek Iris koszorújából* „dinamikus tradíciófogalma"[12] és — például — *Az írástudók árulása* című esszé értelmiségi szerepértelmezése között a műfaji különbségek implikálta eltéréseken túl is jelentős világszemléleti különbség mutatkozik, utóbbi szemléletmódját bizonyos értelemben okkal nevezhetjük akár konzervatívnak is. Babits tízes évekbeli hagyományértelmezését az alábbiakban Kassák avantgárd mozgalmának recepcióján, a *Ma, holnap és irodalom* című esszé értelmezésének segítségével kívánom leírni.

Babits és Kassák vitáját számtalan tanulmány vizsgálta már, s ezek konklúzióira hagyatkozva tulajdonképpen rövidre is zárhatjuk Babits és a konzervativizmus kérdésének tárgyalását. „Az avantgárdnak efféle értelmezése — állapítja meg a korai magyar avantgárdról írt könyvében Kálmán C. György —, amely tehát kontinuitásba ágyazza bele a szándéka szerint újat, meghökkentőt, szakítást (vagyis diszkontinuitást) hozó áramlatot, tipikusan a konzervatív értelmezői közösség sajátja."[13] Mindez ráadásul nemcsak Babitsnak a hagyománytörténés megszakítatlan folytonosságáról vallott nézeteivel, hanem kritikájának retorikájával és érveléstechnikájával is alátámasztható. A Tett avantgárd esztétikai újításainak, hagyománytagadásának jelentőségét Babits úgy igyekszik relativizálni, hogy a szabadvers-forma alkalmazásán keresztül évszázados tradícióba helyezi bele az avantgárd (látszólagos) formabontását. Ugyanazt teszi ekkor Babits, mint 1909-es *Ady és a legújabb magyar líra* című tanulmányában Horváth János, aki a századelő modern magyar irodalmának előzményét a romantikában jelöli ki. A különbség az a két hagyományrekonstrukció között, hogy amíg Horváth Ady és a

giája 1909–1914. MTA BTK ITI – Balassi, Budapest, 2013, 34.

[5]Ignotus: *Spécik.* In: *A vádlott: Babits Mihály. Dokumentumok, 1915 1920.* (Szerk. Téglás János.) Universitas, Budapest, 1996, 82.

[6]*A jubiláns Babits Mihály elmondja, hogyan lett költővé ő, aki valamikor „undorodott a versírástól".* In Babits Mihály: *„Itt a halk és komoly beszéd ideje". Interjúk, nyilatkozatok, vallomások.* (Szerk. Téglás János.) Pauz-Westermann, Celldömölk, 1997, 229.

[7]Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben.* Nyugat, 1919/14–15. 927.

[8]Tverdota György: *A modernség-fogalom változásai a húszas évek költészetében.* In: *„de nem felelnek, úgy felelnek". A magyar líra a húszas-harmincas évek fordulóján.* (Szerk. Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő.) Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, Pécs, 1992, 172.

[9]Vö. Kulcsár Szabó Ernő: *A Nyugat kultúrafogalma és kulturális orientációja.* In: *A Nyugat népe.* (Szerk. Angyalosi Gergely, E. Csorba Csilla, Kulcsár

Nyugat előzményét abba a hagyománytörténeti ívbe helyezi, mely az ő irodalomfelfogása szerint elkülönül (s ezért eleve kevésbé értékes) a nemzeti klasszicizmus csúcsát jelentő életművektől (mindenekelőtt Aranyétól), addig Babits azt a hagyománysort (Szent Ferenctől kezdve Walt Whitmanig, és Vajda Pétertől Petőfin át Jókaiig), melyet a szabadvers-forma történeti áttekintésével felvázol, egyáltalán nem minősíti negatívan, ő pusztán az avantgárd formabontás jelentőségét kívánja relativizálni. Éppen a saját hagyományuk nem ismeretét kifogásolja Babits, műveik esztétikai deficitjét is ebben a tudatlanságban látja, s ezért minősíti az avantgárd irodalmi törekvéseket anarchiának. Így merül fel az érthetetlenség (korábbról szintén ismerős) vádja is, de az avantgárd irodalom számára idegen nyelvezetét — csakúgy, mint néhány évvel korábban Gyulai Pál Ady költészetét — Babits is modorosnak, affektáltnak érzékeli. *A Holnap* antológia recepciójának egyik főmotívuma volt az Ady leválasztására való törekvés az epigonnak minősített fiatalabb költőtársakról. Hasonló gesztus sejlik fel abban, ahogy — A Tett költői közül kizárólag őt néven nevezve — Babits kifogásai ellenére is Kassákot méltatja: „egyedül Kassák egyéniségét látom a szabad vers formáiba erőltetés nélkül beilleszkedőnek".[14]

A Babits-kritika nyelvezetének metaforikája szintén sok szempontból emlékeztet a Nyugatot bíráló népnemzeti tradicionalizmus beszédmódjára. Esetenként a Rákosi Jenőt idéző gúny („A Tett lehet egy Herkules bölcsője, de lehet csak néhány kérész tócsaágya is." [15]) és egyfajta felsőbbségtudat sem áll távol tőle („Nem látszik talán még érettnek az új nemzedék komoly kritikára. De a komoly kritika, az érdeklődés melege maga érlel — és dicsérni bűn talán, de megérteni kötelesség. Túlzott megbecsülés-e a gazos ágyásnak a kertész gyomláló munkája?"[16]), de mélyebb gondolkodásmódbeli összefüggésekre utalnak azok az organikus természeti képek — erre vonatkozik Kálmán C. fentebb idézett megállapítása is —, melyek az irodalmat élő szervezetként szemléltetik: „az irodalom, mint emberi jelenség, élő szervezet, s folyton újul ugyan, mint élő szervezet, de újulása szükségképpen folytonos, mint az emberi testé, sohasem ugorhat ki egyszerre önmagából!"[17] Miközben tehát Babits kijelenti, hogy a „Nyugat önnön hagyományai ellen vétene",[18] ha nem figyelne oda a fiatalabb generációra, addig a legújabb irodalom recepcióját — első olvasatra úgy tűnik legalábbis — a konzervatív kritika nyelvezetével és érvkészletével hajtja végre. Nem meglepő tehát Zolnai Béla megállapítása, aki a konzervatív irodalomkritika részéről tette mérlegre Kassákék mozgalmát: „Érdekes volt látni — írja Zolnai —, hogy a *Nyugat*, mely tizedik évfolyamába lépve az egykor forradalmi lapból általában komoly hangú és lehiggadt szemlévé érlelődött, most ugyanazokkal a vádakkal illeti az új fiatalokat, aminő vádak annak idején magát a *Nyugat*-ot is nem méltatlanul érték."[19]

Van-e mégis különbség Babits hagyományfogalma és a népnemzeti tradicionalizmus, valamint a konzervativizmus tradíciófogalma

Szabó Ernő, Tverdota György.) PIM, Budapest, 2009, 9–23. Illetve: Kenyeres Zoltán: *Babits és a metafizikus hagyomány.* In uő.: *Korok, pályák, művek. Válogatott tanulmányok.* Akadémiai, Budapest, 2004, 205.

[10]Gintli Tibor: *A Babits-líra viszonya a modernséghez.* In uő.: *Irodalmi kalandtúra. Válogatott tanulmányok.* Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapest, 2013, 82–91.

[11]A korabeli fogalomhasználattal és a szakirodalom bevett terminusaival ellentétben én elkülönítem egymástól a népnemzeti tradicionalizmust és a konzervativizmust. A kettő közötti genetikus kapcsolatot fenntartva előbbibe sorolom mindenekelőtt Gyulait, Beöthyt és a korabeli hivatalos irodalmiság szereplőit. Ők a 19. századi gyökerű nemzeti irodalom eszméjét őrizték, s irodalmi praxisukat – bár reagáltak az új irodalmi jelenségekre is – a századelő esztétikai modernsége gyakorlatilag érintetlenül hagyta. A másik csoportba azokat (mindenekelőtt Horváth Jánost és később Szekfű Gyulát, a Napkeletet stb.) sorolom, akik komolyan számot vetettek a modern-

ség társadalmi és kulturális jelenségeivel, és saját konzervatív világszemléletüket tudatosan arra reagálva, azzal szemben alakították ki.

[12]Gintli Tibor: *A Babits-líra viszonya a modernséghez*, i. m. 83.

[13]Kálmán C. György: *Élharcok és arcélek. A korai magyar avantgárd költészet és kánon.* Balassi, Budapest, 2008, 255.

[14]Babits Mihály: *Ma, holnap és irodalom.* Nyugat, 1916/17. 336.

[15]Uo. 330.

[16]Uo.

[17]Uo. 333.

[18]Uo. 329.

[19]Zolnai Béla: *„Új irodalom”.* It, 1917, 371. [Kiemelés az eredetiben.] Nem ok nélkül állapítja meg Deréky Pál azt sem, hogy Zolnai kritikájában lényegében Babits gondolatmenetét követi, lásd Deréky Pál: *Az esztétizmus és az avantgárd vitája a magyar irodalomban (1916–1917).* ItK, 1989/1–2. 75–77.

[20]Kappanyos András: *A* Nyugat *és az avantgárd.* In: *A Nyugat népe*, i. m. 200.

között? Először is: lényeges eltérés mutatkozik a Nyugat és *A Holnap* körüli viták és Babits-kritikájának kontextusa között. A századelő hivatalos irodalomkritikája jellemzően politikai összefüggésbe helyezte az új irodalmi jelenségeket, a fiatalokra mint legyőzendő ellenfélre tekintett, vagy legalábbis olyanokra, akik azt a kozmopolita, dekadens irányt képviselik, mely a magyar irodalomban, annak nemzeti jellegénél fogva, idővel szükségszerűen el fog halni. Ezzel szemben a Nyugat és Kassákék avantgárd mozgalma között egyszerre volt szövetségi és versenytársi a viszony, de „a szövetségesi és versenytársi gesztusokat is mindig áthatotta az a mindmáig érvényes közmegegyezés, hogy a *Nyugat* az idősebb és elismertebb testvér.”[20] Pontosan ez mutatkozik meg abban, ahogy Babits saját befogadói pozícióját kijelöli a „hivatalos kritika” és a legújabb nemzedék között, s megállapítja, hogy saját generációja egyik oldalról sem számíthat megértésre, mivel ők a hivatalosság szemében „éretlen forradalmárok”, míg a fiatalabbak számára „mereven elzárkózó, megcsontosodott arrivék”.[21]

A másik s lényegesebb különbség a hagyományhoz való viszonyban ragadható meg. Annak ellenére, hogy a hivatalos irodalom a Nyugat jelentkezésében is a nemzeti hagyományok megtagadását látta, a lap a századelőn saját kánonjának kijelölése során jellemzően nem a hagyomány radikális megszakítására vagy a kanonizált szerzők névsorának átírására törekedett. A rég- és közelmúlt irodalomtörténetéből nem kívánt addig ismeretlen szerzőket felfedezni, sem addig nagyra becsült írókat, költőket kitörölni. A kánonon belüli rangsor megváltoztatására azonban találunk példát, s arra is, hogy a kánonrevízió kérdésében megoszlott az egyes nyugatos szerzők véleménye is. Általában elmondható, hogy a Nyugat szerzői a kanonizált életműveken belüli (tematikus, poétikai, műfaji stb.) hangsúlyok áthelyezésére tettek kísérletet — a legismertebb példa erre a kései Vörösmarty felértékelése[22] — azzal a céllal, hogy saját irodalmi pozíciójukat és gyakorlatukat az irodalmi hagyomány felől is megerősítsék és igazolják.

A Tettben megjelent alkotásokat olvasva Babits talán több okkal feltételezhette a hagyománytagadás szándékát, mint pár évvel korábban a Kisfaludy Társaság elnöki székéből Beöthy a Nyugat kapcsán, de mindkét esetben saját tradíciófogalmukra épülő irodalomkoncepciójuk határai jelölték ki a befogadás korlátait. A népnemzeti tradicionalizmus irodalomképének meghatározó karakterjegyét az Arany és Petőfi költészetéből kivont idealizált népiesség adta, Babits jóval összetettebb tradíciófogalma viszont egy „arisztokratikus” irodalomfelfogást volt hivatva megalapozni. Az ő értelmezése szerint a művésznek tudatában kell lennie, hogy a hagyomány megelőzi a művészetet, az alkotótevékenység („komponálás”) a tradíción végrehajtott munka, egyfajta (kötött) asszociációs játék az öröklött kulturális javakkal. Babits analógiája a nyelv használata: ahogy a nyelvet működtető konvenciók elsajátítása garantálja a

kommunikáció sikerességét, éppúgy a műalkotás „üzenete" azáltal juthat el befogadójához, hogy a művész és a műalkotás szemlélője ismerik, értik a műalkotást strukturáló szabályrendszert. Babits esztétikája azonban nem a tradíció másolására épül, miként a népnemzeti epigonizmusé, hanem — éppen az asszociációs játék artisztikuma révén — eleve feltételezi a jelhasználatot szabályozó konvenciók és a jelkészlet állandó megújítását. A nyelv működésére történő hivatkozás tehát több is, mint analógia, mivel az irodalom szempontjából az elsődleges médiumról van szó. A hagyományokkal való radikális szakítás az irodalomban éppen azért volt elfogadhatatlan Babits számára, mivel a jelhasználati konvenciókat (tudatosan vagy éppen tudatlanságból) leromboló szöveg a hagyományt innovatívan újraíró, de saját előzményeire is reflektáló írásmű helyett érthetetlen és befogadhatatlan nyelvi káoszt hoz létre. „A Tett íróinál még kísérlete sincs a komponálás valamely új módjának, a stíl valamely új tempójának, egy-egy bizarr ötlet, a futuristák legüresebb külsőségeinek esetlen utánzása, a grammatikának és értelmességnek némi, nagyon is erőltetett és kevésbé következetes fumigálása, a mondanivaló szándékos és oktalan komplikálása (naiv fiatal íróknál gyakori szenvelgés), ennyi az egész stílújítás."[23] Ez pedig nemcsak kevés volt Babits számára, de az ő poétikájának keretei között művészi alkotásnak is csak kivételes esetekben (például Kassák kiérlelt szabad verseiben) minősült.[24]

Ahhoz, hogy Babits irodalomszemléletét még világosabban elkülönítsük a századforduló népnemzeti tradicionalizmusától és Horváth János önelvű magyar irodalomtörténeti modelljétől, érdemes idézni az 1913-as datálású, de csak 1917-ben megjelent *Magyar irodalom* című esszét. Ebben az írásában, melyet Rába György Babits-monográfiájában a *Ma, honlap és irodalom* előzményének tekint,[25] Babits arra vállalkozik, hogy a magyar irodalmat elhelyezze a világirodalomban, azaz megpróbálja kijelölni helyét és értékét az európai irodalomon belül. A világirodalom egysége kapcsán egy organikus természeti metaforába ágyazva fejti ki a tradíció jelentőségét: „S ez valóban egység volt, egységes szervezet, ahol minden rostot táplált, minden ágat szívósan együvé tartott, minden pórusba beszivárgott, mint a fának éltető nedvessége, az ős földből szüntelen élettel ömölve, s ott fönn ezer színné, formává idomulva az, ami minden kultúrának összetartó lelke, keringő vére, eleven egysége: a tradíció, egy közös hagyomány."[26] A magyar irodalmat Babits az írásbeliség kialakulása óta az európai irodalommal és hagyománytörténettel szerves és kiszakíthatatlan egységben lévőnek látja, a nemzeti karakter és az európaiság kérdésével kapcsolatban pedig később hozzáteszi: „Az egész magyar irodalom történetén két irány vonul végig: az egyik a nemzeti vonások konzervatív megőrzésére és kifejezésére törekvő, minden nyugati hatástól dacosan elzárkózó; a másik ezt az elzárkózást megvető és gúnyoló, európai minták szerint forradalmian újító. S miként a nemzeti karakter megőrzése (…)

[21]Babits: *Ma, holnap és irodalom*, i. m. 329.

[22]Vö. Szénási Zoltán: A vén cigány – *irodalomtörténeti fénytörésekben.* In uő.: *Örökkék ég alatt. Tanulmányok.* Savaria University Press, Szombathely, 2016, 19–31. Különösen: 24–29.

[23]Babits: *Ma, holnap és irodalom*, i. m. 337.

[24]Vö. Deréky: i. m. 68.

[25]Rába György: *Babits Mihály.* Gondolat, Budapest, 1983, 163.

[26]Babits Mihály: *Magyar irodalom.* In uő.: *Esszék, tanulmányok.* (S. a. r. Belia György.) Szépirodalmi, Budapest, 1978, 368.

az egész irodalom feladata, az európai érdekre való törekvés pedig az egyes alkotásoké: akként valóban az irodalmi közvélemény óvta rendesen a nemzeti irány zászlaját, míg az egyesek, a zseniális kiválók törekedtek az európai szellem irányában újítani."[27] Ebben a kétosztatú irodalmi mezőben a Nyugat — és benne saját pozícióját — Babits a magyar irodalmat az európai tradíciótörténés keretében való megújítók köztes pozíciójában jelöli ki.

Babits tehát — miként Deréky Pál is kiemeli[28] — nem szocialista eszmeisége miatt tekinti forradalminak Kassák körét, hanem az irodalmi alkotásaikban megmutatkozó hagyománytagadás miatt. Az az elvi alap, mellyel elítélik a háborút, s mely egyértelműen szembeállítja őket az olasz futuristákkal, Babits számára kifejezetten rokonszenves volt. A lényegi szemléleti különbség közöttük (ezt illusztrálja a „piraeusi fáklyaverseny" hasonlata is) a tradíció folytathatóságának, a hagyománytörténés folytonosságának kérdésében merül fel. A távolság pontosan látható a másik irányból is: a Nyugatot en bloc konzervatívnak minősítő Szélpál Árpád 1919. januári írásából, amelyben visszautal Babits évekkel korábbi kritikájára is: „Mi nem Babitsék kezéből vesszük át a piraeusi fáklyát, hanem önmagunkat lobbantjuk fáklyának az emberiség elé. Mi nem vesszük át a Nyugat örökét. Semmiféle örököt rajtunk nyűgnek nem tűrünk. Tradíciókat nem ösmerünk, és tradíciókat nem csinálunk, de harcolunk a mindig haladottabb tartalomért."[29] Már a futurizmus korai recepciójában[30] kirajzolódtak azok a korlátok, melyek Babits számára a sajátjánál radikálisabban újító esztétikai törekvések produktív befogadásának az akadályát jelentették. Még inkább láthatóvá válik mindez A Tett bírálata során, amikor már a Nyugat csaknem egy évtizedes múltat tudhat maga mögött, s ennek tudatában hivatkozhat Babits a lap „önnön hagyományaira", s ez hagyománytudat fogalmazódik meg a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című esszé imperatívuszában is: „Újíts: de ne rombolj!"[31] Más lesz az irodalomtörténeti kontextus a 20-as–30-as években, amikor az eleve többarcú magyar irodalmi modernségen belül is hangsúlyosabbá válik az a meggyőződés, hogy — miként Tverdota György fogalmaz — a modernség összeegyeztethető a hagyományhoz való visszatéréssel,[32] viszont az avantgárd poétikai törekvéseinek szintézisét is megfigyelhetjük a két világháború közötti időszak több költőjénél, s ez alól maga Babits sem tekinthető kivételnek.[33] Ebből a szempontból nézve pedig a Babits–Kassák-vitát mint a modernség önreflexív szembenállását érthetjük meg, melyben az önmagát már mint tradíciót és tekintélyt tételező esztétizáló modernség kerül szembe az avantgárd modernséggel.[34]

[27] Uo. 382–383.

[28] Deréky: i. m. 66.

[29] Szélpál Árpád: *Forradalmi művészet – vagy pártművészet.* In: *A vádlott: Babits Mihály*, i. m. 305.

[30] Babits Mihály: *Futurizmus.* Nyugat, 1910/7. 487–488.

[31] Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben*, i. m. 927.

[32] Tverdota György: *A hagyományőrző modernség születése.* Literatura, 2014/2. 130.

[33] Uo. 122. és 125.

[34] Matei Calinescu: *Five Faces of Modernity: Modernism, Avante-garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism.* Duke Univesity Press, 2003[8], 10.

TARJÁNI IMRE

A tér evangéliuma

Itt maradtunk a tér görbületében
bután és tehetetlenül
az öröklétre várva,
kiszolgáltatva a véletlen halálnak,
amivel mindig visszaélt valaki.

Pedig keresnek minket, szólítgatnak.
Sohasem tudtuk a jeleket értelmezni,
fel sem ismertük valamennyit.
Csillagfordulás idején eljön a küldött,
erről beszélünk évezredekig.

Lélekboncolás

Minden nyugtalanít.
Így nem építhető semmilyen jövő.

Ha a tekintetem eljut a csillagokig,
valamiképpen a testem is ott lesz,
mert nem vész el semmi.

Miért félünk az éjszakáktól annyira?
Ha nincs fény, vagy örökös fényesség van,
az éppúgy elviselhetetlen.

Fogalmunk sincs, hogy melyik a pokol.

A mozgás

A sötétség maradt a meghatározó,
ami csak szomorú változata
a fényességnek.

Pedig kézen fogva vezet az Isten,
örömet ad és ünnepeket,
elegendő időt a felkészülésre.

13_BESZÉLGETÉS_LL_Alois testvérrel_Layout 1 2017.03.13. 12:33 Page 295

LUKÁCS LÁSZLÓ

Alois testvérrel

Alois testvér a Taizéi Közösség priorja Roger testvér, alapítójuk 2005-ben bekövetkezett halála óta. 1989-ben, még a régi rendszer idején járt először Magyarországon egy kelet–nyugati ifjúsági találkozó előkészítésére és megszervezésére. Ettől fogva többször járt nálunk, fontos szerepe volt az 1991-es, majd a 2001-es európai ifjúsági találkozó megszervezésében Budapesten. 2015 őszén Várszegi Asztrik főapát meghívására látogatott el Pannonhalmára, ahol fiatal szerzetesekkel találkozott, majd ifjúsági találkozóra is sor került. A látogatásnak külön aktualitást adott a Szent Márton-Év és az Irgalmasság Éve lezárása, továbbá a reformáció közelgő jubileuma.

Alois testvér, sokfelé hívják szerte a világon. Miért fogadta el éppen ezt a meghívást, és miért éppen most?

Pannonhalmával való kapcsolatunk nagyon régen kezdődött. 1983 májusában az akkori főapát, Szennay András meghívta Roger testvért Magyarországra, egy ifjúsági találkozó vezetésére, a kormányzat azonban letiltotta a látogatást. Néhány hónap múlva Roger testvér egyszerű turistaként próbált bejutni az országba. Megkapta ugyan a beutazási engedélyt, de azzal a feltétellel, hogy semmilyen nyilvános összejövetelen nem szólal meg. A kíséretében lévő testvérekkel néhány templomban így vettek részt némán a taizéi imaórákon. Roger testvér számára ekkor vált fogható valósággá, hogyan él a „hallgató egyház" a vasfüggöny mögött.

A közvetlen alkalmat pedig az adta, hogy 2015-ben jubileumi évet tartottunk: 75 éve alakult meg a közösség, 100 éve született Roger testvér, és tragikus halála éppen tíz éve következett be. Az ünnepségekre eljött Várszegi Asztrik néhány rendtársával, és ekkor hívott meg Pannonhalmára, a Szent Márton-Év befejezésére. Sajátos egybeesés: az irgalmasság és a másokkal való osztozás szentje azon a területen született, amelyen később létrejött a magyar állam, de ez a szent francia földön működött. Mi most az ellenkező irányú utat tettük meg azzal, hogy eljöttünk ide.

A látogatás előkészítésekor azt kérte, hogy minden protokolláris találkozót mellőzve Pannonhalmán is csak szerzetesekkel, illetve fiatalokkal akar találkozni. Miért döntött így?

Aki ismeri közösségünket, az természetesnek veszi ezt, hiszen szerzetesközösségként élünk, s feladatunknak elsősorban a fiatalság megszólítását tartjuk: velük szeretnénk járni a bizalom és a hit zarándokútját. A bencésekhez pedig különösen közel érezzük magunkat. A mi falunk, Taizé, tíz kilométerre található az egykori clunyi apátságtól, amelyet — bár épülete ma már nem látható — ugyanabban a korszakban alapítottak, mint Pannonhalmát. Közösségünk nem törekedett Cluny utánzására, de nagyon inspiráló volt számunkra ez a közelség és az apátság szerzetesi hagyománya. Számunkra is nagyon fontos, hogy szép legyen a liturgia, és vele az imádság helyszíne is, mert ez megnyitja a szívet az Istennel való

személyes kapcsolat előtt. Számunkra is fontos a vendégszeretet lelkülete és a mindenki előtt kitárt ajtó.

A bencés szerzetesi hagyomány a legősibb az egyház életében, a Taizéi Közösség viszont a legfiatalabb szerzetesközösségek közé tartozik, amelyben így nagyon elevenen él az alapító víziója. Miben látta Roger testvér a szerzetesség lényegét?

Az ő gondolatvilágának egyik legjellegzetesebb eleme, ami ma is meghatározza a keresésünket: a szerzetesi életről mint a közösség példázatáról szóló elképzelése. Már fiatalon úgy gondolta, a világháború nehéz éveiben, hogy egy néhány férfiből álló közösség létrehozása a béke és a kiengesztelődés jele lehetne az erőszak által megtépázott Európában. Az elköteleződés, amelyre testvéreit hívta, akik aztán csatlakoztak hozzá, arra szólt, hogy létrehozzák „az egység, a közösség példázatát" — ahogy ő nevezte. A példázat valamilyen egyszerű történet, amely azonban egy más természetű valóságra irányítja a figyelmet. Minden Istennek és mások szolgálatának szentelt élet példázattá válhat. Egy olyan világban, ahol sokan élnek úgy, mintha Isten nem létezne, a puszta tény, hogy férfiak és nők egy életre elköteleződnek Krisztus követésére, kérdést vet föl az emberekben. Ha Krisztus nem támadt volna föl, ezek a férfiak és nők nem így élnének. Egy ilyen példázat nem erőltet ránk semmit, nem akar bizonyítani semmit, de ablakot nyit egy másik világra, rést a végtelenre. Azok, akik ezt megélik, horgonyukat Krisztusba vetették, és akkor is kitartanak, amikor vihar közeledik. Az a sajátos példázat, amelyet mi, taizéi szerzetesek hordozni szeretnénk, a közösség példázata. Azt szeretnénk jelezni, hogy egy közösség a testvériesség műhelye lehet.

Van-e valami különleges üzenete a közösség példázatának? Mi teszi esetleg nehézzé, mi lehet az üzenete éppen a ma emberének?

Két olyan terület van, ahol az egység és a testvériesség keresése sok energiánkat igényli. Az egyik a keresztények kiengesztelődése egymással, a másik a kultúrák találkozása. Azzal, hogy közösségünkben protestáns és katolikus testvérek élnek együtt, a jövő egységét próbáljuk megelőlegezni. Ennek az a legfőbb záloga, hogy az Eucharisztia egyetlen asztalához járulunk mindnyájan. Erre 1973-ban hivatalos egyházi engedélyt kaptunk. Sokan meglepődtek, némelyek talán meg is botránkoztak, amikor II. János Pál pápa temetési miséjén Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa megáldoztatta Roger testvért. Mi is innen kapunk erőt: naponta áldozunk, vasárnaponként pedig mindnyájan Eucharisztián veszünk részt, amit katolikus papok celebrálnak. — Fontos az is, hogy mi minden kánoni státusz nélkül elköteleződtünk arra, hogy a pápára, Róma püspökére mint az egység letéteményesére figyelünk.

Azok, akik közülünk protestáns családból származnak, saját felekezeti hovatartozásuk megtagadása nélkül, mintegy hitük kiterjesztéseként vállalják a közös életet. A katolikus családból érkező testvéreink pedig — a II. Vatikáni zsinat szellemében — a folyamatos gazdagodás lehetőségét ismerik fel a protestáns egyházak értékeiben. Igaz, hogy ez néha korlátozásokkal és lemondásokkal jár együtt. De nincsen kiengesztelődés lemondás nélkül. Taizé történetét úgy olvashatjuk, mint kísérletet arra, hogy közös tető alá húzódjunk és ott is maradjunk. Mintegy harminc különböző ország-

ból származunk, de egyazon házban lakunk. Amikor naponta háromszor közösen imádkozunk, egyetlen tető alatt, a Kiengesztelődés Templomában gyűlünk össze. A közös imákon együtt van velünk sok száz katolikus, protestáns és ortodox fiatal a világ számos országából, akik ugyanennek a példázatnak a részesei. Csodálkozva állapítjuk meg, hogy szoros egységben vannak egymással anélkül, hogy ettől a legkisebb közös nevezőre csökkenne a hitük. A közös imában harmónia születik olyanok között, akik különböző felekezetekhez, kultúrákhoz, sőt, egymással olykor mély konfliktusban álló népekhez tartoznak.

Említette, hogy a keresztény egység keresése mellett mennyire fontos az, hogy Taizé a kultúrák találkozásának színhelye is.

Mi, testvérek, Európa, sőt Afrika, Ázsia, Észak- és Dél-Amerika, valamint Ausztrália különböző vidékeiről származunk. Ma a globalizációt néha fenyegetésnek látjuk. Ugyanígy az Európát elözönlő menekültek óriási áradata — amely biztosan távol van attól, hogy alábbhagyjon — az itt lakókat kihívás elé és egyelőre még ismeretlen feladatok elé állítja. Nagyon fontos, hogy az európaiak összefogjanak, beszélhessenek nyugtalanságukról, és egymást kölcsönösen támogassák abban, hogy ne legyen úrrá rajtuk a félelem. Az Evangélium maga hív bennünket a közösségvállalásra a sokarcú emberiség családján belül. Ezért Taizében azt szeretnénk, hogy a szerzetesi élet harmóniája a közösség, az egység jele legyen, a testvériesség műhelye, amely túlmutat a határokon.

A rendkívül sokféle kultúrából származó szerzetestestvéreinkkel arra törekszünk Taizében, hogy megtaláljuk ezt a harmóniát. De nem rejtem véka alá, hogy közös hitünk ellenére előfordul, hogy nem mindig sikerül leküzdenünk az idegenkedést egymás iránt, ami eltávolodást eredményezhet. Különböző a karakterünk, a beállítódásunk, olykor ügyetlenek vagyunk, sőt hibákat követünk el, nyilvánvaló. De lehet itt bennünk valami sokkal mélyebben is, ami nem egészen tőlünk függ: egy sokkal nagyobb idegenség-érzet az emberiség sokféle arcától, akik vagyunk; idegenség, amelyet néha tovább erősítenek a történelmi sebek országaink és kontinenseink között. Mit tehetünk ilyenkor? Nem szabad engedni, hogy ez megbénítson minket. Mindezzel együtt az egységet és a kiengesztelődést keressük. Ez Krisztushoz vezet bennünket: egyedül ő tud igazán egyesíteni mindent. Őt szeretnénk ebben követni. Ezért készek vagyunk szenvedni is. Nem szabad félni a másiktól, sem megítélni a másikat, ahogy azt sem szeretnénk, hogy bennünket megítéljenek. És nem szabad negatív módon értelmezni a dolgokat, hanem beszélni-beszélgetni kell, amikor kérdés merül föl bennünk. És soha nem szabad visszautasítani a testvéri közösséget a másikkal.

Roger testvér gyakran emlegette az egyszerűséget.

Ahhoz, hogy egy példázat igazán megszólítson, nagyon egyszerűnek kell lennie. Az Evangélium szeretet-üzenetének egyszerűségéről szeretnénk tanúskodni közösségi életünkkel. Az egyszerűség először is az élet anyagi területeire vonatkozik. Szeretnénk figyelni

arra, hogy folyamatosan az egyszerűségre törekedjünk. Az egyszerűség teszi lehetővé a megosztást is. Ebben ösztönző erővel hatnak a nagy példák, amilyen Szent Mártoné is. Hogyan valósítsuk meg ténylegesen a másokkal való megosztást? Mit tegyünk konkrétan a szegénységgel, az igazságtalansággal, a menekültek folyamatos érkezésével, a fenyegető konfliktusokkal szemben?

Gyakran emlegetik az akció és kontempláció, az ima és a cselekvés egységének fontosságát a keresztény életben, különösen a szerzetesközösségekben. Hogyan valósul ez meg Taizében?

Liturgikus imánkban is az egyszerűségre törekszünk. Nem állítjuk, hogy megtaláltuk azt, hogyan kell jól imádkozni, de Roger testvér egyik meglátása az volt, hogy az imádságban felismerte a befogadás helyét, és volt bátorsága ahhoz, hogy egyszerűsítse az imádság nyelvét. A liturgikus ima olyan, mint egy szövegmagyarázat, egy bevezetés. Vendégül látni ennyi fiatalt olyan, mintha kézen fogva kellene bevonni őket az imába, nem az ima elméletébe, hanem a gyakorlatába. Arra törekszünk, hogy a lehető leginkább áttetszővé tegyük az Evangélium leglényegét, és ezáltal az Istennel való személyes találkozáshoz vezessük őket.

Egyszerű módon szeretnénk vonzóvá, hívogatóvá tenni az imádság helyszínét. Az üvegablakok, a gyertyák, a színes anyagok imádásra invitálnak. Az ikonok megnyitják az utat az Istennel való találkozás előtt, mert mindegyikük át van itatva a Szentírással, ahogy azt a keleti egyházaktól tanultuk. A liturgiában igyekszünk nem túlzásba vinni a szimbólumokat, de néhányat azért megemlítek, egyszerűségüket kiemelve. Péntek esténként a Keresztikont a földre fektetjük. Mindenki odajöhet, és ráhajthatja a homlokát; ezzel kifejezheti, hogy Krisztusra bízza személyes terheit és a világ szenvedéseit. Szombat esténként pedig az egész templomot beragyogja a sok kis gyertya, amelyet a feltámadás jeleként minden résztvevő a kezében tart. Így minden hétvége a húsvét misztériumára emlékeztet bennünket.

A közös ima során rövid és érthető biblikus szövegeket olvasunk fel, a nehezebb szakaszokat meghagyjuk a bibliai bevezető számára, amelyre minden nap sor kerül a közös imák mellett. Az olvasmány elhangzása után nyolc-tíz percnyi hosszú csend következik. Ez csodálkozást kelthet, de a fiatalok szívesen vesznek részt benne. Ez a csend lehetővé teszi, hogy egyedül lehessünk Istennel, még ha sokan vagyunk is együtt. A csend hosszú perceiben, ahol látszólag semmi nem történik, Isten munkálkodik, anélkül, hogy tudnánk, hogyan.

Az énekek, melyeket „taizéi énekeknek" neveznek és használnak sokfelé a világon, nagymértékben táplálják a szemlélődő életet. Amikor a Szentírás vagy a hagyomány egyetlen mondatát énekeljük néhány percen át, akkor ez segítségünkre van az elmélyülésben, a befelé figyelésben. Énekelve könnyen meg lehet tanulni egy mondatot, és ez egész napon át elkísérhet bennünket. Amikor mindenki együtt énekel, könnyebben megszületik az egység a résztvevők között.

A közös imádság után minden este szerzetestestvérek és néhány szerzetesnővér, akik Taizében laknak, és segítenek nekünk a ven-

dégfogadásban, valamint papok és lelkipásztorok állnak a fiatalok rendelkezésére, hogy gyóntassanak, vagy egyszerűen meghallgassák azokat, akik szeretnének megosztani valamit magukból, miközben folytatódik körülöttük az énekes imádság a templomban. Nem tudjuk eléggé hangsúlyozni a meghallgatás fontosságát.

2016 októberében elkezdődött a reformáció jubileumi éve. Taizében egyesül a szerzetesi hivatás az ökumenikus egység megélésével. Vajon ez a keresés új útjait nyithatja meg századunkban?

1940-ben Roger testvér egy közösség létrehozására érzett belső késztetést, de a szerzetesi élet hagyománya eltűnt a reformáció egyházaiban. Ezért a protestantizmus előtti idők osztatlan egyházához, a katolikus és ortodox hagyományokhoz kellett — mint forráshoz — visszamennie. Amikor 1949-ben az első hét testvér egy egész életre elköteleződött a cölibátus és a közösségi élet mellett, ezekből a hagyományokból merítettek, és olyan lépést tettek, ami nem a reformáció mintájára történt, ezért aztán a korabeli protestáns egyházak részéről sok értetlenség érte őket. Ugyanakkor Roger testvér nem egyszerűen csak utánozni akarta a történelemből ismert szerzetesi mintákat, hanem új utat keresett, amely felvállalja a reformáció meghatározó értékeit. Nem akart hátat fordítani saját gyökereinek. Kiengesztelte egymással mindazt, ami négy évszázad óta kibékíthetetlennek tűnt. A 16. századi reformáció alapja a hit, nem pedig a cselekedetek általi megigazulás bizonyossága. A reformáció nem a monasztikus életet veti el, hanem annak korabeli gyakorlatát, amely ellentmondott az egyedül kegyelemből — „sola gratia" — és egyedül hitből — „sola fide" — való megigazulás szellemének, amelyhez a reformáció nagyon erősen ragaszkodott. Roger testvér nem hagyta figyelmen kívül ezt a kritikát, de hangsúlyozta a vállalt közösségi élet ingyenességét. Isten minden egyéni érdektől mentes dicsőítése központi kérdés lett számára. A *Taizéi Regula* a dicsőítés szóval kezdődik és fejeződik be.

A dicsőítés az egyik legfontosabb mozzanata a szerzetesi életnek. Még ha egészen egyszerű is a dicsőítés, lényünk mélyéről kell fakadnia. A dicsőítésben nem arról van szó, hogy tökéletes lényként szeretnénk Isten előtt állni, hanem hogy olyannak mutatkozzunk, amilyenek vagyunk itt, a földi létezés töredékességében. A dicsőítésben, az énekben azt kérjük Istentől, hogy a föld és az ég egyesüljön életünkben.

A Regulát egy hosszú lelkigyakorlat után, 1952–53 telén írta meg Roger testvér. Az utána következő években csupán néhány apró módosítás történt benne, ezeket egységes keretbe foglalva 2005-ben, az ő halála után adták ki újra. Mi jellemzi a Regulát?

Attól az aggodalomtól vezérelve, hogy ne tulajdonítson semmilyen „különleges" értéket a szerzetesi életnek, és semmiben ne tekintse felsőbbrendűnek a házassággal szemben, Roger testvér gondosan megválogatja szavait. Ahogyan más szerzetesrendek szabályzatai, a taizéi is három, életre szóló elköteleződést emel a szerzetesi élet középpontjába. De nem fogadalomnak nevezi ezeket, mert ez a szó félreértést eredményezhet, hanem egyszerűen az elköteleződés kifejezést használja mindegyikre. És mindhárom esetben gondosan ügyel az elnevezésre. A cölibátus szót jobban szereti a tisztaságnál. Nem akarja kisajátítani pusztán a szerzetesi életre a tisztaság szép szavát, mivel ezt bizonyos módon az igazán hűséges házasság is

megköveteli, sőt minden keresztény életében jelen van. — Jobban szeret az anyagi és szellemi javak közösségéről beszélni, mint szegénységről, mert a szegénységnek önmagában nincs erkölcsi értéke, és azok, akik szenvednek tőle, szerencsétlenségként élik meg. A legfontosabb a szív és a lélek egyszerűsége, hiszen ez összhangban van az élet egyszerűségével. — Végül pedig Roger testvér távol állt attól, hogy testvéreit engedelmességre szólítsa föl, ugyanis annyira nyilvánvaló értéknek tekinti a szabadságot a reformációnak köszönhetően. Azt szeretné, hogy testvérei szabad emberek legyenek. Kezdetben még a vezető tekintélyének elfogadásáról beszél, később magát a szót is visszavonja, és a priort mint a közösség szolgáját mutatja be.

A legmeglepőbb az a Taizéi Regulában, hogy csak a szükséges minimumot kívánja jelezni. Nincs alapító okirat, sem szabályozás, nincs egyszer s mindenkorra meghatározott és mindenkire egységesen vonatkozó napirend, hanem minden generációnak a saját képére kell formálnia az általa felismert lényeget. Egy másik dologban is fejlődtünk a későbbiekben, ezt is szeretném megemlíteni. Régen a rendbe lépő szerzeteseket novíciusoknak hívták. Ez a szó eltűnt. Igaz persze, hogy a leendő szerzeteseknek több évre van szükségük az örök fogadalom előtt, az is rendkívül fontos, hogy személyes lelki vezetőjük legyen, és teológiailag, valamint emberileg is fel kell készülniük. De önmaguk életéért felelős felnőttekről van szó, akik már ez alatt az idő alatt is teljes egészében részt vesznek a közös életben. A 21. századi gondolkodásban a novícius elnevezés kicsit zavaró. Mi ma inkább a fiatal vagy új testvérek kifejezést használjuk.

Hogyan segítheti elő Taizé az ökumenikus törekvéseket napjainkban?

A szavak használatával kapcsolatos észrevételek jóval túlmutatnak a szóhasználati kérdéseken, hiszen jelzik, hogy a két hagyomány, azaz a reformáció és a szerzetesi hagyomány találkozása, amely korábban összeegyeztethetetlen volt egymással, ma termékenyítőnek bizonyul. Roger testvér talán éppen azért tudott az Evangéliumról olyan nyelven beszélni, amely igazodik korunk mentalitásához — ezt mindig érzékeny figyelemmel kísérte —, mert egyszerre hordozta magában a reformáció örökségét, de közben hűségesen ragaszkodott a katolikus és az ortodox egyház hitének kincseihez. Nem félt attól, hogy a feszültségek mélyére ásson, és egyszerre ragaszkodjon mindenhez: a szabadsághoz és a hagyományhoz, a sokszínűséghez és az egységhez, a személyes hithez és az egyház hite iránti bizalomhoz, az önállósághoz és a közösségi élethez. Mi is arra törekszünk, hogy tapasztalatainkkal hozzájárulhassunk az egyéni adományok áramlásához, amelyről Ferenc pápa oly szépen beszél. Azt mondja, hogy nem csupán azért van szükség párbeszédre, hogy megismerjük a másik embert, hanem azért is, hogy részesüljünk azokban az adományokban, amelyeket Isten elhelyezett másokban számunkra. Ez érvényes az „adományok cseréjére" a különböző keresztény hagyományok között is.

Szüntelenül foglalkoztat az a kérdés, hogy a keresztények egységének szellemében vajon a szerzetesek képesek-e arra, hogy több kapcsolatot teremtsenek a különböző egyházak között? Vajon nem jött-e el annak az ideje, hogy minél több ponton kapcsolódjunk az ortodox egyházak szerzetesi hagyományához? Néhány protestáns felekezetben is van ennek hagyománya, és az érdeklődés is növekszik a közösségi élet iránt. A közösség és az egység keresése vajon nincs-e sokféle módon beleírva a szerzetesi élet hivatásába?

Az évente megjelenő „Taizéi levél" „A bizalom világméretű zarándoklata" következő állomásának témáját jelöli ki. 2012-ben a berlini találkozóra jelent meg az „Egy új szolidaritás felé" című levél, több évre szóló programmal. E sorozat mintegy záró darabjaként jelent meg 2016-ra, az Irgalmasság Évére „Az irgalmasság bátorsága" című levél, amely konkrét javaslatokat tartalmaz. Ezekhez fűzött magyarázatot a fiataloknak Pannonhalmán is…

A legfontosabb az irgalmas Istenre ráhagyatkozó bizalom, ami Roger testvér egész életét meghatározta. Isten már Mózesnek kinyilatkoztatta: *…irgalmas és kegyes Isten vagyok, hosszan tűrő, nagy könyörületességű és hűségű, irgalmasságot gyakorolok ezer nemzedéken át…* (Kiv 34,6–7). Ez a kinyilatkoztatás került az Evangélium középpontjába. Jézus megérteti velünk, hogy Isten szeretete nem attól függ, amit teszünk, hanem feltétel nélkül adja mindenkinek. Az ő szeretete nem egy pillanatra szól, hanem örök. Ebben rejlik a hűség forrása azok számára, akik megszentelt életet élnek, vagy a házasságot választják: ők arról tanúskodnak, hogy az Isten szeretetére alapozott szeretet az egész életre szól. A Szentírás szerint Isten önazonosságának alapja az irgalmasság. Ennek ellenére a keresztények történelmét végigkísérte az Istennek mint szigorú bírónak a képe, ami rombolást okozott sok ember tudatában. Ahhoz, hogy szembehelyezkedjünk ezzel a folyamattal, mindig is szükség van olyan nagy gondolkodókra, mint a 7. században élt teológus, ninivei Izsák, aki ki merte mondani: *Isten csak szeretni tud.* Mindenki számára állíthatjuk: Isten szeret téged, és úgy szeret, ahogyan vagy. Örökre itt áll melletted. Persze ez nem könnyű út, amely mentén minden nehézség nélkül leélhető az élet. De nagyon fontos táplálnunk a reményt abban, hogy Isten jóságáé lesz az utolsó szó minden ember életében.

Isten, aki maga az irgalom, a saját képére teremtette az emberiséget, ezért a mi együttérzésünk Isten szeretetét tükrözheti vissza. Ez pedig az irgalmasság konkrét gyakorlására kötelez mindnyájunkat. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy mindig újra megbocsátunk egymásnak. Jézus tanítása nem hagy kibúvót. „Akkor Péter odament hozzá és azt mondta neki: Uram! Hányszor vétkezhet ellenem a testvérem, hányszor kell megbocsátanom neki? Talán hétszer? Jézus azt felelte neki: Nem azt mondom, hogy hétszer, hanem hogy hetvenszer hétszer" (Mt 18,21–22). Minden embernek úgy van szüksége a megbocsátásra, mint a mindennapi kenyérre. Isten mindig kész erre, és semmit nem kér cserébe. Isten megbocsátásának üzenetét nem lehet eltorzítva a rossz vagy az igazságtalanságok jóváhagyásaként értelmezni. Ellenkezőleg: szabadabbá tesz minket arra, hogy megkülönböztessük saját hibáinkat éppúgy, mint a környezetünkben, illetve a világban létezőket.

Amikor Isten megbocsát, akkor többet tesz annál, mint hogy eltörli vétkeinket. Barátságával új, Szentlélektől vezérelt életet ajándékoz ne-

künk. Nem légből kapott szavak, amikor úgy imádkozunk: *„Bocsásd meg a mi vétkeinket, ahogy mi is megbocsátunk…”* Ha Isten bocsánata megérint bennünket, akkor mi is készen vagyunk arra, hogy megbocsássunk azoknak, akik vétettek ellenünk. Isten bocsánata soha nem marad el. Mi azonban kerülhetünk olyan helyzetbe, amikor nem tudunk azonnal megbocsátani, például ha túl nagy sebet kapunk. Ilyenkor csak lépésenként juthatunk előre. A megbocsátás vágya már önmagában egy első lépés, még akkor is, ha ezt a vágyat sokáig elnyomja is keserűség. Kérjük Krisztustól, hogy adja meg nekünk az irgalmasság bátorságát.

Az irgalmasság isteni parancsa azonban nem csupán egyéni életünkre érvényes, hanem nagyon messze ható társadalmi vetületei is vannak.

Az evangéliumi példázatban az irgalmas szamaritánus egy sebesültet talált az útjában. Krisztus a sebzett emberiség mellett áll. Arra hív, hogy mi is ugyanígy tegyünk. Isten együttérzése a forrása az emberek közötti együttérzésnek. Arra ösztönöz bennünket, hogy ne féljünk közel menni azokhoz, akiket magukra hagytak az út szélén, ahol éppen járunk, hanem akár üres kézzel is menjünk oda hozzájuk. Az irgalmasság nem azonos a szánalommal. Gyakran csodálkozva ismerjük fel: a legszegényebbek megsegítése nem egyirányú folyamat, hiszen a segítség kölcsönös. Izajás ezt írta: „Ha lelkedet adod az éhezőért, és a meggyötört lelket jóllakatod, akkor felragyog a sötétben világosságod, és homályod olyan lesz, mint a déli verőfény” (Iz 58,10). Az a felebarátunk, akinek mi segítünk; de történhet megfordítva is: felebarátom az is, aki irántunk van irgalommal. Ebből következik, hogy ha az a feladatunk, hogy segítsünk másoknak, olykor azt is el kell fogadnunk, hogy mások segítenek nekünk. Amikor egy megpróbáltatás miatt szenvedünk, Krisztus jóságosan felénk fordul, és gondunkat viseli. Gyengédséggel teli figyelme egy olyan személyben mutatkozik meg, aki mellettünk áll. Olykor egy megvetett ember — a példázatban az idegennek tartott szamaritánus — fedi fel számunkra Krisztus arcát. Jézus szeretettel néz minket. Ő sokféle emberrel találkozott, és feltétel nélkül mellettük maradt. Ez az irgalmasság bátorsága, és arra kaptunk meghívást, hogy erről tanúskodjunk.

Az irgalmasságnak azonban nemcsak egyéni életünkben van jelentősége, hanem társadalmi dimenziókban is meg kell jelennie, intézményes formákat kell öltenie. János evangéliumában Jézus a kölcsönös szeretetre hívja tanítványait: *„Új parancsot adok nektek, hogy szeressétek egymást; ti is úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket”* (Jn 13,34). Máté és Lukács evangéliumában Jézus olyan szeretetre hívja őket, amely túlmutat minden határon, mert az ellenség szeretetét kéri tőlük. Sőt, olyat kér tőlük, ami egyenesen igazságtalannak tűnik: *„Attól, aki a felöltődet elveszi, ne tagadd meg a kabátodat sem. Adj mindenkinek, aki kér tőled; és ha valaki elveszi, ami a tiéd, vissza ne kérd”* (Lk 6,29–30). Ennek a kiterjesztett szeretetnek — és ezt az Evangélium szépen bemutatja a kölcsönös testvéri szeretettől a határtalan szeretetig, amely nem vár viszonzást —, ennek a

szeretetnek kellene minket arra ösztönöznie, hogy egyre szélesebb dimenziókba emelkedjen az irgalmasság, a hozzánk legközelebb állóktól a legtávolabb állókig, mert Isten szívében minden ember az emberiség egyetlen családjába tartozik.

Ennek fényében hogyan kell értelmeznünk a menekültkérdést, vagy még tágabban, azt a világméretű vándorlást, amely szinte feltartóztathatatlannak látszik az egyes országok és kontinensek között?

Nemrégen Szíriába utaztam azzal a szándékkal, hogy — ha csak rövid időre is — közösségben lehessek a szenvedő Közel-Kelettel. A szíriai Homszban, a háború által lerombolt városban töltöttem a karácsonyt. Megértem az Európába érkező menekültáradat keltette nyugtalanságot, de a szíriai látogatásom során rájöttem, hogy a migránsellenes tüntetések Európában nem fogják elbátortalanítani a menekülteket attól, hogy elhagyják a hazájukat, jöjjenek akár a Közel-Keletről, akár Afrikából. Ez egy soha nem volt helyzet, amely ismeretlen feladatok elé állít bennünket. Talán egyedül a kora középkor nagy népvándorlásaihoz lehet hasonlítani. A lakosságnak ez a mozgása és áramlása egészen addig nem fog alábbhagyni, amíg saját politikai helyzetük nem mutat javulást, és amíg a béke és a stabilitás elérhetetlen marad számukra.

Emlékezetes egy élményem a fiatalok nemzetközi találkozójáról, amelyre szeptember elején került sor Cotonou-ban, Beninben, mivel ott is érintettük ezeket a kérdéseket. 7500 fiatal gyűlt össze számos nyugat-afrikai országból. Az volt az egyik legfontosabb témánk, hogyan tudnánk magunk mögött hagyni a passzivitást, amely csak egy kívülről érkező változás után vágyakozik. Vajon miben lehet elköteleződni ott és akkor, ahol vagyunk? Az európai fiataloknak meg kellene hallgatniuk sok afrikai kortársuk kérését, akik arra vágynak, hogy több igazságosság legyen a nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatokban. A kérésre adott válaszunk az egyik feltétele annak, hogy az afrikai fiatalok derűsen el tudjanak köteleződni amellett, hogy maguk is hozzájáruljanak a jövő építéséhez saját hazájukban.

Jogos és fontos a menekültáramlat szabályozásának igénye, de ez csak akkor lesz lehetséges és hatékony, ha ezt az európai országok közösen valósítják meg. Az Európai Unió a második világháborút követően, majd a berlini fal leomlása után is a testvériesség és a kiengesztelődés szellemében jött létre. A két fontos időszak után most elérkeztünk Európa formálódásának harmadik állomásához. Az előttünk álló új lépés egyaránt köszönhető az európai közösség bürokratizmusával szembeni elégedetlenségnek és a bevándorlók hulláma okozta kihívásnak. Egy olyan új szolidaritást kellene kidolgozni, amely nagyobb tiszteletet tanúsít az egyes országok és tájak sajátosságai iránt. A fiatalok nagy része tudatában van annak, hogy Európa csak akkor tud tovább épülni, ha követi a testvériesség eszményét. Egy olyan Európáról álmodnak, amely egységesnek és szolidárisnak mutatkozik más kontinensekkel, különösen pedig azokkal a népekkel, akik a legdrámaibb helyzetben élnek.

14_MAI MEDITÁCIÓK_BéresTamás_Legyetek szentek_Layout 1 2017.03.13. 12:33 Page 304

BÉRES TAMÁS

Legyetek szentek

avagy hogyan legyünk tökéletesek?

1965-ben született. Evangélikus teológus, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Rendszeres Teológia Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. – Elhangzott 2016. október 15-én a Bakonybélben rendezett ökumenikus konferencia keretében.

1. A „hogyan *ne* legyünk tökéletesek?" világa reális, felszabadító, józan és igaz. Minden jó tulajdonsága ellenére találkozásainkkor mégis hatalmába tud keríteni némi hiányérzet. Komfortos féligazságnak, tékozló luxusnak, divatos, de megengedhetetlen kikapcsolódásnak tűnik kultúránk és vallásaink történelmi üzenetének, és az ezekre épülő benső lelki vágyaknak fényében. Ha a tökéletlenség eszménye igaz, átmeneti, kizárólag helyi értékkel rendelkező igazságnak tűnik csupán, vagyis legfeljebb a *helyes* út igazságának. Na de hol zajlik életünk? Hol kell helytállnunk, hol keresünk és hol szeretünk, hol van szükségünk használható és helyes útmutatásra, ha nem útjainkon?

2. A világ igazságtalan hozzánk: mindannyian sztoikusnak születünk. Szeretjük a rendet szívben, házban és a kertben. Ha körülményeink megengednék, talán mindannyian ezt választanánk. Megismerhető és kiszámítható szerkezetű valóság, a végső emberi választás szabadságával. Alkotómódunk őselve, a közeli és távoli egyensúlyban tartásának művészi pasztell színei. A sztoikusok otthonosan mozognak kertjükben, amelynek kerítése a logika tiszta erejét hirdeti, földjén a fizika füvét öntözi az eső, közepén, minden viszontagságtól védve, a szabad döntés gyümölcse érik. A kerten belül minden logikus, vagyis logikosz. Ami pedig logoszszerű, az egyben igaz, helyes, erkölcsös, sőt szép is. Szigorú a rend és megejtően vonzó. Nem véletlenül bizonyult a sztoicizmus a leghosszabb életű filozófiai iskolának az ókorban. Nem véletlenül maradt a szellemi környezetében megszülető kereszténység egyik legjelentősebb kihívója, és tudhatja soraiban mind a mai napig az egyenes gerincű időskori öngyilkosok legnépesebb táborát. Itt mindenre megvan a válasz, legfeljebb még nem nőttem fel hozzá. A sztoicizmus igazsága: fontos *kellék* vagyok az Univerzumban. Első az igazság, a logoszarcú kozmikus rend, de második lehetek már magam is, ha felkészülten indulok keresésére. Életünk legjelentősebb, legnagyobb erőkifejtést és kitartást igénylő versenye lehet sztoikus önmagunkkal szembenézni.

3. A keresztény hagyomány a tökéletesség helyett kezdetben a hit és élet jézusi egységét, az életszentség eszményét hirdette. A kereszténység a tökéletesség forrását a személyes Istenbe helyezi ki, ezért tud önmagára úgy tekinteni, mint nem-tökéletesre, aki a Tökéle-

tessel való kapcsolatban él. Nem a tegnap abbahagyott morális aprómunkáját folytatja *ma* kényszerűen újra — amíg csak képes rá, hanem *nap mint nap* ellátogat a Személyes Szenthez, Jézus nevében belép a lelki Szentek Szentjébe, és onnan tekint vissza mindenkori önmagára. A belépés egyben kilépés is, eltávolodás saját világától. A belépés egyben norma is, megérkezés a Mértékhez. Eltávolodás és norma együtt alakítja ki a bűn fogalmát. „Nem azé, aki akarja, nem is azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené" — írja Pál apostol. „Nyolcvanhat éve szolgálok neki, és még sohasem tagadott meg engem. Hogyan tagadhatnám meg hát Uramat?" — kérdezi Polükarposz a kivégzése előtti percekben. Amennyiben a bűn felismerése személyes életgyakorlattá válik, annyiban nyílik meg az út a szent hatásának érvényre jutása előtt.

4. Bűnünk felismerésében mind kiszolgáltatottá válunk. Önmagunknak nem bocsáthatunk meg, ezért ha csak bűneinkről tudhatnánk, az maga lenne a téboly. A bűn felismerése és beismerése átélhető, tapasztalható hiányt hoz létre, ami nem termékeny csend, hanem ijesztő üresség. A hiány átélésével a ráutaltságunk is tapasztalhatóvá válik. Mindez legmélyebben Jézus Krisztus kereszten mondott szavaiban hallható meg: „Én Istenem, miért hagytál el engem?" Ez a legdrámaibb pillanat, de nem azért, mert azt érezhetnénk, hogy a Mennyei Dramaturgia esztétikus része. Ellenkezőleg. A Mennyei Dramaturgia épp ebben a pillanatban szakad meg. A kereszt: titok. Nemcsak az a titok, hogy mi történt Jézussal a kereszten, hanem az is, hogy mi történik velünk, amíg ő a kereszten van? Ezt a titkot hordozzuk magunkkal egész életünkben azáltal, hogy valamikor megkereszteltek. Hagyományápoló vidékeken a kereszt, a vízkereszt és a keresztvíz nemcsak az ismeretek, hanem a mindennapokat közvetlenül alakító szimbólumvilág szintjén is összetartozik.

5. A keresztség kapu: a többi szentség kapuja (Andrea Grillo). Az Úrvacsora/Eucharisztia kapuja is ott, ahol rajta kívül csak ezt az egy szentséget ismerik. A keresztet mint a közös kezdet egységének szimbólumát hordhatjuk emlékként könnyű nyakláncokon vagy viselhetjük nehéz ciliciumként testünk tagjain. Ám ha nem tennénk is, vallási identitásunk kezdőpontja marad azzal, hogy összeköt a szentség materiális tapasztalatában, és a hozzá kapcsolódó jézusi ígéretekre mutat. A kereszt nem csupán az ismereteket bővítő egyéni mortifikáció útja, hanem az az origó egyben, amely kijelöli az önmagát kiüresítő Isten egyesítő akaratának érvényességi koordinátáit. A kereszt, ahogy a szentség is, a kezdet üzenetét közvetíti. A szentség tapasztalatának alapjaként köt össze mindannyiunkat.

Ennek megfelelően szól az 1. Péter levél szerzője a Leviticust idézve: „legyetek szentek, mert én szent vagyok". A kötőszó egyértelművé teszi, a fordított szórend mégis elterelheti a figyelmet az értelmezés helyes irányáról. Én szent vagyok. *Ezért* legyetek ti is

azok. *Én,* az *ehje* vagyok a szent, aki minden láthatóban és láthatatlanban szentségemmel ajándékozlak meg titeket. Nem burkolózom végleg fenséges és elszigetelt magányba, hanem megosztottam veletek mindent az igen szép világtól egyetlen Fiam életéig. Én vagyok az Úr, a te Istened. *Ezért* teheted meg, hogy nem keresel más Istent, nem veszed hiába nevemet, megszenteled az ünnepet és odafigyelsz emberi, közösségi kapcsolataidra. Ezért fogod észrevenni, hogy életed szűknek vélt partjai közt *hogyan* bíztam rád teremtményeimet, és *honnan* lesz erőd a gondos hűségre.

A teremtés hat ajándék-napjának célja a hetedik nap szentsége. A naptári hetek kezdőnapja az egyházi naptárban nem a dolgos hétfő, hanem a hálás vasárnap, mert a megpihenés részesülés a szentségben. Isten szentsége átjárja a teremtést. Megszenteli az életet, a tapasztalatot és a gondolatot, még magáról a szentségről alkotott gondolatainkat is.

6. Isten szentsége átélhető. Vessünk egy pillantást kezünkre! Kézfejünkre… tenyerünkre… ujjainkra… Egymást keresztező és párhuzamosan futó utak, ösvények, barázdák. Gyerekkori és későbbi sérülések hegei, amelyek más irányba terelik őket. Ismerős kezek. Sohasem látott csontjaink jól ismert alakzatokat öltenek. Adunk és elfogadunk velük. Kapcsolatot kezdünk és elhatárolódunk velük. Érintünk, tapintunk, tájékozódunk, érzelmeket fejezünk ki velük, gondolataink átadását segítik gesztusokkal. Munkát végzünk velük, aminek hatása gyakran tovább ér belátható szándékainknál. Ismerős ez a kéz második pillantásra is? Építünk és tisztázunk, közben minden, amire használjuk, valamiképpen újabb nyomot is hagy rajta. Visszafordíthatatlan események emlékei alkotják kívül-belül. Ismeretlenek és ismerősek ezek a kezek… Most csukjuk be a szemünket egy pillanatra, így figyeljünk Izaiás/Ézsaiás elhívásának szavaira. „Uzzijjá király halála évében láttam az Urat, magasra emelt trónon ülve. Palástja betöltötte a templomot. Szeráfok álltak mellette, hat-hat szárnya volt mindegyiknek: kettővel arcát takarta el, kettővel lábát fedte be, kettővel pedig repült. Így kiáltott egyik a másiknak: Szent, szent, szent a Seregek Ura, dicsősége betölti az egész földet. A hangos kiáltástól megremegtek a küszöbök eresztékei, és a templom megtelt füsttel." A szeráfok más perspektívában látják a földet, mint ahogy nekünk feltárul. Hogyan tekinthetnek rá az Úr szentségén és dicsőségén keresztül? Kölcsön vehetjük rövid időre tekintetük távlatait? Milyenek lehetnek azok a földi részletek, amelyek az Úr szentségével és dicsőségével teljesek? Miről beszélnek azok a kezek, amelyek megtelnek, hordozzák és kifejezik az Úr szentségét? Nyissuk ki ismét a szemünket, nézzünk megint a kezünkre és engedjük meg pillantásunknak, hogy a részleteken túl, egyben, ezt is meglássák!

7. A szent gyakran felfedezhető a részletek egész szerinti elrendeződésében. Eliade leírja, ahogy a szent, a világba betörve, kijelöli és

tagolja a teret. Az *axis mundi* a szent jelenlétének eltérő minőségével teszi lehetővé a kozmikus tájékozódást. Biztonságos, megalapozott és *jó* a világnak abban a részében lenni, ahol a szent megnyilatkozik. „Jó nekünk itt lenni" — mondja Péter, János és Jakab nevében is, akik felkísérték Mesterüket a titokzatos színeváltozás/transzfiguráció hegyére, miután számukra ismeretlen módon megnyilatkozik Jézus szentsége és isteni dicsősége. Péter javaslata végül, hogy építenének három sátrat Jézusnak és a látomásban megjelenő Mózesnek és Illésnek. *Ez* Péter útkeresése, első tétova gondolata, Jézushoz intézett kérdése a szent jelenlétében. Az Áron nemzetségének gondjaira bízott szent sátor a Zsidókhoz írt levél szavával az első szövetség jele. A bizonyosság, a kinyilatkoztatás, a kijelentés sátra, amelynek berendezése az Úr parancsának, hűségének és jelenlétének bizonyítéka. De minek oda sátor, ahol a szent személyesen jelen van? Lukács, a szinoptikus evangélisták közül legélesebben meg is jegyzi a kérdezőről: „De nem tudta, mit beszél". Később János evangélista foglalja össze és fejezi ki ezzel a szóval egyben azt, amit a Biblia-magyarázó targumok mondanak Isten dicsőségének *(shekina)* és igéjének *(memrá)* jelenlétéről, és amit a három tanítvány az epifánia hegyén átél: „az Ige testté lett, *közöttünk sátorozott (eszkénószen),* és láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét…" A tanítványok életének különös vonását, egyéni tökéletesedési vágyaik helyett az a folyamat adja, ahogyan a rendelkezésükre álló valóságrészletek a szent jelenlétében elrendeződnek. Van különbség az első, tétova kérdések és a későbbi, megerősödő válaszok világa között. Válaszaik forrásává mégsem tehetik érzékeiket, tapasztalataikat és ötleteiket mindaddig, amíg a Szent személyesen velük sátorozik az úton. A hegyről lefelé jövő tanítványok már ismerik az Atya útbaigazítását („Ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm, rá hallgassatok"), mely összeköti ezt az epifániát a másikkal: Jézus vízkeresztségével. Jézus folyamatosan beszélget velük minderről, ennek ellenére *mire* leérnek a hegyről, még mindig ugyanolyan nagy szükségük van Mesterükre, mint addig.

8. A tökéletesség a szent megjelenésére adott válasz természetünkkel ellenkező következménye. Az emberi tökéletességre ezért nem is érdemes túl sok szót vesztegetni. Amit érte tudnánk tenni, az ellenében hat. Hiába helyettesítenénk olyasmivel, amit a totalitás, finalitás, perfekcionizmus, integritás, holizmus és komplexitás szavakon szoktunk érteni. A tökéletesség nem kitűzhető cél, hanem a *hiányérzet* képeinek tökéletlen és esendő sorozata, amit a velünk sátorozó Jézus Krisztus szentsége kelt bennünk az úton.

15_KRITIKA_április_Layout 1 2017.03.13. 12:33 Page 308

A *NÉMASÁG*RÓL — ALIG HALLHATÓAN
Scorsese filmjének egy óvatlan lépéséről

Valamikor '95 táj, amikor a jezsuita rend Mária utcai rendházában laktam, hallottam egy riportot a (Kossuth) rádióban Scorsese *Jézus Krisztus utolsó megkísértése* című filmjéről. Akit a rádió megkérdezett a filmről, egy katolikus püspök, alaposan összeszidta az „obszcén alkotást". Miután kifejtette a véleményét, jött a kérdés: „Látta a filmet?" Mire a válasz: „Nem, nem láttam a filmet, de…" Némaság támadt bennem, mert azonnal kikapcsoltam a rádiót, ám a „silence" — ez az új film eredeti címe — oka inkább szégyenérzet volt, semmint rádióhullámok hiánya.

Huszonöt-huszonhat évvel később hivatalos vagyok egy másik Scorsese-filmre, itt Rómában. Maga a rendező hívja a római rezidens jezsuitákat a Santa Maria Maggiore mellett a Jézus Társasága Keleti Intézetébe — valahol mégiscsak helyben vagyunk! —, hogy „anteprima", azaz előzetesben nézzük meg a filmet, mi elsőként. A jezsuiták keleti missziójáról. Ha már egyszer rólunk szól. S ha már egyszer amerikai jezsuiták (többek közt James Martin) szakértőként segítettek neki a film készítésében. Nem is tudom, templomon kívül mikor voltunk ennyien együtt, tanti gesuiti di Roma, négyszázan! Két terem is csurig megtelik velünk. Aztán kialszanak a fények…

…és nem látunk semmit, hallani is csak tücsökcirpelést. Sokáig cirpelnek, mi ülünk némán és moccanatlan, míg egyszer villám-fehérséggel föllobban a cím: *Silence — Némaság!* Csak ocsúdok, mert ez a „királyindiai indítás" zseniális! Szorítom a szék karfáját, feszülten figyelek… Világvégi hely és világvégi idő, valahol Japánban, Undzen fortyogó-gőzölgő tavánál, ahol japán keresztényeket, férfiakat és nőket, s velük jezsuita missziós papokat keresztre feszítenek és időnként tüzesen forró vízzel leöntenek, hogy hittagadásra bírják őket, de ők erősen kitartanak. Kínzóik nem durvák, valahogy ügyesen és cselesen, kifinomult japán fortéllyal, elegánsan mészárolják le őket. Időnként kitekintek a filmből, látom társaimat, körülöttem éppen majd mindenki indiai jezsuita, ők is feszülten figyelnek, mert tudják, hogy a kínai és japán misszió tőlük, a katolikus indiai Goából indult. A rendezést is látom, érzékelem és értékelem. A kamera közömbös, nem ellenséges, nem nagyítja fel az amúgy égbekiáltó igazságtalanságot. Éppúgy pásztázza a hátborzongatóan szép tájat, mint a nyomorúságos embertesteket. Lassan megébred bennem a szó: tárgyilagos. Mi persze egészen azonosulunk a látvánnyal és a hitvalló erős hit büszkévé tesz. Zihál az öntudatos jezsuita csapat az egész nézőteremben…

Így indul a japán kereszténység történetének keresztútja. Látjuk a hittagadás hírébe került, egykori mesterük felkeresésére induló két-három portugál jezsuitát, amint a nehezen megszerzett engedély birtokában leszaladnak egy hatalmas lépcsősoron. A jelenet emblematikus. A kamera fentről, a fejük fölül magasból kíséri a feketén suhogó jezsuita talárisokat, amint lefelé sorjáznak. Mennek lefelé. Meddig tart majd ez a „lejtmenet"? A kép zseniális, a rendező tényleg mester, mint mester a hittagadó Ferreira is!

Hamar, már a film elején rájövök, hogy Scorsese szinte soronként filmesíti meg a könyv, Endo Suszaku *Némaság* című történelmi regényének gondolatait. Nem tesz hozzá és szinte alig vesz el belőle. Hogy mindent elmondhasson, kell neki a több mint két és fél órás film: 161 perc. Súlyosan sok, sokk! Odaszögez a támlához és bevonz az eseményebe, szerintem mindenki önkéntelenül azonosul, ki-ki értékrendje szerint a szerepekkel. Ezt csinálja a film mindig, nemde? És ha nem figyelsz, ha hagyod magad sodortatni, visz oda a rendező, ahová akar. Én pedig kitekintek és lázasan helyezem a filmkockák mellé a regény lapjait. Fedik egymást. Párhuzamosan futnak a kegyetlenség és a kegyelem képei. Mindez a távoli titokzatos országban, ahol nemcsak fölkél a nap, de le is bukik, ellobbanva. Most erre a gondolatra tévedve, tudatosul bennem, hogy a filmben szinte végig esik az eső, köd, borongás, nyirkosság… És ha süt a nap, akkor is csak árnyékot lehet látni. Elég rossz napot fogott ki Japán — gondolom tétován — ezekkel a jezsuitákkal!

Mert tükör ez a film, amit Scorsese tart oda nekik. Ő azzal védekezhet, és így lesz Japánnal szemben „politikailag korrekt" a film, hogy mindez megíratott. Egy közületek, a japán katolikus író, Endo Suszaku írta, rólatok és rólunk, amennyiben a regény-film pontosan követi a főszereplő, Sebastian Rodrigues belső útját. Ellenpontként éppúgy végig társ-főszereplő a Júdás út képviselője: a japán Kicsidzsiro, ez az alkoholista, gyenge jellemű, szinte embersalak, aki eladja pár ezüstért Rodriguest, miután egy tikkasztó hegyi út során sós hallal majd' szomjhalálra gyötörte. Nem a film végén összefutó mester és tanítványa adják a nagy találkozást,

hanem valójában Jézus két tanítványa a tizenkettőből, az iskarióti és egy valaki a maradék tizenegyből a valóban figyelemreméltók. Egy, a mesterét a hittagadásában is követő, úgy látszik majdnem mindhalálig engedelmes portugál tanítvány és egy ezerszeres gyakorlott hittagadó japán, aki viszont minden tagadása után beáll kegyelem-koldusnak, meggyónik, mindig az elárult és becsapott Rodriguesnél. Akik gerincesek és kitartanak, azokat gyorsan megöli a porceláncsészéből teát hörpölő Japán.

Kivétel a pap és az árulója, aki árnyéka és keresztje neki. Ennek a két embernek a kapcsolata a fontos. Ez a főcsapás. De ez már nemcsak Japánról szól, hanem Scorsese Szicíliájáról, ahonnét nagyszülei az Államokba emigráltak, és akkor New Yorkról is szól a film, a tizennégy éves suhanc Martinról, aki a jezsuita Spadaronak éppen a film kapcsán adott interjújában megvallja, hogy Amerikában először a családjában, aztán az utcán, majd az országban találkozott egyszerre és egymás mellett a kegyelemmel és a kegyetlenséggel. Kisszeminarista is lett, bizonyára már akkor is az ember-dráma megismerésének-megoldásának a vágyával. Ott bolyong e téma körül, ez az ő első és utolsó megkísértettsége…

Mert nem könnyű megjelöltnek lenni a keresztség jelével! Endo Suszaku katolikus, Scorsese is az, mint a misszionáriusok megkeresztelte japánok is. Elárvultan rejtett, titkos keresztényekké lettek, tényleg a kegyelem nagyszerű csodája, hogy századokon át, pár latin szóval, néhány Szűzanya-szentképpel és faragott feszülettel megőrizték a hitüket. Vajon az egyénben, az individuumban hogyan csorog a kegyelem szála, ez a titokzatos higany-fonal, mely inkább rejtőző, mint látható búvópatak? Ezt mustrálják egymásban, Rodrigues és Kicsidzsiro. Valóban szép és jézusi az a tekintet, ahogy Endo Suszaku Rodriguese rá-rátekint Kicsidzsiróra. Többször elcsodálkozik azon, hogy nem tudja gyűlölni. Lehet, hogy itt akar valamit tanítani Scorsese a könyv nyomán? Hogy túl gyorsan szétválasztódnak a mi sémáinkban a hősök-szentek és az árulók! Érdekes, hogy Endo Suszaku könyvét Scorsese éppen egy svéd evangélikus püspöktől kapja ajándékba Stockholmban, és születik meg annak olvasása nyomán, egy suhanó vonat fülkéjében, harmincegynehány évvel ezelőtt az ötlet, hogy „ebből filmet csinálok".

Mindketten keresnek. Rodrigues és Kicsidzsiro. Rodrigues erőt ahhoz, hogy talpon maradjon, Kicsidzsiro, hogy talpra álljon. Mindketten félnek. Rodrigues attól, hogy elveszti a hitet, Kicsidzsiro attól, hogy el sem nyeri. Mindketten Jézusra várnak, arca megjelenésére és hangja szavára. De az Úr titokzatosan hallgat. Csak a tücskök cirpelnek, csak a tenger morajlik, s egyre csak esik az eső. Rodrigues várja a Hangot és várja az Arcot. Várakozása mögött egy előfeltétel áll, s szerintem ez a könyv, illetve a film Achilles-pontja. Istennek válaszolnia kell. Meg kell magát jelentetnie, azzal a sugárzó arccal, amivel Rodrigues Macaóban, Japánnal szemközt induláskor még látta őt. A portugál jezsuita egykoron megjárta Itáliát, eljutott a toszkán Sansepolcróba is, ahol Jézus egyenesen néz előre, bátorítóan. Endo Suszaku félmondatos leírása alapján én is látom Piero della Francesca Föltámadottját.

Az ember legnagyobb megkísértése nem az ateizmus, annak a kijelentése, hogy Isten nincs, hanem az, hogy Istent lehúzza oda, ahol ő maga él, egy szép, kenyérosztó és embermentő emberszeretet szintjére. Ennyi és nem több! Ez Jézus Krisztus legelső megkísértése: „Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek kenyérré váljanak! Nemcsak kenyérrel él az ember — adja az egyszerű választ Jézus, hanem minden igével, mely Isten ajkáról való." Aztán már tényleg a legutolsó megkísértettsége a Názáretinek, hogy szálljon le a keresztről, hagyja az egészet és mentsen meg, ha nem is mindenkit, de a legalább a vele együttállókat.

Rodrigues mérhetetlen sok szenvedést lát. Látja a fiatal Mogucsit, akinek nyakából kiakasztva odaajándékozza saját feszületét. Látja, amint a tengerparton cölöpre feszítve az apály-dagály holdmozgására bízza Inoue, a szelíd-erőszak japán mestere, Mogucsinak és pár társának lassú halálát. És látja annak az asszonynak a kiszenvedését is, aki neki uborkát adott korábban, és ezzel mentette meg a mardosó éhhaláltól. Most gyékényszőnyegbe csavarva tengerbe vetik. És azt is látja a megkötözött fogoly Rodrigues, hogy rendtársa és barátja, Francisco Garrpe miként veti magát a hullámokba, csakhogy kimentse japán keresztény testvéreit a megfúlásból. De egy lapátnyél víz alá nyomja őt, és marad a tenger színén úszó mozdulatlan test…

Inoue tudja, hogy Rodriguesnek csak a lelkét tudja megtörni. Teste úgyis ellenállna mindennek. Ezért a lelkét gyötri és a jóval kísérti meg. Mindig a jó, a hamis jó kísértése ad igazi dilemmát. Rodrigues végignézi, látja és hallja a szegény, egyszerű és ártatlan japán parasztok megkínzását, napokon át tartó halálhörgését. Azért kínozzák őket, mert hitvallók, mert lábukat nem tették rá a földre helyezett Krisztus ikonra. „Miért? Miért, Uram?" — ismétli ezerszer és százezerszer. „Miért nem szólsz, miért nem véded meg őket? Hiszen a te nevedért szenvednek!" Valóban az utolsó pillanatban, amikor

még éppen meg lehetne menteni őket, és amikor neki pedig már elfogyott a benső ereje, ismét megjelenik Ferreira atya, egykori mestere, és szelíden arra ösztönzi, hogy amiként egykoron ugyanezt megtette ő is, csak lépjen rá a Krisztusra, s ezzel váltsa ki a napok óta tűző napon, fejjel gödörbe lógatott hittestvéreit, akiknek füle mögött metszett vágásból cseppenként fogy és folyik el vérük és életük. Rodrigues ennek is ellenáll, de elővezetik és ott áll végre a földön fekvő Krisztus arc fölött. Mióta eljött Japánba, ez az első Krisztus-arc, amit láthat. Pedig mindig ezt az arcot kereste. De ez nem Piero della Francesca erős Feltámadottja. Ez egy gyenge és csúnya Jézus, a fájdalmak embere, ami megbabonázza a holtpontra került misszionáriust. Endo Suszaku így írja: „Egyszerű rézlapot erősítettek rá egy piszkos, szürke deszkadarabra. Előtte fekszik Krisztus csúnya arca, tövissel koronázva, és vézna, kiterjesztett karjai." Piero della Francesca erős Krisztusa helyett El Greco összeaszott Jézus-arca mered rá — teszem hozzá. A pap elhomályosult szemmel, összezavarodva, némán pillant le arra az arcra, „mellyel most először találkozik, mióta ebbe az országba került". Legszívesebben arcához szorítaná ezt az arcot, melyet egész életében a legszebbnek tartott. Ingadozva, immár fölemelt lábbal áll, amikor a porban fekvő Jézus arc megszólal: „Taposs meg! Taposs meg! Taposs meg! Azért születtem a világra, hogy megtapossanak az emberek. Azért hordoztam a keresztet, hogy osztozzam az emberek fájdalmában." A pap ráteszi a lábát a fumie Krisztus-arcra. Hajnalodik. A távolban megszólal a kakas.

Megmentette annak a négy japán kereszténynek az életét. Ő pedig követte hittagadó mestere sorsát. Selyemruhát öltött, ő is megkapta egy kivégzett ember feleségét és gyerekeit. Új élete második évében neki is meg kellett írnia a kereszténység cáfolatát, és egyféle japán buddhista inkvizítorként szét kellett válogatnia a Japánba érkezett idegenek holmijai közül azt, ami keresztény. Közben és állandóan, ahogy éjjelente szokott, amikor beesteledik, szívében mégis, a megmentő-tagadás ellenére kirajzolódik Krisztus arca. Annak az arca, akire rátaposott. Újra és újra átéli kettejük párbeszédét. Hallja a szót: „Taposs meg!" És közben mondja a magáét: „Uram, megelégeltem a némaságodat". Az Úr pedig szelíden felel: „Pedig nem hallgattam. Melletted szenvedtem."

Ősz hajjal, öregen hal meg. Japán szokás szerint testét elhamvasztják. Mandulaszemű felesége a máglyarakás fölé hajol, a halott kezeibe rejt egy papírba csomagolt tárgyat, majd föllobbannak a lángok. Elhamvad a papír és a kamera befordul a lángok közé. Ott látjuk kezei között, a szíve fölött azt a keresztet, amit a nyakából kiakasztva egykor Mokicsinak adott. Lobognak a lángok és finoman cirpelnek a tücskök…

Még egy utolsó „lépést" engedjenek meg nekem is! Scorsese harminc évig hordozta a szívében ezt a történetet, s amikor Andrew Garfieldet felkérte a főszerepre, akkor a színész egy idő után elment James Martin jezsuitához és szentignáci lelkigyakorlatra jelentkezett nála…, hogy olyan lehessen, mint Rodrigues. A film pontos, olyan, ahogyan a japán katolikus író látja a történetet. Scorsese és Garfield a könyv üzenetének közepét keresték meg és adták tovább. Az utolsó jelenetet, amely Rodrigues halálig megmaradó hitére utal, a rendező tette hozzá, mert benne a történet így folytatódik.

És bennem…?

Az igazság kedvéért azt is el kell mondanom, mert így történt, hogy az említett filmbemutató végén sokáig ült az összes jezsuita a helyén. Nem tudtunk mozdulni sem, nemhogy tapsolni. Zavart éreztem közöttünk, zavart és értetlenséget. Két hitehagyó portugál jezsuitára nem olyan könnyű a többinek büszkének lennie. A vetítés után közös beszélgetés várt bennünket Scorsese mesterrel. Engem valami ellenállhatatlanul húzott kifelé. A bejáratnál a portánál megálltam, mert tumultus támadt. Elegáns és erős fiatalemberek jöttek be határozottan, és a pár embert a folyosón, köztük engem is, falnak szorítottak. Magamtól is félreálltam, de ez a taszítás durva volt és jogtalan. Egy pillanatra azt hittem, hogy valami vatikáni bíboros vagy mit tudom én, ki érkezik, még Francescóra is gondoltam, s ezek itt a testőrei. Aztán csend lett, a lépcsőn megjelent a Mester. Lassan, emelt fővel ment a díszterem felé. Amint elhaladt előttem, erőteljesen kifordultam a Keleti Intézetből, s belekortyoltam jó hosszan az esti római levegőbe. November huszonkilencedike volt, kedd este. A Santa Maria Maggiore-t már rég bezárták, így elindultam gyalog a Via Cavouron a Colosseum felé. Elővettem a rózsafüzéremet és imádkozni kezdtem. De csak gépiesen ment, akaratlanul hadartam is, ám valójában nem is figyeltem rá, mert minduntalan fölbukkant egy kép a Mária utcai Jézus Szíve templomunkból. Misézek a főoltárnál és jobbra pillantva egyre csak azt a vörös márványtáblát látom, amin ez áll: „A kommunista üldöztetés alatt 64 magyar jezsuitát ítéltek összesen 1067 évre. Őrizzük emléküket." Én Rómában élő magyar jezsuita vagyok, s emlékezem…

VÉRTESALJAI LÁSZLÓ

AZ IKAROSZI ERŐFESZÍTÉS
Báthori Csaba: *Minden repül. Válogatott és új versek, 1986–2016*

Báthori Csaba nemrég kiadott kötete, a *Minden repül* a költő elmúlt harminc évének verseiből nyújt sűrű válogatást, emellett néhány új költeményt is tartalmaz. A Scolar Kiadó gondozásában megjelent mű képet ad a József Attila-díjas szerző legutóbbi hét kötetének legfontosabb verseiről, valamint költői életútjának, szemléletének alakulásáról. A könyv Báthori Csaba hatvanadik születésnapja alkalmából született meg, s nemcsak céljánál, de tartalmánál fogva is összegző műnek tekinthető.

Báthori Csaba költő, esszéista és műfordító. Bár már fiatalkorában is publikált verseket — a hetvenes évek végén a régi Mozgó Világban jelentek meg művei —, pályájának indulása mégis megkésettnek mondható. Budapesten született 1956-ban, a Piarista Gimnáziumban tanult, 1976-tól a Janus Pannonius Tudományegyetem, 1978-tól pedig az ELTE jogi karának hallgatója volt. Költőként való kibontakozását részben a Kádár-rendszer törte meg, amely lehetetlenné tette számára, hogy a bölcsészkaron tanuljon tovább, így kényszerült jogi pályára, amelyről sokáig nem tudott letérni. Később úgy döntött, Ausztriába emigrál, Bécsben, majd Linzben dolgozott jogászként. A külföldi élet megnehezítette költészetének fejlődését, hiszen elvesztette a magyar nyelvvel való napi kapcsolatát, lírája mégis ebben az idegen környezetben kezdett el kibontakozni. A nyolcvanas évek vége felé emiatt egyre gyakrabban látogatott haza, 1988 és 1992 között a Bécsi Napló szerkesztője volt. Budapestre 1996-ban tért vissza, azóta szabadfoglalkozású íróként él Magyarországon.

Első kötete, a *Holtverseny* csak 1992-ben, harminchat éves korában jelent meg, azóta viszont rengeteg könyvet adott ki. Tábor Ádám így írt műveinek jelentőségéről *Az irodalom alkimistája* című szövegében: „Báthori Csaba az egyik legműveltebb, legárnyaltabban fogalmazó, legtöbb műfajban alkotó és legmunkabíróbb mai magyar író. Harminchat éves koráig egyetlen könyvet sem publikált, az elmúlt huszonnégy évben viszont közel negyven verseskötetet, szépprózát, esszé- és kritikagyűjteményt, valamint műfordításkötetet. A kortárs magyar irodalomban Tandorin kívül senki más nem jelentkezett ennyi műfajban ilyen sok művel. Ez a rendkívüli teljesítmény egy láthatatlan, föld alatti élet-munkán nyugszik szilárdan." Báthori Csaba negyvenéves korára valóban igazán termékeny alkotóvá vált, s nemcsak költőként, hanem műfordítóként is jelentős, nagy munkákat tett le az asztalra, többek között József Attila verseit ültette át németre, 2014-ben pedig a Napkút Kiadó gondozásában jelentette meg Rainer Maria Rilke levelezésének fordítását. A monumentális, csaknem háromezer oldalas anyagot húsz év munkájával ültetette át magyar nyelvre, ám megjelenése óta még alig reflektált rá a magyar irodalmi élet és az olvasóközönség.

A most megjelent válogatáskötete is több évtized munkájának sűrítménye, 1986-tól 2016-ig tartalmazza legjelentősebb alkotásait.

A *Minden repül* költeményeit — ahogy azt a cím is sugallja — a magasabb perspektíva iránti vágy, az ikaroszi erőfeszítés motívuma köti össze: fentről nézve más a világ, új jelentést nyer a földi élet, noha egészben, mindenestül látni a világot csak Istennek adatott meg. A totális perspektíva iránti sóvárgás vezette Ikaroszt, amikor repülni akart, és ez hajtja ezt a poétikát is. „Ha nincs is fent egészen / csillagot csíp az égen" (7.) — írja *Fecske* című, kötetnyitó versében Báthori Csaba. A költő az égbe tör, nem kevesebbet, mint az isteni nézőpontot szeretné megragadni.

Az út, a változás, a haladás toposza sűrűn átszövi Báthori Csaba költészetét, ám ezek a jelképek ebben a válogatásban nemcsak horizontálisan, hanem vertikálisan is új jelentést nyernek. A haladás függőleges vonatkozásúvá válik: az alvilágtól, a halál fenyegetésétől a legfelsőbb perspektíváig, az égi világig és az örök élet ígéretéig terjed a lírai én mozgástere és látótávolsága. A „minden repül" szóösszetétel jelentése azonban nem merül ki ennyiben, a tágabb értelmezéshez a kötet közepe táján elhelyezett címadó vers nyújt támpontokat, amely eredetileg a *Boldog ólom* című kötetben jelent meg 2006-ban. A „minden repül" azt is jelenti, hogy minden relatív, hogy semmi sem megfogható, mert a világ állandó változásban van, és ez a változás is nézőpont függvénye. Emellett utalhat a transzcendencia, az erotika és a halál tapasztalatára is, melyek a mindent felülíró hármasként átszövik Báthori Csaba teljes költészetét. A kötet címének jelentése tehát több rétegből is táplálkozik: „Minden repül. Apám pofonja tűz a borsos / levegőben. Azért, mert leskelődtem." (101.)

A válogatott versek lehetőséget adnak arra, hogy egyben lássuk Báthori Csaba költészetét, és megragadhassuk benne a poétikai szemléletmód alakulását, fejlődését mind a témaválasztás, mind a versformák jellegét tekintve. Bár a kötetből kimaradtak a Babits-parafrázisok, illetve a *Csapások és csodák* című könyvből is csak néhány költemény került be, a harminc évet átölelő válogatás így is felfedi azokat a pontokat, amelyek mindvégig közösek maradtak Báthori verseiben. A több kötetnyi anyagot átfogó alko-

tások ugyanakkor jeleznek egy letisztulási folyamatot is. Bár Báthori szemléletének elvontsága, filozofikus jellege mindvégig megmaradt, tisztán látható, hogy legutolsó kötetének, valamint legújabb verseinek nyelvezete egyszerűbb, formájuk kötöttebbé vált, képeik határozottabbak lettek. A kötet így felvázol egy ívet, amely a korai versek epikusságától, szabadabb formáitól és vadabb képzettársításaitól a szonettek zárt, sűrítettebb és tisztább nyelvezetéig tart.

A *Minden repül* a *Fecske* című verssel indul, amely ars poeticaként sűríti össze Báthori Csaba költészetének alaptermészetét, amelynek a szárnyalás és a magasság iránti vágy tehát egyaránt meghatározó része: „A tért nem érzi űrnek, / teleírja a mennyet/könnyűséggel." (7.) Egyben annak az örökös kettőségnek is tükre ez a költemény, amely a líra egyik központi kérdése: a mindenbe és a semmibe, Isten létébe és nem létébe vetett bizonytalan hit játékát is megjelenítik a kötet első sorai.

Izgalmas felfedezés, hogy Báthori Csaba költészete már a kezdetektől a létkérdéseket próbálja megragadni. Mivel első két kötete annak idején még Ausztriában jelent meg, a magyar olvasónak most nyílt lehetősége korai verseibe is betekintést nyerni. Úgy tűnik, használt képei, motívumai nem változtak igazán sokat az évtizedek folyamán, mivel a költőt érintő központi kérdések mindvégig azonosak maradtak: Isten, halandóság, költészet, erotika, családtörténet. Az idő múlásával csupán a hangsúlyok eltolódása érzékelhető, ahogy haladunk a legújabb versek felé, egyre inkább a halál és az öregedés témája kerül előtérbe, míg a korai művek fókuszában legtöbbször a testiség áll.

Báthori témaválasztásai, komolysága és filozofikussága a magyar líra hagyományának sodrába helyezi a verseit, még akkor is, ha látszólag megpróbált kikerülni a költészet hazai tradícióinak hatása alól, és helyette a huszadik századi világirodalmi áramlatokból igyekezett meríteni. Szövegeit sűrűn átszövik a magyar költészet intertextusai, mások mellett Ady, Babits, József Attila, Kosztolányi és Nemes Nagy Ágnes képei, kifejezései tükröződnek a költeményekben, míg a versformák tekintetében inkább a jambikus-trochaikus nyugat-európai formavilágot idézi meg.

Költészetének meghatározó jellemzői emellett a szentencia-szerű mondatok és a különös, mégis kifejező képzettársítások, metaforák (mint „rongypotroh", „csillangószőr ázalék", „nősténytág lefolyó", „tyúkmellű esték", „fekete ejakuláció"). Verseinek jellegzetességét ez a sűrű szövésű nyelvezet adja, amelyet mintha minden ízében az erotika, a szexualitás szóhasználata alakítana. Báthori Csaba versei olyanok, mintha nyelvük, képi világuk mindenekelőtt a testi vágyból táplálkozna (például: „Szilvamag-lugas hasad" – 14., „elmerengő mellcsúcsok" – 63., „a frissen letépett / falat buja rángások közepette / lomhán becsusszan a résen" – 67.). A *Minden repül* verseinek fényében érdekes, hogy eddig még senki nem vizsgálta Báthori költészetének ezt az aspektusát, hiszen az erotika szövegeiben nemcsak központi motívum, hanem lírájának alaptermészetét is nagyban meghatározza.

A testiség kérdése ugyanis voltaképpen elválaszthatatlan magától a test tapasztalatától, a fizikai korlátok közé szorítottság és a mulandóság problémájától, amelyek szintén költészetének legfontosabb magját képezik: „Aki bevitte teste lágyékát, / a lelkét a közös térbe, érezhette / az általános megszorítást." (157.) Báthori verseiben újra és újra körülírja a test elhagyásának vágyát. A repülés, a könnyűség, a magasabb perspektíva iránti sóvárgás, mint központi motívum éppen ebből táplálkozik. Ennek jó példája a *Felülnézet, alulnézet* című vers (64.), amely éppen ezt a nézőpontváltást mutatja be: „Néha felülről lenézni, s alulról / felnézni: az isten maradéka / ez bennem."

A nézőpontok váltogatásával való játékból fakad az élet halál felől való értelmezése is, amely kiterjed az apáról és anyáról szóló versekre, valamint az egyéni sors mulandóságát, a halálfélelmet feldolgozó költeményekre is. A *Boldog ólom* című kötettől kezdve ugyanis leginkább ez a téma kerül az előtérbe, kezdetben a szülők halálának feldolgozása, később az öregedés témája kapcsán. A halál motívumát verseiben nem a véglegesség felől ragadja meg, hanem pont ellenkezőleg, a lezáratlanság kapcsán. „Lehet-e más most, halott életében? / Csíp-e a csípés, ha emlékezem rá? / Tűzvész szaga van az emlékezésnek. / Amíg vagyok, csak én találhatom ki / benne a jót, miután betemette/ mindenki, joggal." (118.)

A *Minden repül* című gyűjteményben Báthori legújabb versei is szerepelnek. Egy tervezett új kötetből húsz költeményt közölt a szerző, amelyek között olvasható például az Esterházy Péter halálára írt, tíz szonettből álló sirató is. A válogatás utolsó részében a költő kizárólag zárt formákkal, azon belül is szonettekkel dolgozott, s így a szabadabb költemények után a kötött rímek és szótagszámok segítségével vall azokról a létkérdésekről, amelyek egész poétikáját meghatározzák: „Minden eljön és minden elmegy és a / világ száz titkos neve változatlan." (264.) (*Scolar Kiadó,* Budapest, 2016)

FORGÁCH KINGA

16_SZEMLE_április_Layout 1 2017.03.13. 12:33 Page 313

KÖNYVEK KÖZÖTT

ÉRTÉK ÉS ÜZLET

A Corvina Kiadó gondozásában *Isten oltó-kése* címmel jelent meg 33 istenes verset tartalmazó gyűjtemény. A kiállítása meseszép. Márton Ildikó fotói remekül adják vissza a költemények hangulatát. Igazi ajándék. Egyetlen hibája, hogy dologi értéke sokkal nagyobb, mint az eszmei. Magyarán: ajándékozásra alkalmas, nagyon mutatós könyv, de aligha olvasni való azok számára, akiket a transzcendentális versek és a nyomukon föltoluló élmények, gondolatok megismerésének vágya mozgat. Adott a *lucrum editoris*, a kiadó haszna, hiányzik viszont a *lucrum lectoris*, az olvasó nyeresége (hacsak nem akarja mutogatni). Korunk egyik nagy kérdése: van-e jelentősége az olvasás nemes tettekre, gondolatokra ösztönző indításainak, vagy ez is üzletté vált, s a kiadó arra ügyel, nehogy ráfizetéses legyen és „bedőljön", maga után rántva a könyvszakma jó néhány kisebb résztvevőjét, amelyek ráadásul színvonalat is képviselnek. Könnyű volna igent vagy nemet mondani, de ha a folyvást zsugorodó állami támogatásra tekintünk, netán arra gondolunk, hogy ebből a sovány összegből némelyik pályázó megdöbbentően magas részesedéshez jut, akkor bizony még meg is érthetjük a visszafogottságot emitt, a számítást és kalkulálást amott. Az pedig tény, hogy költészetünknek ez a tartománya kimeríthetetlenül gazdag, 33 vers még csak nem is csepp a tengerből.

Az antológiák bírálói többnyire saját ízlésük és ismereteik szerint szembesülnek az anyaggal. Néha még elnézést is kérnek ezért. Ezúttal ilyesminek nincs értelme, legfeljebb azt érdemes mérlegelni, nem hiányoznak-e olyan művek és alkotók, akiknek szerepeltetése, hogy élesen fogalmazzak, kötelessége lett volna a válogatóknak, illetve találkozunk-e olyan költeményekkel, amelyek nem ide valók. Kezdeném egy számomra örvendetes meglepetéssel: Rákos Sándor *Áldozati tábla* című versével. A vers gyönyörű, a költőről pedig megfeledkeztünk. Már életében nehéz volt megközelíteni, hiszen nem tartozott semmiféle csoportosuláshoz, öntörvényű alkotóként magára vonta alkotásai, versei és fordításai takaróját — szépen hímzett takaró volt —, és onnan szemlélődött riadtan az ellenségesnek látott világra, amelyben, miután folyton megsebződött, sehogy sem találta helyét. Az antológiába válogatott *Áldozati tábla* teljesen hiteles megvallása ennek a létérzésnek. Bizonyságul idézném indító kérdéseit, amelyekkel sokan szembesülünk a megfogalmazás hasonló, elégikus hangneme nélkül:

Milyen csillagra vetettél engem, Uram?
Lényeid itt fölfalják egymást s az ölni nem akaró megöletik,
mert gyöngeség bűnében találtatott.
Mit véthettem én korábban,
hogy ide száműztél
mindenséged félreeső zugába, alacsonyrendű életek közé?
Az értelem — értelmed paránya — szűkölve jár itt körbe-körbe,
mint a ketrecbe zárt vadállat.
Mit tehet az, akiben a gyöngéd érzés szárnyait
a gondolat összetöri?
Próbáljon élni kínok és ellentmondások között,
szemet hunyva a lehetetlen előtt és ha kell hazudva is —
ahogy lehet?
Vagy szögezze elméje pengéjét tulajdon mellének
s döfje ár saját szívét,
ha így becsületesebb maradhat?

Amikor hasonló gyűjtemény kerül a kezembe, azonnal Sík Sándor nevét keresem, vajon véget ér-e a magyar líra egyeteméből való száműzetése, s felfigyel-e a válogató olyan remeklésére, mint az *Isten mindenfelől*, vagy életművének utolsó, megrendítő darabjára, a *Néma Miatyánk*ra? (Egyáltalán hozzájut-e Sík verseskötetéhez?) Nos, ebből a válogatásból is kimaradt Sík Sándor, ahogy Mécs László is. Persze harminchárom vers az *Ómagyar Mária-siralom*tól Pilinszky Jánosig… Miért is csodálkoznánk, ha ez vagy az a szívünknek kedves mű hiányzik? Hiszen az *Innen és túl* című, vaskos versantológiát is számos kiváló költő alkotásával kellene gyarapítani (másokat meg elhagyni). És persze, ha a válogató elég bátor, bizonyos darabokat felfedezhetne olyan költőktől, mint amilyen Somlyó Zoltán volt. Ő írta az egyik legszebb transzcendens költeményt a „szűk Könyök utcán" hazamenet.

Azon is el lehet meditálni, vajon miért éppen ez a verse szerepel itt a költőnek, s nem egy másik, amely talán kifejezőbb, és inkább sejteti az istenkeresés felemelő, de szorongató törekvését. Dsida Jenőtől — örvendetes, hogy erdélyi lírikusokra is kiterjed a válogatás — mindenképpen a *Nagycsütörtök*öt választottam volna a különben valóban szép *Tekintet nélkül* helyett. Igaz, ebben az erdélyi magyar líra Trianon utáni „csak azért is" programja teljesen egyértelmű.

(…)
És este a tűzhely mellett,
vagy szuronyos zsandárok között

hátrakötött kézzel,
mégis mondogatni kell
a fellebbezhetetlen,
sziklakemény,
erősítő,
vigasztaló igét:

Krisztusnak és Pilátusnak,
farizeusoknak és vámosoknak,
zsidóknak és rómaiaknak
egyformán szolgálni
nem lehet.

1928-ban született a költemény, egy fiatalember kőkemény vallomása. Vajon manapság születnek ilyen vagy hasonló vallomások fiataloktól? Vagy inkább a kényelmesebb utat választva elmennek, és ott csak később döbbennek rá, hogy dönteniük kell igen és nem között, mert ma ilyen a világ?

Gondolom, a szövegek megválasztásakor a tervezett terjedelmet — az egész kötetét — is szem előtt kellett tartani. Kosztolányitól nyilván a *Hajnali részegség* illenék ide, befejezése remeklés, arról nem is szólva, hogy sokak szerint a fényes galériából is kiemelkedik, s a legszebb magyar vers. (Ezt a *Korunk* című folyóirat szavazása is megerősítette.) Vetekszik vele *Jónás imája*, Babits feledhetetlen fohászkodása. A nyugatosok közül mégis Juhász Gyula írta a legszívhezszólóbb istenes verseket. A sok közül kiemelkedik az 1918-as *Betlehemi üzenet a vakoknak:*

Testvéreim, egy látó küldi néktek
Üdvözletül ma könnyes szavait,
Ki mindig fájón és szédülve nézett
Egy szép pokolt, mely földnek hivatik.
Ő onnan jött, hol a magas mennyeknek
Szférája zeng és csillaga ragyog,
Szemében még e fény árnyéka reszket,
Az édené, mit sírón elhagyott.
Mint nagy elődje, Milton, aki vak volt,
Ő is szeretne látni víg eget,
Túl minden földi harcon és kudarcon
Felé örök világok intenek.

Testvéreim, itt mind vak, aki balgán
Tűnő örömben üdvöket kutat,
Ki istent vár a múló gyönyör arcán:
Mind vak szegény, ki nem talál utat.
És nem vak az és ő meg fogja látni
Istent magát mind, kinek lelke fény,
Minden világi pompák csillogási
Kialszanak, ha Isten fénye kél.
Szeressetek: ezt mondja az Apostol
S ennél különbet nem mond senkise.
A betlehemi békés csillagokból
Üzeni ezt ma a Szivek Szive!

Juhász Gyula mindig meglep egy sorával, élményének versbe foglalásával. Inkább akkor teljesedik ki, amikor lehetőség szerint tömören fogalmazza meg a szenvedő ember spontán imádságát. Ez a költeménye azonban kivétel: egységes és megemeli a részvét, amelyet ő hiába várt, remélt. Ráadásul, ha számba vesszük keletkezésének évét, az elvesztett világháború érzelmi és valóságos zűrzavarát, melyet mindegyik írótársa másként dolgozott föl, rácsodálkozhatunk, milyen klasszikus mértéktartással mérlegelte, hogyan s merre találhat biztos útra a háborúba vakon belerontó nemzete. Ebben az antológiában ez az egyetlen, már-már imádságba hajló üzenete is bizonyítja, mennyire nagy költő volt, s mekkora tékozlás (Tóth Árpáddal egyetemben) a margóra szorítani. Kor- és nemzedéktársai közül Ady Endrétől *(Volt egy Jézus)*, Tóth Árpádtól (a kötet címadója) és Füst Milántól *(Messzi fény)* ugyancsak szép, maradandó versek szerepelnek a harminchárom között. Meglepetést és örömöt szerez Kassák *Felhőtlen éjszakáj*a. Ebben azt a modern istenélményt fogalmazta meg, amely az avantgárd utáni költészetet jellemzi:

Teljen meg örömmel a szív. Óh, Jézus,
keresztrefeszített ember,
utolsó péntekjén ez esztendőnek
dicsértessék a TE neved,
aki jászolban születtél s a békesség
zöld olajágával vonultál be Jeruzsálembe.

Vannak, akik azt hiszik meghaltál
a keresztfán. Óh, örökéletű testvér
én naponta találkozom veled és szótváltunk
amint kékvászon kötényedből magot vetsz
az őszi határban vagy lótsz-futsz a nagyvárosok uccáin
és másutt ugyanebben az időben
a názáreti ácsok mesterségét folytatod,
mérőzsinórral és villanó baltával a kezedben.

Miközben fel-feljajduló bánatomat fogalmazom a hiányok miatt, rá kell döbbennem: ez a harminchárom vers is a teljesség illúzióját kelti. Lám, ez a Kassák-vers is, milyen kézzelfoghatóvá teszi a mindenhol jelenlévő Istent! Ugyanezt el lehet mondani szinte mindegyik pillanatképről vagy vallomásról, melyek végül is visszahozzák a költészet becsületét ebben a megrongyolt korban, amelyben a világ sok részén a bombázó gépet figyelik az égen, s nem azt, ami fölötte rejlik. Csak remélhetjük, hogy Pilinszky bárányа trónra száll és az írás szellemében szeretetté melegszik a gyűlölet:

Ki nyitja meg a betett könyvet?
Ki szegi meg a töretlen időt?

Lapozza fel hajnaltól-hajnalig
emelve és ledöntve lapjait?

Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni
ki merészel közülünk? S ki merészel
a csukott könyv leveles sürüjében,
ki mer kutatni? S hogy mer puszta kézzel?

És ki nem fél közülünk? Ki ne félne,
midőn szemét az Isten is lehúnyja,
és leborúlnak minden angyalok,
és elsötétűl minden kreatúra?

A bárány az, ki nem fél közülünk,
egyedül ő, a bárány, kit megöltek.
Végigkocog az üvegtengeren
és trónra száll. És megnyitja a könyvet.
(Introitusz)

RÓNAY LÁSZLÓ

SZILASI LÁSZLÓ: AMÍG MÁSOKKAL VOLTUNK

Megválaszolhatatlannak látszik a kérdés: regénynek vagy három kisregénynek olvassuk Szilasi László új kötetét, az *Amíg másokkal voltunk*at. Hagyományosnak tekinthető olvasói alapállásból inkább az utóbbi következik, ám egy ennél szabadabb felfogásban egy regény három fejezeteként is tekinthetünk a Babits Mihály, Jókai Mór és Bessenyei György életének egy-egy szakaszát felvillantó prózára.

Szilasi témaválasztásának szokatlanságával (is) felhívja magára a figyelmet. A kortárs és az elmúlt száz év hazai elbeszélés-hagyományában alig találunk arra példát, hogy írók szépirodalmi igénnyel nyúljanak más írói életutak, életszakaszok megörökítéséhez. Ez az előzmény nélkülisége kockázatokat tartogat az alkotó számára. Az írás tétjét fokozza, hogy Szilasi László esetében profi irodalomtörténésszel állunk szembe, akinek eredeti szakmája zátonyait is fel kellett mérnie, így ügyelve arra, hogy a szépírás ne váljon az esztétizáló irodalomértelmezés foglyává.

Míves irodalmi alkotás került ki a harmadik kötetes író műhelyéből, ebben az értelemben kétség sem férhet a szöveg primer jellegéhez. Ez még akkor is így van, ha a regény (vagy elbeszélésfüzér) némileg az irodalomtörténet ólomlábain lépked. Egyfelől igaz, hogy pompázatos tudásanyagot görgetnek az írói portrék (inkább krétarajzok), másfelől túlzottan sok lexikális anyagot épít a szövegbe, amely így némileg nehézkessé, tudálékossá válik. Mintha nem tudna valódi megálljt parancsolni az összegyűjtött információknak az író, aki nem akarva elveszejteni tudományos előtanulmányaiból semmit, a szöveg építőkockájává alakítja az írói arcélekhez tartozó tudásanyagát. A sok cédula nem mindig előny.

Nem feltétlenül beavató jellegű Szilasi prózája. Belső utalásai — nyilván az olvasói ismeretek hiánya és/vagy felkészületlenség miatt — több alkalommal nehezen vagy egyáltalán nem követhetőek. Csupán egy kiragadott példa. Az [*1850 nyara*] című, Jókai Mórról szóló szövegrészben — [*Temetési dicséret*] (MITOLÓGIA) elnevezés alatt fut a kötet középső fejezete — egy abban az évben tokba került borotváról olvashatunk, amelyről évekkel később a nagy elbeszélő regényt írt. Nem tudom követni. Könnyen lehet, hogy az írót az a meggondolás vezeti, hogy ki- és megválogatja olvasóit, így és ilyen értelemben teljesül a magas irodalommal szemben támasztott követelmény(rendszer).

Mindennek ellentmond, hogy egészen kivételes beleérző-képességgel megírt portrék sorakoznak a tavalyi év második felében megjelent kötetben, amelynek alakválasztásai valamilyen módon magáról a szerzőről is „árulkodnak". Ha másként nem, áttételeken keresztül. Babits szegedi időszaka (1906) valóban a készülődés éveihez sorolható („Hosszú, lassú, óvatos folyamat volt az ő megérkezése" — írja erről összegző módon Szilasi a prózájában), ám aligha tekinthetünk el attól a ténytől, hogy ő évtizedek óta ugyanebben a városban él és dolgozik. Okadatolhatóan foglalkoztatja a huszadik század első évtizede óta jelentőségében megnagyobbodott, de kontinentális összevetésben a perifériks jellegét nem teljesen maga mögött hagyó urbanitás múltja és jelene, az itteni egzisztálás minőségi lehetőségei. Valamilyen módon ezek részben Babits dilemmái is.

Ahogyan szakmai körökben ismeretes — ugyanez az interneten két kattintással kideríthető — Szilasi László Jókai egyik legavatottabb kutatója (volt), az életmű egészének felmérésére vállalkozott az elmúlt évtizedekben. Bizonyára ez is közrejátszhatott abban, hogy a magyar irodalom arcképcsarnokából éppen a 19. század legnagyobb elbeszélőjéről gondolta, hogy példáján keresztül látni és láttatni szeretné az íróvá érés és válás legkritikusabb életszakaszát. A teljes képhez tartozik, hogy Bessenyei Györggyel eddig tudományos igénnyel nem foglalkozott.

Nem nevelődési, és nem fejlődésregény az *Amíg másokkal voltunk*, legalábbis szigorú értelemben semmiképpen. Babits és Jókai esetében a pályakezdés előtti — kiterjesztett — pillanatok tanúi vagyunk, amikor még csak maguk az alkotók tudták, ki és mi készülődik bennük a jövő irodalma számára. A Szegeden élő Babits maga

előtt látja az érvényesülés két különböző, de létező módját, Adyét és Kosztolányiét, akikhez képest a megkésettség érzése kínozza. Jókai a levert szabadságharc után — történelmi és emberi vonatkozásokban tragikus mérleget készítve — a feladatra gyorsan rátalál: regényekben megírni az elbukott forradalom és szabadságharc valóságát mint nemzeti mitológiát. Az erre vonatkozó kijelentés variálódik a szövegben, legtömörebben így fogalmazódik meg: „A munka nem ment, de egyre világosabb lett a feladat." Egy leendő életmű alapvetése.

A Bessenyei Györgyről szóló szövegrész ellentétes mozgású a megelőző kettővel. A centrum-periféria kettősében a tiszaberceli és a pusztakovácsi magányból és kietlenségből tekint vissza élete origójára, Bécsre, az ott eltöltött közel húsz évre, míg Babits és Jókai a perifériából igyekeznek, és találják meg az utat a centrumba. A „bihari remetét" élete alkonyán látjuk, míg Babitsot és Jókait alkotói élete hajnalán. Kezdet és vég így olvasható és olvasódik egybe térben és időben egyaránt. (*Magvető*, Budapest, 2016)

BOD PÉTER

RADU TUCULESCU: ÖREGMAMA TÖRTÉNETEI

Ketten mesélnek: az eldugott kalotaszegi falu, Petra egyik utolsó, még élő lakója, s az író (alteregója), aki időnként visszajár a tűnőfélben lévő világ romjait megnézni. Öregmamáról az odalátogató fiatal író mesél, egy valaha igencsak eleven falu mindennapjai pedig Öregmama elbeszéléseiben kelnek újra életre. Ismerős és szomorú falukép, roskatag öregek és házak, magukra maradt lelkek és terek. Lézengenek még néhányan a falu utcáin, túlélés van már csak, valamiféle várakozás, lassú elmúlás a kiürült, elárvult díszletben. Öregmama a látogatóba érkező unokájának, de leginkább az ő író párjának mesél: felderülve, felélénkülve hívja életre a falu lakóit, mindenki által ismert és használt nevükön, akárha jelzős szerkezetekkel (Burdazoli, Nánapéter) szólítja elő őket a névtelen-történettelen-arctalan ismeretlenből. Mindenkinek teljes története van: sorsa van, melyet mindenki, s így Öregmama is jól ismer, ő pedig a mesélés révén újra- vagy megalkotja a közösség eleven történetét.

Öregmama a (szinte) mindentudó Kreátor: a történetek kerekké formálásában minden tudását latba veti, emlékeiben a megélt és olvasott történetek összekeveredtek, a valóságos és az áhított világok határai elmosódtak. Mintegy véletlenszerűen, a találkozások vagy az emlékezet felvillanásai diktálják, hogy kinek a sorsát halljuk éppen: mindegy is lenne a sorrend, mert a mozaikkockák végül teljes képet alkotnak, kirajzolódik a falu érzelmi-hatalmi-szociális viszonyrendszere. Öregmama az eltűnt múlt és a létező világ között közvetít, történetei úgy és annyira anekdotikusak, ahogy és amennyire elmesélhető és elviselhető az élettörténetekben rejlő tragikum. Nem valamiféle történeti igazságra, nem a tényekkel való megfeleltethetőségre törekszik, hanem arra, hogy elbeszélésében hitelesen keljen életre a megrajzolt alak a sorsával együtt. Rettenetes családi poklokat, magányos vívódásokat, alkoholba fojtott és kitörő agressziót látunk, bántalmazó férjet, gőgös, kikapós asszonyokat, alkohollal elbódított kisgyereket: nem idillikus falukép ez. Öregmama nem kívülről ítélkezik: sommás véleménye van az egyes magatartásokról, de megértéssel és olthatatlan derűvel figyeli falustársai vívódásait, boldogulásért való küszködését. Kombinál, de nem szépít: egyfajta etikai-esztétikai program ez: „A követ úgy kell hagyni, ahogy találtad, (…) ha belefaragsz, elkorcsosul." (70.) Mesélése önterápia, életerő-forrás, s azzal, hogy vállaltan belefonja olvasmányaiból szerzett emlékeit, önmagát is a „hivatalos" mesélők sorába emeli.

Öregmamát viszont a regényben előlépő író írja. Inkább interpretátora, mintsem narrátora az elbeszélt történeteknek, kibont, hasonlítgat, magyaráz. Különös módon meg kell állapítani, hogy Öregmama jobban mesél: az író jóval körülményesebb, részleteket, okokat szálazgat, környezetet-hátteret fest, elmélkedik, elemez, úgyszólván botorkál a szövegben, akár a városi úrféle a falusiak között.

A falu mindennapjait misztikus-démoni jelenetek, történések tartják feszes keretben. Mágikus erejű asszonyok fürdenek az erdei holdfényben, Bulgakov fekete macskája megjelenik egy lakodalom sokaságában és rejtélyes módon eltűnik a falu démoni szépsége: ezek lesznek a kollektív emlékezés támpontjai, a boldog révület megfogott pillanatai.

Radu Tuculescu román író különös és olykor egyenetlen, de rabul ejtő könyvet írt. Történeteiben egyidőben rajzolódik ki hitelesen a kihalófélben lévő kisfalu és bontakozik ki lakóinak képzeletvilága a mágikus realista képeken keresztül. Érdekes adalék a regény keletkezéséhez: Öregmama valóban élt, valóban sokat mesélt az írónak, s a kalotaszegi öregasszony magyarul beszélt, aminek az író jelentős részét bevallottan nem értette. Amit pótolni kellett, azt odaálmodta. (Ford. Szőcs Imre; *Tarandus*, Győr, 2016)

BENKŐ GITTA

MUSZATICS PÉTER: UTAZÁS EURÓPA MÉLYÉRE

Mikor a könyv felénél, nagyjából Lemberg környékén jártam, úgy éreztem, meg kell lessem, milyen arcot takar az a szláv hangzású magyar név, Muszatics Péter, melyet a kötet borítóján már anynyiszor olvastam. Addigra már sokszor magam elé képzeltem az idősödő férfit, jól fésült őszes hajával, szürke zakójában, ahogy mondjuk kitekint a tallini szálloda nyolcadik emeletének panorámás uszodájából az alant fekvő városra, a Szent Miklós- és Szent Olaf-templom, a dóm és a városháza tornyára, vagy Vilniusban betéved a Mikalojus Čiurlionis életművéből készülő kiállítás kulisszái közé. Kíváncsi voltam, mit mesél majd ez az arc a 20. századról. Képzeletemben már úgy-ahogy megformáltam, de az arcon akartam látni az elmúlt évszázad nyomát. Addigra hangját, indulatait, kérdéseit és a 20. századon edzett műveltségét már kezdtem megismerni, mondhatnám, addigra már rábíztam magam erre a szimpatikus hangra, hogy a borongós, tél eleji Budapestről soha sem látott, de mégis valahol nagyon is ismerős vidékekre vigyen és ott vezetőm, kalauzom, vagy a könyv egyik legfontosabb metaforáját használva: sztalkerem legyen.

A Balti-tenger legkeletibb Hanza-városából, Tallinnból indul az utazás, ahol Tarkovszkij forgatta a *Sztalker* című filmjét, létrehozva a zónát, a civilizáció roncsaival telített határterületet. Az orosz filmrendezőtől kölcsönvett szó, a zóna terebélyesedik ebben a rövid könyvben létmetaforává, méghozzá annak a vidéknek a létmetaforájává, mely a határsávot jelöli Kelet és Nyugat, vagy ha tetszik, Kelet- és Közép-Európa között. Északról dél felé haladunk ezen a határsávon, a jellegadó városokban bolyongunk, sétálunk, járjuk újra és újra köreinket, Vilniuson, Łódźon, Lembergen, Pozsonyon, Temesváron és Szarajevón keresztül Thesszalonikiig. Mert mégsem az egész zóna megrajzolása a célja ennek a rövidke könyvnek, hanem a jellegadó városok feltérképezése, bejárása.

A megszólaló urbánus hang éppen annyira személyes, amennyit a könnyed esszényelv enged, így a rövid városleírások az útikönyv és a nagyobb lélegzetvételű várostörténeti esszé műfajai közé pozícionálhatóak. Muszatics kényesen egyensúlyozik, nemcsak a zóna gyakran gazdát cserélő városai jelölte határvidéken, hanem a műfajok határvidékén is, így az olvasó egy könynyed esszényelven megírt, igencsak komorra hangszerelt könyvet vehet a kezébe, ahol egy professzionális utazó úgy sétál a városszövetben, hogy közben egyszerre élvezi a jelen pillanat adta eklektikus látványt, és egyszerre kutatja a város szövetében letűnt múlt, vagy talán pontosabban fogalmazva, a letűnt múltak jeleit, hogy valamiképpen a határvidéken élő emberek természetéről adhasson képet olvasójának. Figyelme a modern kozmopolitáé, aki egyszerre járatos a város és kozmosz dolgaiban. Modernista érzékenységét és az ebből fakadó következetlenségeit nem rejti el olvasója elől, és ebből kifolyólag különös érzékenységgel konstatálja ezeken a soknyelvű, több különböző nació lakta városokon keresztül a szűkösebb látókörű nacionalista eszmék hamisságának következményeit.

Talán pont ez a kissé kopottas modernizmus vezetett félre olvasás közben, amikor egy öregember arcát képzeltem magam elé, akinek a ráncaiból vágytam kiolvasni a 20. század történetét, mert az internetes kalandozásaim során egy fiatalember arcával találkoztam, aki el tudta hitetni velem egy pillanatra, hogy nem ért még véget az az évszázad, melynek nemcsak az általa vázolt problémái gyűrűznek tovább a mindennapokban, hanem régi utazóinak a tekintete is visszaköszön egy kései követőjük arcán. *(Osiris*, Budapest, 2016)

MODOR BÁLINT

GIOVANNI CUCCI: VIRTUÁLIS PARADICSOM VAGY POKOL.COM?
A digitális forradalom veszélyei és esélyei

Giovanni Cucci jezsuita filozófus, pszichológus Hans Zollner rendtársával korábban írt egy kis könyvet *Az egyház nyílt sebe* címmel a papi pedofíliáról. 2015-ben adta ki a *Virtuális paradicsom, vagy pokol.com?* című munkáját, melyet Török Csaba értő fordításában jelentetett meg 2016-ban a Jezsuita Kiadó. A kötettel kapcsolatos nem túl jelentős külföldi érdeklődés ellenére többször többféleképpen írtak már itthon is, magyar nyelven a kötetről. Általánosságban elmondható, hogy Cucci nem megy bele a digitális világgal kapcsolatos szokásos egyházias sopánkodásainkba, hanem egyéni gondolati ívű munkájával, igényes erőfeszítéssel próbál ajánlatokat megfogalmazni a jelenlegi helyzettel kapcsolatban.

Szokatlan maga a *Bevezetés* is — a függőség fogalmával indít és világossá teszi, hogy a függőség, az általában vett feloldódás egy-egy „pszichológiai" tárgyban a tönkremenetelen túl akár mindannyiunk esélye és lehetősége is lehet arra, hogy bizonyos fajra viselkedésmódokat mint függőséget azonosítva elkerüljünk, vagy épp keressünk egyes magatartásformákat. Cucci a folyamat szemléltetéséhez provokatív módon jó pár tudománytörténetileg nem teljesen szalonképes kutatást és azok eredményeit idézi fel.

(Különösen érdekes az internetes felületek használatából fakadó figyelemzavarok és figyelemcsökkenés elemzése, amit aztán tudományos fórumokon publikálni sem lehetett; lásd Gloria Mark kutatásai a kaliforniai Irvine egyetemén.) Ezek lényege ugyanaz, mint ami volt a dohányzással, az anti-bébi készítményekkel, vagy éppen a média erőszaknövelő hatásáról készült tudományos kutatásokkal kapcsolatban: rövid kutatási idő alatt nem lehet hosszú távú folyamatokról kellő mélységű elemzéseket készíteni, még ha világos is, hogy a folyamatok semmiképpen sem kedvezők. Illetve igen nehéz mindenféle globális status quoval (tudománytörténeti, ipar-hatalmi, gazdasági-kereskedelmi) szembe menni egy-egy elszigetelt kutatócsoport kutatásával. Markáns, ugyanakkor kellőképpen viszszataszító ellenpéldája talán a kötetben ennek a probléma-kezelésmódnak (nekimenni kutatásokkal az aktuális globális megállapodásoknak) a 2013-ban az USA-ban megjelent *A mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyvé*vel kapcsolatos eredmény, miszerint huszonötmillió dollár és hatszáz pszichiáter munkája ellenére az internettel kapcsolatos „virtuális függőség" nem szerepelhetett az idézett kötet szócikkei között. A fejezet végkövetkeztetése egyértelmű: a probléma nem az eszközben, hanem a személyben keresendő, aki felhasználja az eszközt.

Az első fejezetben folyatódik a *Bevezetés*ben jelzett „újdonság kihívása". Cucci médiumtörténeti példákon szemlélteti, hogy egyes médiumok hogyan változtatnak a világ addigi „kezelésmódjain". Szép példa, ahogyan Nietzsche stílusváltását elemzi annak hatására, hogy áttért a kézírásról az írógép használatára. Egy helyütt idézi a fejlődéslélektannal foglalkozó Maryanne Wolfot: „Sok tudós egyetért abban, hogy az vagyunk, amit olvasunk, és biztos, hogy minél többet olvasunk, annál jobb. Mindazonáltal hozzátenném még ehhez, hogy az is vagyunk, ahogyan olvasunk. Csakis egy könyv intenzív és mély olvasása alakít át bennünket tucatolvasóból aktívvá… Most azonban meggyőződésem, hogy nem tekinthetünk a jövőbe úgy, hogy közben figyelmen kívül hagyjuk az olvasást." (21–22.) Cucci az internettel kapcsolatos adatok tömegét hozza annak érdekében, hogy jelezze, micsoda újdonságról is van szó — a virtuális valóság már nemcsak a valóság egy médiuma, hanem maga a valóság. Az átlagos európai napi másfél órát tölt a közösségi média felületein — további jó két órát tölt el az interneten laptopja, okostelefonja vagy tabletje segítségével. Az adatok felhívják figyelmünket a valóság letaglózó erejű átalakulására, valódi újdonságára.

A második fejezet egy kérdés körül mozog, aminek lényegét Nicholas G. Carr hírneves író, internetelemző a következőképpen veti fel: „Úgy kezdjük kezelni az információkat, mintha magunk is csomópontok lennénk, minden azon dől el, mennyire gyorsan találjuk meg és olvassuk el az adatokat. A gépbe helyezzük át az értelmünket, a gép pedig áthelyezi belénk a maga gondolkodásmódját." (34.) A függőség logikája lassan átfordul egy mélyebb kérdésbe, amit Carr egyik hasonlóan híres kritikusa, Howard Rheingold fogalmazott meg éppen Carr „konzervatív"sopánkodásaival szemben: „képesek vagyunk-e arra, hogy az új gondolkodásmódokat az internet pozitív minőségébe fordítsuk át, ahogyan az írásos kultúrával tettük — amellyel szemben Platón óvakodásra intett —, hála a szabályoknak és a nevelésnek?" (uo.) „Önmagunk feltárása és a tartózkodás" kettős mozgása adja a kérdésben rejlő veszélyekre adható választ — a közösségi háló *(social network)* nemcsak tehertétel, de lehetőség is az (önmagában, mármint a közösségi hálóban eleve benne rejlő) kommunikatív tartalékok felszabadítására. A gyerekekre leselkedő veszélyek feltárása után Cucci a mérlegelés és megfontolás kettős (jezsuita) feladatát helyezi középpontba, ezzel mintegy hozzátéve saját világháló-éthoszát az előző szerzőkkel kapcsolatos vitákból fakadó eldöntetlenségek megszelídítéséhez. Innen — ettől a döntetlentől — egy lépés az internetes erőszak (könnyű belépés, névtelen részvétel, féktelenség, nem valós emberi kapcsolatok, a másik érzelmeinek rejtett kihasználása) tárgyalása, amit Cucci Platón *Állam*a kapcsán végez el. Gügész láthatatlanná tevő gyűrűje (lásd Shakespeare: *Téli rege*, Tolkien: *Gyűrűk ura*…) gyakorlatilag mind a jók, mind a rosszak végzetévé válhat — aki felhúzza, elveszíti önmagát és erkölcsi korlátait. Így aztán — Platón szerint a rosszak semmi egyebet sem tesznek, mint megvalósítják azt, amiről a jók csak álmodnak. Milyen régi okfejtés és mennyire idegesítő napjainkban is — csak a díszletek változnak: a testi valóság antropológiai tehertétele látszólag felszabadul, és „valószínűleg ez a leginkább aggasztó szempont: a felhasználó fokozatos elembertelenedése, saját emberi mivoltával való kapcsolatának elvesztése, amely mivoltot a határ, az érintés, szagok és zamatok jellemeznek. Ha az önkifejezés és a kapcsolat egyetlen módjává a virtualitás válik, eljutunk a testiség tendenciózus kiiktatásához." (41.) Az okosság és ítélőképesség erényei kerülnek itt elő Cuccinál, aki ismét jelzi a jól ismert gnómát, mármint hogy a világhálón burjánzó erőszak lényegileg hasonlít a valódi világban megélt és átélt erőszakra. A régi bűnök megjelenése az új felületeken csak a régi erények működésbe lépésének érvényességét és szükségességét húzza alá, különösen akkor, ha a kamaszokra leselkedő veszélyekről esik szó —

melyeket Cucci kellő súllyal, de diszkrét érzékenységgel mutat be a fejezet végén.

A harmadik fejezet az internetes kapcsolatok „kapcsolódva, vagy magányosan" típusú kettősségét tárgyalja, középpontba állítva a szerencsétlenség, a magány érzése és az érzelmi üresség fenyegető távlatait. Foglalkozik az élőnek nevezhető kapcsolatok számával, és kitér számos kutatás, köztük az evolucionista pszichológia közösségi hálóval kapcsolatos kutatási eredményeire. Ezekkel vitatkozva, ugyanakkor rájuk támaszkodva állítja: „A valóságban megélt konkrét személyközi kapcsolati helyzetek és a többiekkel szemtől szemben megvalósuló viszonyok hiánya azt a veszélyt rejti magában, hogy elhomályosul a másik emberségének elismerése, miközben ezzel ellentétesen igen könnyen terjednek az interneten az eszmék, köztük azok is, amelyek tagadják a közös emberséget, és az elembertelenítést hirdetik." (57.) Szerinte már David Levy *Love and Sex with Robots. The Evolution of human-robot Relationships* című, 2008-ban kiadott könyvében gyakorlatilag világossá válik az a tény, hogy korunk Odüsszeuszainak is meg kell majd küzdeniük a robotika internetes és tárgyi szinten is megépített Kalüpszóival. A robotok ugyanis öregedésmentesen és minden külsőtől leválasztva, vagy éppen arra rájátszva tudják majd az emberi lények minden vetületét lemásolni és felajánlani, ezzel elpusztítva a másik személy pótolhatatlan univerzalitását, azt ami, aki éppen saját mélységeink felfedezésének kommunikatív zálogát jelenthetné minden, egyébként kontingens, nagyon is emberi vonatkozásunkon túl. A tárgyalt rész a technika által nyújtott „gyenge kötődések" jelentőségét emeli ki, melyek mintegy hidat képezhetnek más emberek, más világok, gondolatok felé. „Tehát minden technikai megoldás megnyitja az életre és az emberre vonatkozó általánosabb problematikák — az úgynevezett bölcsességi kérdésfeltevések — útját, amelyeket számításba kell vennünk, mint a probléma valódi gócpontját. (72.)

A negyedik fejezet igazi jutalomjáték Cucci számára: a világháló, mint egy „bölcsességi életkör" az élet- és gondolati lehetőségek tárháza, ugyanakkor sötét halál is, rajtunk múlik, hogy ezt az életkört minek látjuk és éljük meg, használjuk-e tudatosságunkat és az eddig említett erényeket, uraljuk-e lehetőségeinket, vagy inkább belezuhanunk az értelmezhetetlenségek és személytelenségek uralhatatlan értelmetlenségeibe és következetlenségeibe. Ahogy Rheingold írja: „A függőségnek való ellenállás gócpontja a fejben, vagyis a gondolkodásban van, abban a módban, ahogyan értékeljük a dolgokat és a személyeket, s ahogyan kapcsolatba lépünk velük." (77.) A folytonos hálózati lét ellehetetlenít, elidegenít önmagunktól, az állandóan bekapcsolt lét (számítógép) a szétszóródás, a tudásról való lemondás beismerésének és elfogadásának állapota.

Az ötödik fejezet pedagógiai irányultságú — kísérletet tesz néhány nevelési irányelv tisztázására —, ezek a *Befejezés*ben kifejtett pozitív célhoz segíthetnek hozzá: „Szabadnak lenni azt jelenti, »kijelentkezünk«." (115.) És akkor végre jöhet is az edzés, a túrázás, az olvasás, a mozi, az énekkar, a randevú — egyszóval maga az élet. (Ford. Török Csaba; *Jezsuita Kiadó,* Budapest, 2016)

LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS

TÖRÖK CSABA: A SZENT ÉLETŰ BÍBOROS

„A hit állandó öröme indít arra, hogy dolgozzam a lelkekért a menekült magyarság körében. Ezt kezdtem meg Zalaegerszegen, folytattam Veszprémben, Esztergomban és az országban. Ez a feladat hárul rám most is: keresni, vigasztalni és erősíteni enyéimet."
(Mindszenty József)

A kötet megszületéséhez a szerzővel és a magyar katolikus egyház széles rétegeivel közös tapasztalatunk adta az indíttatást: Isten Szolgája Mindszenty József „élete belső szentségének" van minket megszólító üzenete. Ahogy ezt a neves teológus, Török Csaba írja: *„szeretnék tanúságot tenni* (az ő) *tanúságtételéről"*. Tekinthetjük ezt műfaji megjelölésnek is. Itt *„nem a történeti elemzése a főszerep. Inkább azt keresem — jóban-rosszban —, hogy ezek a »tények« hogyan emelhetők be az ember, a személy életének egyfajta »belső olvasatába«."* Mert *„elengedhetetlen, hogy Mindszenty József életszentségének megítélésekor ne politikai nézeteiből induljunk ki: egyfelől azok nem alkalmasak spirituális karakterének megragadására, másfelől személyének és életszentségének az értékelését egy fölösleges és értelmetlen vakvágányra terelik". „2016-ban külön kell választanunk a »Mindszenty-ügy« két síkját, a történeti-politikait és az életszentséggel kapcsolatosat."*

Ennek az egyházias, empatikus, az isteni kegyelem működésére figyelő hagiografikus megközelítésnek, valamint a szerző lelkipásztori érzékének köszönhető, hogy a kötetben valódi, azaz reális és személyes Mindszenty-életrajzot olvashatunk, mely elsősorban nem az adatolás teljességére, hanem a megértés mélységére törekszik. Ebből fakad újszerűsége és izgalmassága, mely közel hozza a főhős személyiségét, emberi nagyságát és esendőségét, életének nehéz választásait, döntéseit, ezek mozgatórugóját, szilárd hitét és példás hűségét, élethivatását és életszentségének a fokozatos kibontakozását. A szerző kiváló arányérzékkel ötvözi mindezt a

keresztény ember értékorientált és mindig a nagyobb jóra irányuló kritikus szemléletével és saját modern közösségi látásmódjával.

Ez a könyv — ahogy a címe is jelzi — a szent életű bíborosról szól, se többről, se kevesebbről. Éppen ez, ami benne igazán érdekes, mert éppen ez a mi katolikus hitünk sajátos és különleges megközelítése. Török Csaba könyve egyszerre személyes és közösségi, sokunknak arra a tapasztalatára épít, amit a szenttéavatási eljárásokban az életszentség Szentlélek által indított és általa fenntartott hírének nevezünk. A kötet mélyen átélhető Mindszenty-képe egyszerre tud reális és lelkesítő lenni, mert a főhős és az ő lelki-szellemi örökségének valódi megértésére alapozódik. Jó érzés elolvasni, jó érzés újraolvasni, és jó érzés hozzászokni a gondolathoz, hogy a hagiográfia Mindszenty bíboros esetében végre nem jelenthet leértékelést. Mert a különböző részleges megközelítések helyett az értő és érző kegyelmi megközelítést részesíti előnyben, mely életközeli, élettel teli, és amelyből nem hiányzik sem az ember, sem az Isten.

A kötet az 1956-os szabadságharc jubileumi évének végén kétféle formátumban jelenhetett meg (*Prímás album* címmel díszes kivitelben, azonos szöveggel, kicsit bővebb képanyaggal, 956 számozott példányban). Szakmai és erkölcsi támogatásáért köszönettel tartozik a szerző és a szerkesztő az idén 90. életévét betöltő Mészáros István MTA-doktornak, a hazai Mindszenty-kutatás megalapozójának, az Új Ember Kiadó igazgatójának és a kötet két szakavatott gondozójának: Fábián Attila tördelőnek, aki a figyelmet megragadó, hangulatos borítót is tervezte, és Nagy Brigitta olvasószerkesztőnek, aki a névmutatót is összeállította. Mészáros István ajánló soraiból végezetül hadd idézzem a számomra legtalálóbbnak és legjobban ide illőnek érzett részletet: *„Ebben a kötetben minden kézre áll, nekünk, olvasóknak csak a lelki-szellemi nyitottságunkra van szükség. Nagyon régóta, Füzér Julián ferences atya írásai óta szükség volt egy ilyen* (színvonalú) *hagiográfiai munkára. Ez a kötet legnagyobb értéke, hiszen pont arról szól, ami a legfontosabb a Mindszenty-jelenség értelmezésében. Nagyon fontos könyv lesz ez”* mindenki számára! (Szerk. Kovács Gergely; *Magyarországi Mindszenty Alapítvány – Új Ember Kiadó,* Budapest, 2016)

KOVÁCS GERGELY

AZ IMAÓRÁK LITURGIÁJA (LITURGIA HORARUM) I–IV. ÚJ MAGYAR KIADÁSA

Újra, teljes egészében megjelent az egyház zsolozsmáskönyve magyar fordítása! Három évvel ezelőtt indult el a római rítusú hivatalos imakönyv, a Szent Zsolozsma javított, újraszedett változatának itthoni megjelentetése, és mostanra fejeződött be. A hatalmas munka bizonyítja: mégiscsak lehet Magyarországon Breviáriumot nyomtatni (ahogy Bibliát is)!

Sok évtizeden át ideiglenes zsolozsmáskönyv(ek)ből kellett végeznie a kötelező imádságot a papságnak, kispapságnak, szerzeteseknek. Gyötrelem volt, hiányos volt, nem is nyújtotta az imádság maradéktalan élményét. A II. Vatikáni zsinatot követően a Boldog VI. Pál pápa jóváhagyásával 1971-ben közzétett latin nyelvű négykötetes zsolozsma teljes magyar nyelvű változata 1991–92-ben látott napvilágot úgy, hogy szedését Budapesten végezték, de a nyomdai munkálatokat Páduában. Akkor az a vélemény győzedelmeskedett, hogy itthon mi erre képtelenek vagyunk. Ez a négy kötet mára teljesen kifogyott, így igen fontos lett az újranyomása. A mostani kiadás javított, aggiornált változat oly módon, hogy a nyelvi, nyomtatási hibákat kijavították, de lényegi változtatást nem eszközöltek benne (ahhoz ugyanis új római hivatalos jóváhagyás kellett volna, ami még további évekre kinyújtotta volna a megjelenését). A szedés, a tördelés, a betűformák, a szövegtükör más, az előzőnél sokkal jobb. Olvasható, imakönyvszerű, méltó a régi Breviárium-hagyományhoz (hasonló a kesztyűbőrbe kötött, régi, aranymetszéses kis könyvekhez). Régen a latin Breviárium kiadói versengtek a pontosságért: az, aki nyelvi, szedési vagy sajtóhibákat talált benne és eljuttatta a kiadónak, jutalmat kapott érte. Ma mi mondunk köszönetet a revízió munkáját elvégzőknek: a Liturgikus Intézet munkatársainak és a Szent István Társulat dolgozóinak, valamint a Szekszárdi Nyomdának, akik ezt az igényes, szép imakönyvet a kezünkbe adják! (Kétféle formában jelent meg: kemény kötésben és exkluzív kivitelű változatban.)

A négykötetes új magyar *Az imaórák liturgiája* — ahogy a liturgikus könyv latin elnevezése szól — teljesen illeszkedik a most érvényben lévő egyházi kalendáriumhoz: az újonnan boldoggá és szentté avatottak ünnepi zsolozsmái is benne találhatóak. Igaz, hogy manapság sokan végzik a zsolozsmát (útközben) okos telefonról vagy tabletről, könyvből mégiscsak más imádkozni, mint gépről… Reméljük, imádkozó papjaink, szerzeteseink és a világban élő keresztény hívek is örömmel forgatják! (Jó lenne a négy kötet számára egy illeszkedő tok, amelyben a könyvespolcon egyben, épségben őrizhetnénk!) *(Szent István Társulat,* Budapest, 2014–2017)

PÁKOZDI ISTVÁN

b3_április_Layout 1 2017.03.13. 12:27 Page 1

SOMMAIRE

PÉTER NEMESHEGYI: Mes souvenirs de Pâques
SR. FERENC-MÁRIA ÉVA NÁRAI: Un signe d'en bas et d'en haut
DÁVID DIÓSI: Le mystère de Pâques: *ars moriendi et resurgendi*
KRISZTIÁN VINCZE: L'Église face aux autres religions
TAMÁS BÉRES: „Soyez saints" ou comment être parfait?
■ Poèmes de Csaba Báthori, Laura Iancu, Zita Murányi et Imre Tarjáni
TAMÁS HALMAI: Essais sur des poèmes de Csaba Báthori
ZOLTÁN SZÉNÁSI: Le poète Mihály Babits et le conservatisme littéraire
■ Entretien avec Fr. Alois, Taizé

INHALT

PÉTER NEMESHEGYI: Meine Erinnerungen aus der Osterzeit
SR. FERENC-MÁRIA ÉVA NÁRAI: Zeichen aus der Tiefe und aus der Höhe
DÁVID DIÓSI: Das Mysterium von Ostern: *ars moriendi et resurgendi*
KRISZTIÁN VINCZE: Die Kirche gegenüber fremde Religionen
TAMÁS BÉRES: „Seid heilig" oder wie sollen wir perfekt werden?
■ Gedichte von Csaba Báthori, Laura Iancu, Zita Murányi und Imre Tarjáni
TAMÁS HALMAI: Essays über die Gedichte von Csaba Báthori
ZOLTÁN SZÉNÁSI: Der Dichter Mihály Babits und Konservativismus in der Literatur
■ Gespräch mit Fr. Alois, Taizé

CONTENTS

PÉTER NEMESHEGYI: My Memories of Easter
SR. FERENC-MÁRIA ÉVA NÁRAI: Signs from Depths and Heights
DÁVID DIÓSI: The Mystery of Easter: *ars moriendi et resurgendi*
KRISZTIÁN VINCZE: The Church over other religions
TAMÁS BÉRES: "Be Holy" or How Should We Be Perfect?
■ Poems by Csaba Báthori, Laura Iancu, Zita Murányi, and Imre Tarjáni
TAMÁS HALMAI: Essays on the Poetry of Csaba Báthori
ZOLTÁN SZÉNÁSI: The Poet Mihály Babits and Conservatism in the Literature
■ Interview with Fr. Alois, Taizé

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ
Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA, VÖRÖS ISTVÁN
Szerkesztőbizottság: HAFNER ZOLTÁN, HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA
Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia
Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: http://www.vigilia.hu; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.
A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront/), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.
A Vigilia csekkszámla száma: OTP V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 6.000,– Ft, fél évre 3.000,– Ft, negyed évre 1.500,– Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 6.000,– Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,– USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.
SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA.
KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány a Közjóért

Nemzeti Együttműködési Alap

Ára: 600 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■	Könyvek között. Érték és üzlet
SZILASI LÁSZLÓ	Amíg másokkal voltunk
RADU TUCULESCU	Öregmama történetei
MUSZATICS PÉTER	Utazás Európa mélyére
GIOVANNI CUCCI	Virtuális paradicsom vagy pokol.com? A digitális forradalom veszélyei és esélyei
TÖRÖK CSABA	A szent életű bíboros
■	Az imaórák liturgiája I–IV.

A SZEMLÉKET ÍRTÁK Benkő Gitta, Bod Péter, Kovács Gergely, Lázár Kovács Ákos, Modor Bálint, Pákozdi István és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A reformáció emlékéve
- Az egyházi iskolákról
- Önismereti és lelkiségi irodalom napjainkban
- Korzenszky Richárd, Papp Miklós, Patsch Ferenc, Pecsuk Ottó, Tornya Erika, Tusor Péter és Várnai Jakab tanulmánya
- Fecske Csaba, Jász Attila, Marno János, Pion István, Simon Márton, Vasadi Péter és Vörös István írása

nka
Nemzeti Kulturális Alap

17004
9 770042 602005